

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL IV, Nr. 11—12

NOIEMBRIE—DECEMBRIE 1959

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL IV, Nr. 11—12

NOIEMBRIE—DECEMBRIE 1959

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	Pag.
REDACȚIA: „Ca dragoste și pace să rodească...”	803—806

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

Pr. Prof. N. MLADIN: A 12-a aniversare a Republicii Populare Romîne	807—813
Pr. Prof. GR. MARCU: Mergem spre o lume fără războaie	814—822
Diacon GH. PAPUC: Sub semnul prieteniei și al păcii	823—829

STUDII

Biblioteca Mitropolitană Sibiu Teologie exegetică

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Viața și opera învățatului teolog neotestamentar ortodox român Preot Profesor Vasile Gheorghiu	830—849
--	---------

Teologie istorică

Prof. I. LUPAȘ: Cum înfățișează o carte tipărită la Sibiu în anul 1805 personalitatea Mitropolitului Iacob Stamati	850—858
Prot. stavr. Dr. ANDREI GILEA: Plîngerea preoților uniți din Boița (raionul Sibiu) contra protopopului Ioan Piuariu din Sadu	859—862
Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Problema Iliricului bisericesc	863—884

Teologie sistematică

Pr. Prof. Dr. ISIDOR TODORAN: Ce este gnoza?	885—890
--	---------

Teologie practică

Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: Lectura predicatorului	891—901
Prot. Dr. SIMION RADU: Despre lectura preotului	902—907

Îndrumări omiletice

Diacon IOAN POPESCU: La Nașterea Maicii Domnului (predică)	908—912
Pr. Prof. D. BELU: Cuvînt la Sf. Dumitru	912—914
Diacon GH. PAPUC: Predică la Duminica 23 după Rusalii	914—917

Urme din trecut

MIRCEA SCOROBET: Andrei Rubliov (1360—1430)	918—932
ION COLAN: Încă ceva despre Nicolae Baiul-Coconu (1782—1835)	932—935
— Școala primară acum 120 de ani	935—936

Aniversări

N. MLADIN: Prietenia romîno-sovietică	937—941
---	---------

VIATA BISERICESCA

R.: Sărbătorirea celei de a XII-a aniversări a Republicii Populare Romîne la Institutul Teologic Universitar din Sibiu	942—943
ASISTENT: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului în mijlocul preoțimii	943—946
OVIDIU CHEȘCU: Vizitație canonică în parohia Comana de jos	946—947
CRONICAR: Moartea și înmormîntarea Prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu	947—949
Prof. M. ȘESAN: Pentru pacea lumii. Sesiunea Comitetului Mișcării creștine a păcii de la Varșovia (2—4 noiembrie 1959)	949—951

INSEMNĂRI

REDACȚIA, GR. M., M. ȘESAN, C. SÎRBU și D. B.: La încheierea Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice. — 75 de ani de la nașterea eminentului om de stat Dr. Petru Groza. — Cinstirea marelui nostru savant Academician Profesor Dr. Constantin I. Parhon. — Chemare la luptă pentru pace și dezarmare. — Contribuții la creștinismul vechi carpatic. — Descoperirea la Mangalia a primului papyrus aflat în Europa. — Descoperirea icoanelor rusești	952—960
--	---------

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimit pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Romînă, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise citeț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

„CA DRAGOSTE ȘI PACE SĂ RODEASCĂ...”

Așa își încheie I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae cuvîntul „Către cititori”, ce stă în fruntea Cărții de Rugăciuni, tipărită la Sibiu (ed. III, 1958, p. XXXII+320): „Cartea o trimit cu dragoste, ca dragoste și pace să rodească în inimile voastre și pentru ca peste lucrarea pe care ea o va săvîrși în lume să se pogoare darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh” (p. XXIII). Iar noi cu aceste cuvinte începem prezentarea Cărții de Rugăciuni, pentru că ele reflectă o trăsătură esențială a rugăciunii creștine.

Intr-adevăr, socotim că am putea numi cartea aceasta: Cartea dragostei și a păcii. Ea e mărturia dragostei ce o poartă în suflet ierarhul lui Hristos pentru cei cărora le este părinte duhovnicesc, îndrumător și pilduitor pe cărările vieții creștinești. În toată activitatea sa arhipăstorească răzbate dragostea aceasta, dar ea se arată cu multă putere în activitatea pentru înduhovnicirea preoților și credincioșilor. Ierarhul se roagă pentru turma dreptcredincioasă și turma dreptcredincioasă se roagă pentru ierarhul ei. E în această legătură prin rugăciune una din cele mai intime legături, una din cele mai frumoase expresii ale iubirii dintre Ierarh și turma sa.

De aceea I. P. S. Sa scrie că trimite Cartea de Rugăciuni cu dragoste și îndeamnă: „Așa să socotiți această carte: ca o rugăciune a mea pentru voi toți” (p. XXII).

Cartea e rugăciunea Ierarhului pentru toți, dar ea devine și rugăciunea tuturor pentru Arhipăstor și pentru toți. Așa este dragostea, care se manifestă în rugăciune: Pornește de la unul spre toți, ca să se întoarcă multiplicată, întărită, și să-i unească pe toți în același gînd, aceeași simțire, aceeași lucrare.

Cartea de rugăciuni e cartea dragostei și din alte motive. Ea e întâi cartea dragostei de Dumnezeu: cel ce iubește pe Dumnezeu se îndulcește să stea de vorbă cu El prin rugăciuni. Căci rugăciunea este convorbirea dintre sufletul credincios și Dumnezeu. Ca niște adevărați fii ai lui Dumnezeu, noi ne îndreptăm spre

El cu dragoste și încredere filiască și Lui îi mărturisim toate gândurile, sentimentele, hotărârile, biruințele, înfrîngerile, zbuciumările și bucuriile, ca unui Tată plin de iubire și de înțelepciune. Iar El ne luminează, ne mîngîie, ne întărește, ne înseninează. „O carte de rugăciuni — zice I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae — este un adevărat izvor de mîngăiere, de duhovnicească întărire pentru tot cel deprins să se roage” (p. XV—XVI).

În al doilea rînd ea e cartea dragostei de semenii. „Rugăciunile din această carte — scrie Înaltul Ierarh — nu sînt alcătuite de un singur om, ci de foarte mulți. Ele au odrăslit, au crescut și au înflorit în inimile sfinților Bisericii lui Hristos. Rugîndu-vă din această carte, deci, vă rugați împreună cu toată Biserica” (p. XXII). Odrăslite în inimile sfinților Bisericii, care au fost plini de duhul Bisericii, ele sînt rugăciunile Bisericii, mărturia dragostei ei față de Dumnezeu și față de fiii ei duhovnicești. Cel ce se roagă nu se roagă singur, ci se roagă cu întreaga Biserică, glasul rugăciunii lui e cuprins în glasul de rugăciune al Bisericii, așa cum vocea unui cîntăreț e cuprinsă în melodia corului întreg. Noi nu sîntem singuri în rugăciunea ce o facem, ci împreună cu noi e toată Biserica la rugăciune.

Biserica ne și învață cum să ne rugăm. Ea se roagă pentru toți și pentru toate, pentru fiii ei, pentru popor, pentru patrie, pentru lumea toată.

Așa se cuvine să se roage și preotul și credinciosul: nu numai pentru sine, ci pentru toți și pentru toate. El trebuie să învăluie în rugăciunea dragostei pe vii și morți, pe prieteni și vrăjmași, pe cei apropiați și pe cei de departe, pe ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii, poporul propriu și celelalte popoare, patria și lumea. El nu se gîndește numai la ale sale, ci și la ale altora, împlinind astfel dragostea frățească față de toți. Creștinul crede că una din marile fapte ale iubirii de frate, faptă de ajutorare a semenului, este rugăciunea: ea e puterea dumnezeiască în viața noastră a tuturor. De aceea, pe bună dreptate, I. P. S. Sa scrie: „Un creștin, care se roagă numai pentru sine, nu e întreg”. „Nici în cea mai scurtă rugă” a lui, creștinul adevărat nu uită „de datorita față de frați” (p. XVIII).

Iată cum Cartea de Rugăciuni este cartea dragostei: a dragostei dintre Ierarh și cei de sub arhipăstoria lui, a dragostei de Dumnezeu, a dragostei Bisericii și a dragostei, care îmbrățișează pe toți frații dreptcredincioși, pe tot omul, poporul și patria, lumea întreagă.

Izvorînd din dragoste, ea rodește dragoste, dragoste care unește cu Dumnezeu și înfrățește cu întreaga creatură. Izvorînd din dragoste, ea rodește pace: pace în inimi, pace între oameni, pace în lume. Pace în inimi, pentru că pacea lui Hristos se sălășluiește în tot sufletul credincios care se roagă cu căldură Domnului. Pace între oameni, pentru că cel ce se roagă alungă din sufletul lui gîlceava și se umple de duhul păcii. Pace în lume pentru că cine se roagă „pentru pacea a toată lumea”, este și un „făcător de pace”, este și un luptător pentru pace alături de sulele de milioane de oameni cinstiți din lumea întreagă. Cîte suflete nu-și înalță ruga către Dumnezeu, ca omenirea să fie izbăvită de primejdia unui război nimicitor și pe toată fața pămîntului să se statornicească pacea mult dorită! Ei își dau seama că rugăciunea trebuie împreunată cu fapte, cu acțiunea pentru pace.

Iată însemnătatea acestei Cărți de Rugăciuni: ea rodește dragoste și pace în suflete și în viața celor ce o folosesc, ca zi de zi să se roage Domnului pentru binele, pacea și fericirea tuturor și să acționeze în acest scop. Tocmai de aceea, ea este bogată, cuprinzînd: Rugăciunile de dimineața, de peste zi, de seara, pentru zilele săptămîinii, de la Utrenie, Sf. Liturghie, Sf. Spovedanie, Sf. Impărtășanie, rugăciuni pentru diferite trebuințe, pentru cei adormiți, cîntări de la praznicele împăratești și din slujbele de peste an. Unele cîntări sînt puse pe note. Frumoase icoane împodobesc textul. Litera este mare și plăcută la citit.

E adevărat că se spune în Cuvîntul către cititori că „această Carte de Rugăciuni a fost tipărită de două ori — în 1935 și în 1944 — cu binecuvîntarea neuitatului Mitropolit Nicolae” Bălan și că ediția aceasta păstrează textul, rînduiala și podoaba celorlalte două ediții. Trebuie totuși să precizăm că ediția a III-a s-a îmbogățit cu îndrumări, care lipseau în edițiile anterioare: „Învățătură despre foloasele rugăciunii și ale Sfintei Liturghii” (p. 73—80); „Povățuire pentru Sf. Spovedanie” (înainte de Spovedanie și după aceea, p. 135—136, 139—140, 144—146); „Orînduiri bisericesti” (post, nunți, pomenirea morților, jertfe pentru biserică, sărbătorile, etc., p. 295—319). Aceste îndrumări sînt binevenite și pentru preoți, și pentru credincioși. Ele sînt o completare folositoare a textului sfintelor rugăciuni.

Darul, făcut din dragoste de I. P. S. Mitropolit Nicolae clerului și credincioșilor Arhiepiscopiei noastre, este duh și viață:

cel ce se folosește de el — cînd, unde și cum îl îndrumează cuvîntul către cititori — va avea viață duhovnicească îmbelșugată, va rodi dragoste, bucurie, pace și în sufletul lui și în sufletul semenilor săi. Căci viața duhovnicească nu se dezvoltă decît prin puterile dumnezeiești ale rugăciunii.

Fericitul Augustin a auzit un glas care a zis către el: „Ia și citește!” A luat Noul Testament, l-a deschis și a citit cuvintele Sf. Apostol Pavel despre lepădarea de patimi și a devenit un om nou. Și nouă ne spune Biserica: „Ia și citește” rugăciunile acestea. Cel ce le va citi zi de zi, cu toată evlavia, va deveni un om nou: omul iubirii, al purității și al păcii. Căci cartea aceasta e trimisă „cu dragoste, ca dragoste și pace să rodească”.

REDACTIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

A 12-A ANIVERSARE A REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

La 30 decembrie sărbătorim 12 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne, eveniment de deosebită valoare istorică în viața poporului nostru. La această sărbătoare a poporului întreg participăm și noi cu în-suflețire, cu bucuria de a vedea marile progrese realizate în cei 12 ani de țara noastră și cu mîndria că sîntem fiii acestui popor creator și am sprijinit și sprijinim tot ceea ce contribuie la mersul lui înainte și la întărirea Republicii noastre Populare.

Ca să ne dăm seama de ce proclamarea Republicii a fost un pas decisiv pentru istoria poporului nostru, e suficient să ne gîndim la diferitele forme de guvernămînt anterioare și la ce a reprezentat monarhia constituțională, îndepărtată la 30 decembrie 1947, și ce reprezintă Republica Populară. Formele de guvernămînt sînt expresia stadiului de dezvoltare a unei societăți, a unui popor. De aceea de-a lungul secolelor s-au perindat în istorie diferite forme de guvernămînt. Epoca sclavagistă a cunoscut monarhia absolută, în care regele sau împăratul avea puterea supremă, putere despotică. De fapt, el reprezenta interesele aristocrației, ale stăpînilor de moșii întinse și de sclavi fără număr. Tot în acea epocă s-au format și republici, unele aristocratice, puterea fiind direct în mîna stăpînilor de sclavi, altele zise democratice, unde conduceau tot aristocrații, dar aveau un cuvînt și alte pături de cetățeni liberi, sclavii fiind și aici excluși de la orice drepturi. Așadar monarhiile absolute, ca și republicile în epoca sclavagismului, reprezentau interesele clasei stăpînitoare, nu ale sclavilor exploatați. În epoca feudală predomină monarhia, prin care se exprimau interesele nobilimii, interesele boierilor, nu ale iobagilor apăsăți și împilați.

În epoca burgheziei s-a păstrat monarhia, dar nu ca monarhie absolută, ci ca monarhie constituțională. Ea servește interesele moșierimii și ale burgheziei. Totuși, și în orînduirea burgheză monarhia apare învechită: potrivită pentru sclavagism și feudalism, ea este o rămășiță anacronică în

vremurile moderne. Astfel majoritatea țărilor burgheze au înlocuit monarhia cu republica. Aceasta însă este o republică a plutocrației, adică o republică unde puterea aparține celor bogați, moșierilor și capitaliștilor.

Republica populară depășește nu numai monarhia absolută sau cea constituțională, ci și republica aristocrată sau plutocratică, republica burgheză. De ce? Pentru că acum nu stăpânește un singur om, cu drept de viață și de moarte asupra tuturor, nici o singură clasă socială, ca în republicile sclavagiste sau burgheze, ci în republica populară stăpîn este poporul. Clasa exploatatoare este desființată, poporul muncitor devine stăpîn pe munca sa, pe soarta sa și își făurește prin muncă o viață mai bună, liberă și fericită..

Este clar că republica populară este o formă de guvernămînt superioară formelor anterioare, căci corespunde întru totul unei societăți avansate, unui popor înaintat, care este în stare să se conducă singur și să pășească pe calea unui progres incomparabil. Ea este singura formă potrivită, monarhia fiind complet depășită și republica burgheză neconformă cu noua realitate populară.

Statele socialiste sînt republici în care conduce poporul. Țara noastră a cunoscut regalitatea în epoca sclavagistă, voivodatul, în epoca feudală, iar în epoca burgheză monarhia constituțională. Așezarea regelui Carol I pe tronul Romîniei, adică a unei dinastii străine, s-a făcut de către moșierimea și burghezia romînă, care în Cuza Vodă, cu reformele lui populare, au văzut o primejdie, și în regalitatea străină instrumentul potrivit de garantare a intereselor lor și de ținere în frîu a poporului. Dinastia aceasta a corespuns așteptărilor moșierimii și burgheziei: regele era cel mai mare moșier și cel mai mare capitalist, identificat deplin cu interesele monopolurilor străine și ale burghezo-moșierimii autohtone. El era sprijinit de către cercurile capitaliste din țară și de peste hotare.

Odată cu cotelura de la 23 august 1944 era clar că burghezia a dat faliment: începea o eră nouă, în care poporul își spunea cuvîntul. Puterea trecea din mîna capitaliștilor în mîna poporului. Guvernul democrat din 6 martie 1945 — prezidat de Dr. Petru Groza, unul din cei mai străluciți fii ai poporului romîn — a lichidat rămășițele feudalismului, înfăptuind reforma agrară și a mobilizat masele populare la activitate în toate compartimentele vieții obștești. Astfel s-au copt condițiile eliminării din guvern a ultimilor reprezentanți ai burgheziei și a înlăturării monarhiei — principalul și cel din urmă stîlp al intereselor burgheze, depășite de mersul istoriei. Proclamarea Republicii Populare Romîne era semnul că de acum poporul e stăpîn în țara sa, că forțele populare sînt mai puternice decît stăpînitorii de ieri-alaltăieri. Proclamarea Republicii Populare Romîne este începutul unei noi epoci în istoria poporului nostru — epoca socialismului.

Intr-adevăr, după 6 luni de la proclamarea Republicii, în iunie 1948, s-a împlinit naționalizarea principalelor mijloace de producție din industrie și transporturi. Astfel s-a pus baza economică a construirii socialismului, mijloacele principale de producție industrială fiind declarate proprietate a întregului popor.

*

Devénit stăpîn al țării și al bogățiilor ei, poporul nostru și-a închinat toate capacitățile creatoare, toate talentele, toată munca și tot entuziasmul făuririi socialismului, făuririi orînduirii în care poporul muncește pentru sine și-și creiază o viață mai îmbelșugată și mai luminată. Republica Populară Romînă este patria oamenilor muncii de la orașe și sate, care îmbrățișează pe toți oamenii muncii, muncitori, țărani, intelectuali, indiferent de neam, de limbă sau religie. Toți cei ce muncesc sînt fiii acestei patrii și stau în slujba ei. Toți muncesc cu spor ca patria noastră să fie mai puternică, mai bogată, mai înaintată, și ca viața tuturor să fie mai fericită. Ea este cu adevărat Republică „puternică, liberă, pe soartă stăpînă” — cum glăsuiește imnul de Stat al R. P. Romîne.

Marile realizări ale celor 12 ani, din 30 decembrie 1947 pînă astăzi, sînt o dovadă de ce poate face un popor liber, ale cărui forțe creatoare sînt angajate în munca pentru o viață nouă. Poporul muncitor gospodărește bogățiile țării pentru sine, iar patria lui este înălțată pe culmi de istorie. Ritmul de dezvoltare a economiei și culturii noastre este fără precedent. Comparația dintre trecut și prezent evidențiază superioritatea incontestabilă a Republicii Populare asupra monarhiei constituționale de sub regimul burghez.

Astfel ritmul industrializării în țara noastră depășește cu mult ritmul din trecut: în 12 ani s-a realizat ceea ce altă dată nu s-a realizat în o sută de ani. La baza industrializării este industria grea, în primul rînd industria constructoare de mașini. Dacă în trecut 90% din utilajul industrial se importa, azi o mare parte a utilajului necesar se fabrică la noi și am ajuns să exportăm mașini și utilaje industriale. Au apărut noi ramuri de industrie, ca: industria de utilaj petrolifer, industria de tractoare și mașini agricole, industria electro-energetică, industria chimică, ș. a. Regiuni altădată părăsite și înapoiate, ca: Moldova, Muntenia, Dobrogea, R. A. Maghiară, datorită industrializării s-au trezit la o viață nouă. Mărețul plan de electrificare (1950—1960), fără care progresul industriei este de neconceput, se realizează cu succes. În numai 10 ani (1948—1958) producția industrială a crescut de 4,5 ori. Ritmul mediu anual de dezvoltare a industriei a fost de peste 16% față de 4% sub regimul burghezo-moșieresc. În 1959 se produce de aproape 5 ori mai mult oțel decît în 1938, de 6 ori

mai multă fontă, de peste 6 ori mai multă energie electrică, de 2 ori mai multe țesături, de 2,5 ori mai mult zahăr, etc. Avem realizări importante și în folosirea energiei atomice în scopuri pașnice.

Datorită dezvoltării industriei socialiste s-a creat agriculturii o bază tehnico-materială, necesară pentru agricultura avansată socialistă. De la cele 4.050 tractoare ce aparțineau moșierilor și capitaliștilor s-a ajuns la peste 36.000 tractoare, peste 11.000 combine și numeroase alte mașini agricole fabricate la noi în țară. Sectorul socialist cuprinde peste 70% din suprafața arabilă a țării și peste 72% din numărul total al gospodăriilor țărănești. Datorită folosirii mașinilor agricole și aplicării mijloacelor agrotehnice avansate pe suprafețe mari și datorită muncii organizate în comun, agricultura socialistă a recoltat mai multe produse agricole decât agricultura individuală, dovedind astfel practic superioritatea socialismului și în agricultură.

Dezvoltarea industriei și agriculturii socialiste a dus la creșterea venitului național: între 1948—1959 venitul național a crescut de peste 3 ori. Aceasta se reflectă în creșterea veniturilor muncitorilor, țăranilor și salariaților, în ridicarea nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii. Astfel în 1958 salariul muncitorilor era cu aproape 60% mai mare decât în 1950. Anul acesta o nouă ridicare a salariului și pensiilor și reducerea prețurilor la o mulțime de articole reprezintă o substanțială îmbunătățire a traiului oamenilor muncii. La acestea trebuie să adăugăm cheltuielile statului pentru sectorul social-cultural: învățământ, asistență medicală, asigurări sociale, odihnă, protecția muncii, etc. Astfel că fiecare familie de muncitor primește în medie, prin cheltuielile social-culturale, peste 3000 lei anual.

Același avânt se observă și în domeniul cultural. Analfabetismul a fost lichidat. Literatura, arta, știința, producția cinematografică, teatrele, căminele culturale, orchestrele, cenaclurile literare, școlile populare de artă, diferitele forme de învățământ, echipele artistice, radiodifuziunea, televiziunea, cărțile, revistele, ziarele, și altele, toate mărturisesc despre mersul înainte al poporului nostru, cultura devenind un bun al maselor populare.

În felul acesta Patria noastră a devenit mai bogată, mai puternică, mai frumoasă. Ca țară industrial-agrară avansată și cu o cultură superioară, ea cucerește noi poziții pe plan internațional. Strungurile, tractoarele, sondele și alte produse industriale românești duc faima industriei noastre și a capacității creatoare a poporului român în toate țările lumii. Succesele internaționale ale artiștilor, literaților și oamenilor de știință, ca și ale artei populare române, fac tot mai cunoscute și prețuite comorile spirituale și forțele creatoare ale poporului nostru.

Toate aceste realizări se datoresc orînduirii democrat-populare, ajutorului dezinteresat și multilateral al Uniunii Sovietice și colaborării frățești cu țările socialiste. Ele mărturisesc despre un avînt în muncă fără precedent în istoria poporului nostru. Muncitori, țărani, intelectuali, romîni și de diferite naționalități, se înfrățesc în aceeași muncă creatoare și entuziasă pentru construirea socialismului. Patriotismul lor fierbinte se arată în eroismul muncii de fiecare zi, în grija de trebile obștești, în sprijinirea chemărilor guvernului, în lupta pentru pace.

Ne oprim la aceste date generale, în care se reflectă avîntul poporului muncitor și propășirea Republicii noastre Populare. Planul de stat pe 1959 a fost depășit: multe întreprinderi lucrează din octombrie-noiembrie în contul anului 1960. Planul de stat pe 1960 — parte din planul pe 6 ani (1960—1965) — prevede o creștere însemnată a producției industriale și agricole și a nivelului de trai material și cultural, al oamenilor muncii. Avîntul în muncă al poporului muncitor, ajutorul frățesc al Uniunii Sovietice și colaborarea cu toate țările socialiste, sînt garanții sigure că planul pe 1960 va fi îndeplinit cu succes și depășit. Astfel vom aduce o nouă contribuție la întărirea Republicii noastre și la biruința cauzei păcii în lume.

*

În anii puterii populare Biserica noastră a fost mereu alături de popor. Ea de la început și-a declarat loialitatea față de Republica Populară Romînă, prin glasul Sf. Sinod, toți ierarhii și toți preoții întîmpinînd cu bucurie proclamarea Republicii Populare Romîne și depunînd jurămîntul de slujire a Republicii noastre Populare. Atașamentul ierarhiei, clerului și credincioșilor noștri față de Republica Populară Romînă nu s-a arătat numai în vorbe, ci s-a vădit în fapte. Biserica a adus contribuția sa neprecuțită la lucrările de folos obștesc și la lupta pentru pace a poporului nostru. E o bucurie și o mîndrie pentru noi că în marile realizări ale Republicii noastre Populare e și o parte din munca și străduința noastră. E o bucurie și o mîndrie pentru noi că alături de fruntașii tuturor categoriilor de muncitori, și Biserica numără destui frunțași ai muncii patriotice, care sînt printre fiii distinși ai poporului nostru și cetățeni prețuiți ai Republicii noastre scumpe.

Biserica a avut și are și motive proprii de a sprijini munca poporului pentru construirea vieții celei noi. Biserica nutrește un sentiment de recunoștință față de Republica Populară Romînă pentru că acum Biserica a dobîndit libertatea de a nu fi folosită în mod demagogic de clasele exploatare, ci de a sluji numai poporului, pentru că acum Biserica a dobîndit libertatea de a se organiza după rînduielile ei și după învățătura ei, pentru că acum credincioșii romîni au dobîndit libertatea de a-și realiza un vis

secular și l-au și realizat: visul refacerii unității bisericești. Împărații habsburgi și regii hohenzolerni au fost stâlpii dezbinării bisericești, ca poporul dezbinat să poată fi mai ușor amăgit și exploatat. (Regele Ferdinand, care a impus Concordatul, umilitor pentru Biserica Ortodoxă și poporul român, amenințând pe mitropolitul Nicolae Bălan pentru lupta lui împotriva Concordatului și pentru drepturile Bisericii Ortodoxe, i-a zis: „Trebuie să știi că eu sînt catolic!” La care i s-a răspuns: „Trebuie să știți că am fost, sînt și rămîn ortodox”).

Instaurarea Republicii a dărîmat acești stâlpi ai dezbinării — și alții încă — și poporul credincios gr. catolic a fost liber să se întoarcă acasă, la Biserica strămoșească, în frunte cu preoții lui. Dacă nu ar fi decît acest măreț act al reîntregirii bisericești, care vindecă o rană veche în sinul acestui popor și deschide o epocă nouă și rodnică, a unității populare, și tot ar fi suficient să ne dăm seama că Republica, în care stăpîn este poporul, este izvor de viață nouă nu numai pentru popor, ci și pentru Biserică, atunci cînd Biserica merge înainte cu poporul pe cărările istoriei, pe cărările progresului.

Republica noastră Populară îmbrățișează deopotrivă pe toți fiii ei, care muncesc pentru binele poporului, fără deosebire de credință religioasă sau de apartenență națională. Noi înșine, cei ce lucrăm în cadrele acestui Institut Teologic Universitar, am simțit și simțim purtarea de grijă a Patriei noastre scumpe. Niciodată în cei aproape 150 ani de existență școala aceasta n-a avut situația înaltă pe care o are astăzi. Dacă în trecut i s-a refuzat în repetate rînduri dreptul de a fi socotită școală de grad unîversitar, egală cu celelalte facultăți de teologie, din 1949 ea este Institut Teologic Universitar cu toate drepturile corespunzătoare. Guvernul, prin Departamentul Cultelor, plătește corpul didactic, administrativ și de serviciu, acordă burse studenților și subvenții pentru cheltuieli de întreținere. Astfel activitatea Institutului nostru are condiții prielnice de dezvoltare. Această activitate nu e pur teologic-bisericească: ea e și activitate social-patriotică. Pe lîngă activitatea directă în Comitetul de luptă pentru pace, în mișcarea creștină pentru pace, în A.R.L.U.S., în Sindicat, în muncile de folos obștești, pe lîngă articole și studii despre probleme și realizări sociale, corpul profesoral al Institutului formează pe viitorii preoți în duhul dragostei de popor și al atașamentului deplin față de Republica Populară Romînă, iar prin Cursurile de îndrumare orientează și activitatea preoțimii din Ardeal și Banat pe calea colaborării la construirea vieții celei noi, la lupta pentru pace. Această activitate a Institutului nostru este prețuită nu numai de Biserică, ci și de conducătorii Republicii noastre scumpe.

De aceea, la a 12-a aniversare a proclamării Republicii Populare Române, clerul și credincioșii Arhiepiscopiei noastre — în frunte cu I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae și cu Consiliul Arhiepiscopesc — și slujitorii și studenții Institutului Teologic Universitar mărturisim entuziasmul pentru marile realizări ale puterii populare și făgăduim să fim mereu alături de poporul muncitor, să contribuim prin munca noastră la întărirea Republicii noastre scumpe și a păcii în întreaga lume, sprijinind munca poporului nostru pentru construirea socialismului și lupta popoarelor ca propunerea sovietică de dezarmare generală și totală să devină realitate. Aceste simțăminte le exprimăm cîntînd cu întreg poporul:

**Puternică, liberă,
Pe soartă stăpînă,
Trăiască Republica
Populară Romînă.**

Pr. Prof. N. MLADIN

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MERGEM SPRE O LUME FĂRĂ RĂZBOAIE

Luînd cuvîntul în cadrele dezbaterilor celui de al doilea Congres Mondial al Partizanilor Păcii, care a avut loc la Varşovia, unul din membrii delegaţiei sovietice a spus, între altele: „Clima lumii trebuie schimbată. Trebuie risipită neîncrederea reciprocă, trebuie înlăturat din conştiinţa omului gîndul că războiul este inevitabil şi apropiat” (Ilya Ehrenburg). El interpreta astfel nu numai consecvenţa politică de apărare a păcii pe care o duce din 1917 încoace marea Uniune Sovietică, dar şi năzuinţa cea mai fierbinte şi mai îndreptăţită a oamenilor de bine de pretutindenea.

De-atunci încoace, cu crescîndă intensitate, această năzuinţă obştească a fost exprimată de repetate ori. Rezultatele ei binefăcătoare — o putem spune cu inimă deschisă şi înălţată — am şi început să le culegem. Vizita preşedintelui Consiliului de Miniştri al Uniunii Sovietice, Dl Nichita Hruşciiov, în S.U.A., apoi Franţa, ca invitat al preşedintelui Republicii franceze, Dl Charles De Gaulle, şi alte evenimente internaţionale consumate sau pe cale de împlinire, dovedesc că „barometrul indică timp frumos”, că judecata cea dreaptă covîrşeşte uneltirile înrăiţilor propagatori ai „războiului rece”. Din acest punct de vedere, vizita premierului Hruşciiov în S.U.A., cuvîntările ţinute acolo, propunerile mărinimoase şi constructive făcute acolo de la tribuna Adunării Generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru înfăptuirea dezarmării generale şi totale, controlată, reprezintă cea mai valoroasă şi hotărîtoare contribuţie adusă la triumful cauzei păcii, din cîte se cunosc pînă astăzi. Ea a răsturnat total raportul de forţe dintre partizanii păcii şi propagatorii „războiului rece”. Iată unele fapte care sînt mai mult decît semnificative.

În şedinţa din după-amiaza zilei de 28 octombrie a. c. a Comitetului politic al O.N.U., primii au luat cuvîntul delegaţii S.U.A. şi U.R.S.S. care au prezentat un proiect comun de rezoluţie cu privire la dezarmarea generală şi totală. La acest proiect comun de rezoluţie s-au alăturat celelalte 80 de delegaţii, în calitate de coautori. Cine îşi aduce aminte să se mai fi realizat vreodată, în istoria O.N.U.-lui, o atît de impresionantă unanimitate?

La 2 noiembrie a. c., mărinimoasa propunere a premierului sovietic din 17 septembrie a. c. a fost pusă în discuția aceluiași Comitet politic al O.N.U.-ului. Ea a întrunit 82 glasuri pentru, niciunul împotrivă. Unul din corespondenții noștri de presă telefona de la New-York, emoționant și triumfător: „Nu se cunoaște vreun precedent în procedura organelor O.N.U.-ului când consensul unanim exprimat în jurul unui document să facă inutilă punerea lui la vot”.

Prin aceste acte de înseninare a atmosferei internaționale adepții „războiului rece” au suferit o înfrângere răsunătoare. Dar ei nu se astîmpără, nu-și curmă uneltirile. Dimpotrivă, și le întetesc. Agenții lor vorbesc, agită și se agită, călătoresc, corup conștiințe. Condamnabila îndeletnicire căreia își dedică energii ce ar putea fi folosite pentru o cauză mai bună, întreține încă nesiguranța în lume, pricinuieste neliniște între oameni și popoare, descumpănește conștiințele slabe. Cu ei trebuie dusă lupta cea mai grea, luptă care poate și trebuie să fie hotăritoare pentru triumful cauzei păcii popoarelor.

Noi, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Răsăritene, ne avem locul de muncă și de luptă pentru înfrîngerea acestui ultim obstacol în calea așezării pe Pămînt a unei păci trainice, reale, așa cum aspiră să o vadă înstăpînită pretutindenea majoritatea covârșitoare a omenirii zilelor noastre. Noi sîntem încredințați că rezultatele favorabile ce le așteptăm de la actuala ofensivă a partizanilor păcii în scopul lichidării încordării internaționale întreținută de adepții „războiului rece”, „vor depinde — așa cum a arătat președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, Dl John Bernal — **de menținerea și intensificarea presiunii opiniei publice**”. Este încotestabil — spune DSA în continuare — că acest lucru va întîmpina o opoziție considerabilă de felul celei care a zădărnicit toate încercările anterioare pentru realizarea dezarmării. Cei cărora le convine războiul rece, cei care se tem că vor avea de pierdut de pe urma dezarmării vor încerca să împiedice realizarea unui acord. Ei nu reprezintă însă decît o minoritate neînsemnată, spiritul vremii este împotriva lor. În lunile care vor urma și care sînt hotăritoare — spune Dl John Bernal — trebuie să depunem toate eforturile pentru a asigura realizarea unui acord cu privire la dezarmare. **Noi cu toții, independent de concepții și convingeri, trebuie să căutăm căi de unificare a eforturilor noastre pentru a elibera odată pentru totdeauna lumea de pericolele războiului atomic**”.

Dar pentru a menține și intensifica presiunea opiniei publice în vederea efectuării dezarmării și a înlăturării pentru totdeauna a pericolului „războiului rece” și a războiului atomic, către care urmărește să împingă lumea cel dintîi, socotim că e necesar nu numai ca zelul nostru de apără-

tori ai păcii să sporească la maximum, ci și poziția noastră concepțională, de adversitate ireductibilă față de orice fel de război de agresiune, să câștige în profunzime și în relief.

Din capul locului trebuie să ne pătrundem de convingerea că „războiul rece” nu este ceva neglijabil, ceva ce poate fi minimalizat. Dimpotrivă, el este tot atât de primejdios și dăunător ca și războiul „cald”, sau propriu-zis, deoarece duce în ultimă instanță la acesta, la război cu arme de foc, iar astăzi, la război atomic. Tocmai pentru că învrăjbește oameni și popoare, tocmai pentru că înveninează relațiile individuale și internaționale „războiul rece” poate duce — dacă nu, i se barează calea din vreme și în mod eficace — la spulberarea oricăror posibilități de realizare a înțelegerilor pașnice.

În perspectivă creștină privit fiind, „războiul rece” stă sub aceeași osîndă ca și războiul „cald”. Inverșunările ce le pricinuieste el nu sînt întru nimic mai puțin vinovate din punct de vedere moral decît cruzimile războiului împreunat cu vărsări de sînge și distrugerii de vieți și de bunuri agonisite prin ostenele de veacuri. Atît cei ce întrețin „războiul rece”, cît și cei ce se lasă antrenați în vîltoarea lui în nu importă ce formă, sînt deopotrivă de vinovați și deci își agonisesc o grea răspundere. În Predica de pe Munte, Mîntuitorul Hristos îi asimilează cu vărsătorii de sînge pe cei ce pricinuesc învrăjbiri și nesocotesc pe semenul lor. (Vezi Matei 5, 21 și 5, 22—26).

Ca și cel „cald”, „războiul rece” tinde să impună adversarului, cu forța, voința celor ce-l poartă și îl întrețin. Adepții „războiului rece” nu umblă să convingă, ci să învingă și să supună. În actuala fază a luptei pentru pace, cei ce duc „război rece” urmăresc să determine o parte sau alta a omenirii dornice de pace să renunțe la gîndul coexistenței pașnice, să considere calea tratativelor în soluționarea diferendelor internaționale ca ineficace și deci depășită. Firește că o astfel de poziție duce la descurajare, la defetism, la pesimism de multe ori incurabil — și, de aceea, cu atît mai primejdios — pe toți oamenii bine intenționați, dar nu îndeajuns de pregătiți ideologic și sufletește să facă față iureșului de disperați al propagatorilor „războiului rece”.

Principalul mijloc de luptă al adepților „războiului rece” este dezvoltarea propagandei războinice pînă la nivelul unei forțe psihologice capabilă de-a induce în eroare pe oameni, de a-i zăpăci de cap, de-a le împrăștia și devia dreapta judecată. La aceasta se adaugă cursa nebunească a înarmărilor cu toate pretenziile ei „justificări” teoretice, experiențele cu arme nucleare, basmele despre așa-zisa „bombă curată”, ș. a.

Dacă e lăsat în voia lui, dacă nu i se pun stavile rezistente, „războiul rece” poate duce la un război atomic, războiul zis „clasic” neputînd să mai fie conceput ca posibil în cazul unei viitoare conflagrații mondiale. Călea către un astfel de război nimicitor „războiul rece” caută să și-o deschidă prin provocarea de „crize” internaționale. O întreagă serie de „crize” de această natură au prefătat primul război mondial; altele au premers celui de al doilea. Am avut destule „crize” internaționale periculoase și după ultimul război mondial. În toate aceste „crize” au fost amestecate cercurile imperialiste monopoliste care au stîrnit „războiul rece”, l-au finanțat și și-au tocmnit sîmbriași de proveniență și orientare dubioasă care să-l poarte fără scrupule și fără contenire. Mergînd din criză în criză, am fi ajuns demult în pragul războiului „cald”, sau atomic, dacă conștiința umană nu s-ar fi trezit și nu ar fi luat atitudine fermă din bunăvreme.

Nimeni nu poate ști cum s-ar sfîrși o astfel de „criză” dacă am slăbi veghea, dacă n-am ajuta din toate puterile la efectuarea dezarmării, știut fiind că înarmarea și amenințarea cu forța armată stîrnesc neîncredere între state și pot duce la utilizarea armamentelor stocate.

Ca slujitori bisericești și ca credincioși noi nu putem fi niciodată decît împotriva acestor metode de-a înnăbuși și acoperi adevărul. Iar adevărul este că socialismul vrea numai binele oamenilor, cel mai mare bine al lor. Socialismul respectă — și face să fie respectată — valoarea și demnitatea omului. „Înainte de revoluție — a spus Dl Nichita Hrușciiov, în 27 septembrie a. c., la posturile americane de televiziune — la noi era așa: cine avea capital, era și deștept. Pentru prima oară în istorie noi am statornicit pe pămîntul nostru un principiu just: cine muncește bine este un om de vază în societate”. Socialismul se ridică împotriva exploatării omului de către om și o lichidează. Socialismul vrea echitate socială și el suprimă inechitățile sociale. Socialismul vrea pace și luptă pentru înstăpînirea ei pe Pămînt. În statele socialiste pacea este nu numai aspirație obștească, ci și realizare patriotică obștească, deoarece aceste state nu au clase sociale interesate în declanșarea și purtarea de războaie de cotropire, cu țeluri de expansiune imperialistă. Acesta e adevărul. Iar „împotriva adevărului n-avem nici o putere; avem pentru adevăr” (II Cor. 13, 8). De aceea zice Domnul: „De veți rămîne în cuvîntul meu, cu adevărat ucenicii mei sînteți și veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face slobozi” (Ioan 8, 32) de orice aservire slugarnică unor prejudecăți nedemne de starea de creștin.

E adevărat că nu odată unele biserici și grupări creștine au uitat acest lucru și în locul propovăduirii senine și consecvente a adevărului revelat s-au transformat în oficine de propagandă îndoielnică sau de-a dreptul în-

vrăjbitoare, s-au pus în slujba unor acțiuni care nu duceau la pace și bunăvoință, ci la neînțelegeri și chiar la războire. Revista păcii, „Orizonturi”, a făcut recent unele dezvăluiri din care rezultă fără puțință de îndoială că biserica romano-catolică din Statele Unite ale Americii e „mai catolică decît papa”. Căci, în vreme ce actualul papă, Sanctitatea Sa Ioan al XXIII-lea, ca și predecesorul său, Papa Pius al XII-lea, pronunță avertismente împotriva pericolului bombei atomice, „locotenentul” său din New-York, Cardinalul Spellman, îi invită pe catolicii americani să se roage pentru a îndepărta, spune el, amenințarea unui „nou München”; căci astfel a botezat dînsul speranțele de pace stîrnite de călătoriile marilor șefi de state. (Vezi rev. cit. nr. 102 din noiembrie a. c., p. 8).

Astfel de rătăcirii poziționale sînt și ele „petele de necurăție” despre care vorbește Epistola Sfîntului Iuda, așa-numitul „frate” al Domnului (v. 12). Ele nu trebuie să se mai repete, iar cei ce le repetă astăzi, îngreunînd misiunea salvatoare a luptătorilor împotriva „războiului rece”, se fac complici la acțiuni pe care spiritul luminat al vremii noastre le înfierează, iar Dumnezeu le pedepsește. Intre adevăr și propagandă, noi preferăm adevărul. Îl slujim pe el. Dar îl slujim realmente. El este Evanghelia împăcării tuturor oamenilor. Este loc pentru toți — chiar pentru mai mulți decît sîntem acum — pe rodnică noastră planetă. Ea ne poate hrăni pe toți, din ce în ce mai bine, — și chiar pe mai mulți decît sîntem acum — pe măsură ce vom ști și vom vrea să-i descoperim și să-i valorificăm mai atent și mai cumpănit bunurile materiale. Nu e nevoie, pentru a merge mai bine unora, să se declare război altora. Iată ce nu trebuie să uităm — iată ce trebuie să arătăm mereu credincioșilor noștri — noi, slujitorii bisericești.

Fiecare cuvînt sau fiecare faptă care ascunde acest adevăr oamenilor de toate credințele religioase și de orice orientare social-politică este propagandă pusă în slujba „războiului rece”. E de la sine înțeles că dacă oamenii și popoarele de pretutindenea ar fi ajutați — sau măcar lăsați — să cunoască adevărul despre socialism și comunism, ei ar alege binele și pacea, nu adversitatea și războiul față de lumea cea nouă care se străduiește cu atîta vădit folos și succes să realizeze dreptatea socială și o viață din ce în ce mai bună pentru cei mulți, cinstiți, harnici și simpli.

Congresele mondiale pentru pace, conferințele pacifiste peste tot — cum sînt cele ale Mișcării creștine a păcii, care s-au îndesit în vremea din urmă — au arătat fără puțință de îndoială că un aparat uriaș, care consumă fonduri respectabile, acționează în sensul că dorința de pace a popoarelor să fie minimalizată sau nesocotită, adevăratele intenții ale lumii noi, socialiste, să fie falsificate, planurile de construcție ale acestei lumi să fie rău interpretate. Pînă și grandioasele construcții ale păcii care fac faima Septenalului sovietic și afirmă vitalitatea sistemului social-politic

comunist, în optica diformată a adepților „războiului rece” sînt prezentate ca platforme de agresiune ulterioară împotriva lumii capitaliste. **Lucrul** acesta nu este cîtuși de puțin adevărat. Capitalismul nu are nevoie de... agresor, ca să se destrame; el se descompune de la sine, ca orice orînduire social-politică perimată. Împotriva unor neadevăruri sfruntate de specia aceasta noi avem datoria să luăm atitudine. Nu este admisibil să fie încărcat de oprobriu și de insulte un om, o ființă însuflețită, numai pentru faptul că are pielea neagră sau ochii oblici, are sau nu are credință religioasă sau o anumită credință religioasă, aderă la un sistem social-politic sau altul. Și, mai ales, nu trebuie împrășcate cu noroiul clevetirilor popoare care — ca al nostru — au rupt-o definitiv cu tot ceea ce ține de orînduirea capitalistă. E dreptul lor, e datoria lor să-și făurească fericirea așa cum au găsit de bine. Și noi am ales — de cincisprezece ani — calea pe care pășește din izbînzi în izbînzi harnicul și bravul nostru popor muncitor.

Să nu uităm apoi că cel ce pune creștinismul în slujba capitalismului sau a colonialismului îi face cel mai mare rău religiei revelate, o falsifică, o transformă în unealtă a unor scopuri pe care spiritul genuin al Evangheliei — păstrat cu fidelitate în Ortodoxia răsăriteană — le dezavuiază, le respinge cu oroare, ca pe tot ceea ce nesocotește valoarea și demnitatea creaturală a omului, făptura lui Dumnezeu. Exemplificăm cu cruciadele de altădată: acest spirit, autentic, al Evangheliei lui Hristos, le-a fost ostil (vezi Ioan 18, 11). Ostil va rămîne în vecii vecilor oricărui act de violență a omului împotriva altui om, precum și oricărei tentative de învrăjbire a oamenilor întreolaltă, de înveninare a raporturilor prietenești și frățești care trebuie să caracterizeze raporturile dintre ei.

Tocmai fiindcă viețuiesc în lume, între oameni, slujitorii bisericești și credincioșii nu se pot sustrage obligației morale de-a lua atitudine practică față de realitățile social-politice ale vremii în care trăim. Izolarea, neutralitatea, indiferența peste tot, nu sînt stări creștinești veritabile. Ele ascund un fariseism cu atît mai primejdios și mai condamnat, cu cît caută să se învâluie în motivări pretins religioase.

Ca creștini și ca slujitori bisericești, să spînem în orice împrejurare și oricui, în primul rînd celor de o credință cu noi, tot binele și numai bine despre socialism, despre viața cea nouă pe care o construiește el, despre pacea pe care o apără și o consolidează în primul rînd și cu cea mai deplină competență tocmai popoarele pornite pe calea luminoasă a construcției socialiste. Căci nu poți fi făcător de pace decît dacă mergi la pas cu cei ce fac din apărarea păcii o preocupare permanentă, de prim rang. Iar slujitorul bisericesc și credinciosul peste tot trebuie să fie — ca să nu se dez-mintă — „făcător de pace” în înțelesul evanghelic al cuvîntului, înțeles care se întîlnește cu acela de luptător convins și activ pentru pace.

*

De mai bine de zece ani de zile — adică de la începuturile luptei organizate pentru apărarea păcii — Biserica noastră a arătat în repetate rînduri, pe etape și după împrejurări, care sînt îndatoririle clerului și credincioșilor ei ca părtași la această luptă salvatoare. Scrisorile pastorale ale Sfîntului Sinod și ale I. P. S. și P. S. Membri ai acestuia, revistele bisericești, conferințele preoțești raionale și interconfesionale, cursurile de îndrumare misionară și socială a clerului, fiecare în parte și toate laolaltă, pe rînd sau simultan, ne-au arătat deslușit calea de urmat în afirmarea participării noastre active la desfășurarea luptei pentru apărarea și consolidarea păcii popoarelor. S-a arătat și aceea că slujitorii sfintelor altare au metode permanente și metode ocazionale de acțiune eficace în acest sens.

Luptînd împotriva „războiului rece” în actuala fază a luptei pentru pace — care e de dorit și poate să fie ultima fază, cea decisivă — fără preget și fără precupețire ne vom rememora și revizui mijloacele și metodele de luptă, folosindu-le atent și permanent pe cele care se potrivesc cu situația dată, ocolindu-le de fiecare dată pe cele care își vădesc caducitatea. Căci nu poți pune vin nou în burdufuri vechi, nici petec nou la haină veche...

Pe de altă parte, e necesar și e util să căutăm și să experimentăm cu tact și înțelepciune căi și metode noi — sau primenite — care s-ar dovedi mai adecvate și mai eficace acum.

Mai presus de toate, astăzi trebuie să arătăm tuturor celor încredințați păstoririi noastre ce este războiul peste tot și „războiul rece” în special, cine îl provoacă, proporțiile lui amenințătoare și descumpănirile sufletești pe care le pricinuieste el.

Ca slujitori bisericești și oameni credincioși sîntem îndatorați apoi să demascăm orice propagandă mincinoasă care pricinuieste confuzii și derută în sînul maselor populare. La acest loc nu trebuie să uităm că actualmente, bisericieni din Apus și de peste Atlantic, de felurite apartenențe confesionale, în numele lui Dumnezeu și al Domnului nostru Iisus Hristos, fac o propagandă ostilă forțelor care apără pacea. Această propagandă, care se pretinde, abuziv, „creștină”, nu are nimic comun cu Evanghelia Mîntuitorului. Ea se oferă în chip nedemn drept paravan religios scopurilor întunecate ale adepților „războiului rece” și în forma aceasta, cei „neștiutori și neîntăriți” (II Petru 3, 16) sînt induși în eroare de trîmbițașii ei. O astfel de propagandă este nici mai mult nici mai puțin decît ateism practic, căci nu poți numi altfel îndrăzneala de a încerca să-i atribui lui Dumnezeu și religiei creștine peste tot năzuințe și vreri potrivnice spiritului Evangheliei lui Hristos. Dumnezeu nu vrea înrobirea oamenilor, nici înspăimîn-

tarea și nimicirea lor. Dimpotrivă, El vrea să-i vadă pe toți liniștiți și cât mai fericiți.

Pe de altă parte, în actuala etapă a luptei pentru pace și împotriva „războiului rece”, trebuie să arătăm credincioșilor noștri ce este bomba atomică și cea cu hidrogen și cât de periculoase sînt experiențele care se fac cu aceste arme de distrugere în masă. La acest loc ne vom servi chiar de protestele maselor populare din țările capitaliste împotriva fabricării și experimentării acestei specii de arme, spre a arăta cât de odioase sînt ele generației actuale. Ziarele și revistele noastre de toate categoriile, în primul rînd revistele „In apărarea păcii” și „Orizonturi”, ne țin la dispoziție mereu materiale informative care pot fi utilizate cu cel mai mare succes în acest scop.

Deosebit de eficace s-au dovedit și pînă acum, în susținerea campaniei de dezarmare generală și totală, anticipările posibile ale lumii viitoare, fără cazărmi și fără armament — precum și arătarea pe bază de date precise a ceea ce s-ar putea face pentru îmbunătățirea traiului dacă ar fi eliberate fondurile uriașe ce le înghite în zilele noastre cursa nebunească a înarmărilor. Datele tehnice, trebuincioase în acest scop, abundă atît în declarațiile oamenilor politici de seamă, cît și în coloanele ziarelor și revistelor amintite mai sus.

*

Mișcarea mondială a partizanilor păcii — și alte mișcări similare, de proporții mai modeste — face periodic propuneri menite să întărească pacea și să-i domesticească pe adepții „războiului rece” punîndu-i la locul lor. Biserica noastră, slujitorii ei, obștea credincioșilor ei, sprijină astfel de propuneri, le popularizează și le motivează religios, văzînd în ele o binevestire, o „evanghelie” a ceasului de-acum, care nu contrazice Evanghelia Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, ci dimpotrivă, îi vădește indirect perpetua actualitate.

În sfîrșit, ca oameni ai Bisericii, cu timp și fără timp, vom propovădui întru cuvînt și faptă Evanghelia împăcării tuturor. Nu există neînțelegere care să nu poată fi soluționată prin bunăvoie, nu există litigiu internațional care să nu poată fi știns prin tratative pașnice. Politica „de pe poziții de forță” s-a perimat definitiv, s-a învechit pînă la slăbănogire. Omenirea vremii noastre vrea altceva: contacte culturale și comerciale, schimb de vizite și de valori științifice și artistice, prietenie și frățietate, respect și considerație reciprocă, dragoste de om peste tot. Discriminarea de orice fel — rasială, națională, politică, socială, religioasă — tulbură și dezbină, nu încălzește și nu înfrățește pe oameni.

Cartea sfântă a creștinătății are un cuvînt de spus în această privință, pentru noi, cei ce credem: „Cine ia pe alții în robie, de robie are parte; cine cu sabia va ucide, trebuie să fie ucis de sabie” (Apoc. 13, 10). Praștia lui nimerește în plin colonialismul, discriminarea rasială, naționalismul șovin, pe adepții „războiului rece” peste tot, pe toți cei ce tulbură într-o formă sau alta armonia universală pe cale de înstăpînire în lume.

Mergem spre o lume fără războaie! Nu se poate altfel!

„Putem oare să ne împăcăm, în această epocă de înflorire a geniului omenesc care descopere tainele naturii și care pune stăpînire pe forțele ei puternice, cu menținerea unor relații primitive între oameni...? În secolul nostru, cînd tehnica cunoaște cea mai mare dezvoltare — spunea Dl. Nichita Hrușciiov, în 28 septembrie a. c., cînd era primit cu însuflețire la Moscova, după întoarcerea din S.U.A. — cînd există state cu orînduiri sociale diferite, problemele internaționale nu pot fi rezolvate cu succes decît pe baza principiului coexistenței pașnice. Altă soluție nu există”.

Un ziar englezesc, comentînd vizitele ce și le fac șefii de state, scria: „Schimbul de vizite al conducătorilor celor două foarte mari puteri ... este consolidat de un schimb de relații comerciale și culturale între Est și Vest, care crește rapid ... S-ar putea să trecem într-o eră nouă, în care vocabularul politic cu care ne-am obișnuit în ultimii ani, „război rece”, „cortine de fier”, etc., va fi în mod efectiv înlocuit cu formula „coexistență”. (Vezi „Scînteia”, nr. 4661 din 23 X a. c., p. 4).

La noi, lupta pentru pace e o preocupare de masă și a luat un avînt considerabil. La noi, convingerea că judecata sănătoasă va sugera, în cele din urmă orientarea justă în rezolvarea problemelor internaționale tuturor celor răspunzători de destinele omenirii, e o convingere curentă, generalizată. Iar „unica orientare justă o constituie lichidarea războiului rece, întărirea păcii în întreaga lume” (N. S. Hrușciiov).

„Astăzi pacea este indivizibilă — spunea premierul sovietic la înăpoiarea din Statele Unite ale Americii, — ea nu poate fi asigurată prin eforturile a numai două sau trei țări. De aceea trebuie să se lupte pentru pace în așa fel încît la această luptă să participe toate popoarele, toate statele”. Și, bine-nțeles, toți oamenii. Atunci vom putea spune că lumea noastră e lumea păcii, a unei păci de durată, a unei păci pe care a vrem veșnică.

Pr. Prof. GR. MARCU

SUB SEMNUL PRIETENIEI ȘI AL PĂCII

Prietenia este unul dintre cele mai alese simțăminte ale omului, constituind totodată o însușire fundamentală a lui. Bazat pe această constatare, încă din vechime Aristotel numește pe om „ființă socială”, expresie care a devenit oarecum clasică, exprimând tendința omului de a stabili legături cu semenii săi. Sfinții Părinți ai Bisericii — acești mari cunoscători ai sufletului omenesc — întăresc nu odată adevărul de mai sus. „Cine nu știe că omul este o ființă socială și nu una singuratică? — zice Sf. Vasile Cel Mare. Căci nimic nu este așa de propriu ființei noastre ca a fi în comuniune unii cu alții, a avea nevoie unii de alții și a ne iubi unii pe alții”. Noi știm prea bine, de altfel, că Dumnezeu ne-a creat de la început unii pentru alții, ca unii prin alții să stăpânim pământul, să ne facem viața plăcută și să ne desăvârșim sufletește și trupește, spre fericirea noastră și mărirea Ziditorului nostru. De aceea remarcă Sf. Ambrozie că: „Relația unei persoane cu altă persoană formează conținutul vieții omenești” — și așa se face că creștinii adevărați, de pildă, simt un puternic imbold spre comuniune cu semenii lor. Dar în general omul nu se simte bine când este izolat, când este părăsit, când nimeni nu ține la el și nu-i dă nici o importanță. Un înțelept de demult spunea că dacă un om s-ar urca în cer și de acolo ar privi alcătuirea cosmosului, frumusețea astrelor, această minunată priveliște ar fi neplăcută pentru el singur, dar i-ar fi foarte plăcută dacă ar avea pe cineva căruia să i-o arate.

„Mai fericiți sînt doi laolaltă decît unul” (Ecl. 4, 9) — sînt cuvinte prin care Sf. Scriptură exprimă de asemenea instinctul social al omului, tendința lui spre prietenie, spre comuniune cu alții. Vorbirea sau graiul — propriu numai omului — prin care ne comunicăm reciproc ideile, dorințele și trebuințele, durerile și bucuriile noastre, constituie și el o dovadă că oamenii sînt mențiți să trăiască nu izolați, ci în relații cu semenii lor. Un exemplu potrivit în acest sens găsim de pildă în parabola cu oaia cea pierdută, unde citim: „Și venind la casa sa (păstorul care și-a găsit oaia), își chemă prietenii și vecinii și le zise: Bucurați-vă împreună cu mine, că am găsit oaia mea cea pierdută” (Luca 15, 6).

Un alt temei al impulsului spre unire, spre prietenie și spre colaborare între oameni este într-ajutorarea sau nevoia de a apela unii la alții, în satisfacerea trebuințelor de tot felul. Vrînd să lege pe toți oamenii unii de alții, ne spune Sf. Ioan Gură de Aur, Dumnezeu a dat o astfel de îndrumare lucrurilor încît interesul propriu al fiecăruia să atîrne de al altora. Agricultorul, de pildă, nu seamănă numai atîta grîu cît îi este de ajuns lui singur, căci s-ar pierde și pe sine și pe ceilalți, ci se îngrijește de nevoile mai multora. Dacă s-ar aprinde casa cuiva, iar vecinii n-ar sări să-i dea ajutor, pînă la urmă, întinzîndu-se focul, le va arde și lor tot. Atîrnînd unul de altul, oamenii sînt obligați deci ca și din acest motiv să-și poarte interes și prietenie unii altora.

La temelia adevăratei prietenii stă dragostea de om și un ideal înalt și frumos spre care prietenii tind. De aceea, prietenia care este zidită pe aceste două elemente are ca însușire de seamă sinceritatea. Prietenii adevărați sînt așadar sinceri, deschiși unul față de altul, căci unde este dragoste adevărată ascunzișuri nu sînt. Ei își mărturisesc unul altuia frămîntările, bucuriile și durerile lor. Prietenii veghiază cu dragoste unul asupra altuia, înlăturînd din viața lor cele rele și făcînd să crească cele bune. Căci prietenia nu constituie nicidecum, după cum bine scrie un autor din zilele noastre, o amnistiere reciprocă a greșelilor și lipsurilor comise de prieteni. Adevăratul ajutor reciproc constă în a analiza cîstit și sincer greșelile și lipsurile celui alt și în a le preîntîmpina astfel pe viitor. Prietenii buni, continuă același autor, trebuie să fie primii care să-și observe reciproc greșelile și să ajute la înlăturarea lor. Eu numesc prieten al meu — spune Sf. Ioan Gură de Aur — nu numai pe cel care mă laudă, ci și pe cel care mă mustră pentru a-mi îndrepta greșelile. Mai cu seamă acesta din urmă mi se pare că este prieten al meu și că mă iubește, căci acela îți este prieten și om cu dragoste și grijă față de tine care te laudă cînd ai săvîrșit o faptă bună și te mustră cînd ai păcătuit cu ceva.

Insușire de seamă a prieteniei adevărate este de asemenea credincioșia sau statornicia. În acest sens, Domnul, prin gura înțeleptului Solomon, ne învață: „Prietenul iubește în orice vreme, iar în nenorocire este ca un frate” (Proverbe 17, 17). Iar în Înțelepciunea lui Iisus Sirah citim: „Prietenul credincios este acoperămînt tare și cel ce l-a aflat pe el, aflat-a comoară. Cu prietenul credincios nimic nu se poate asemăna și nu este măsură bunățății lui. Prietenul credincios este leacul vieții”, subliniindu-se totodată că: „Cel ce se teme de Domnul bine va ține prieteșugul său, căci ca la sine ține la aproapele său” (Înțelepciunea lui Iisus Sirah 6, 14—17). Un prieten credincios este o comoară vie, învață și Sf. Grigorie de Nazianz, mai valoros ca aurul și piatra scumpă, o grădină închisă și un izvor pe-

cetluit care se deschide la vreme potrivită. Într-adevăr, în caz de nevoie, prietenul adevărat vine la timp în ajutor. Căci, altfel, prietenul nu-ți este prieten „chiar de ți-ar spune-o în fiecare dimineață”, cum potrivit învăța I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, cu un anumit prilej.

Pildă de statornicie și loialitate în prietenie avem prietenia dintre David și Ionatan, așa după cum exemplul de necredincioșie avem cazul Dalilei, care a trădat taina lui Samson, precum și al lui Iuda, care a vândut pe Iisus-Domnul. Vorbind despre obștea creștină din primele veacuri, care avea „un singur suflet și o singură inimă” (F. Ap. 4, 32), Sf. Ioan Gură de Aur ne-o prezintă ca fiind însuflețită de o prietenie reală când zice: „Atunci nu exista „al meu” și „al tău”. Iată adevărata prietenie, de a nu socoti ca al său ceea ce posedă, ci ca ale aproapelui și pe ale altuia ca pe ale tale, de a veghia asupra sufletului altuia ca și asupra propriului tău suflet și ca acela să arate la fel aceeași dispoziție” (Omilia II la I Tesaloniceni).

Spre deosebire de adevăratele prietenii, există și prietenii false, aparente. În Înțelepciunea lui Iisus Sirah ne sînt înfățișate cîteva din acestea: „Este prieten pînă la o vreme și nu va rămîne în ziua necazului tău. Și este prieten care se întoarce în dușman și cearta dintre voi va da-o pe față spre ocară ta. Și este prieten soț de masă și nu va rămîne lîngă tine în ziua necazului tău” (6, 8—10). La temelia unor astfel de prietenii stă egoismul, un interes personal îngust, care nu poate hrăni și promova nici într-un caz o prietenie adevărată. Lingușirea este una din caracteristicile de seamă ale falsei prietenii. „Mulți sînt cei ce lingușesc pe un darnic și toți sînt prietenii celui ce dă daruri” (Pilde 19, 6). Și: „Omul care lingușește pe prietenul său, întinde cursă pașilor săi” (Idem 29, 5). Nu îți este deloc prieten într-adevăr, ne încredințează și Sf. Ioan Gură de Aur, acela care laudă toate faptele tale (lingușitorul, deci), fără deosebire, și pe cele bune și pe cele rele. Unul ca acesta nu îți este prieten, ci un înșelător și un fățarnic.

Prietenia adevărată nu este desigur nici aceea de pahar — prieten soț de masă — cum am văzut că spune mai sus Înțelepciunea lui Iisus Sirah. Dragostea unui prieten de pahar nu durează mai mult de o zi, ne învață un Sf. Părinte. Căci „nu se poate considera trainică o prietenie bazată pe „convingerile cavității abdominale”, adică pe preferința comună a „prietenilor” pentru un anumit soi de vin, pentru ciuperci marinate, pentru masa de joc, etc. Această formă de prietenie este răspîndită în păturile parazitare ale societății”.

Vedem deci că egoiștii și, în general, profitorii de orice fel nu pot fi niciodată buni prieteni. Prietenia trainică și adevărată se hrănește și se cultivă din frumusețea vieții celor ce se hotărăsc s-o practice, căci prietenia

nu este o tovărășie a păcatelor, ci o școală a virtuților de tot felul. Prietenia crește și înfloarește, își creează mai multe punți de legătură spre inimile oamenilor, pe măsură ce aceștia propășesc în bine. Dimpotrivă, nedreptatea, spre pildă, împreună cu toate suratele ei, împuținează dragostea prietenească, după cum spune Mîntuitorul: „Din pricina înmulțirii fărădelegilor, dragostea multora se răcește” (Matei 24, 12). Statornicia în prietenie se consolidează atunci cînd prietenii poruncesc plăcerilor cărora alții le slujesc, cînd se bucură de încredere, de egalitate și dreptate, cînd își iau totul asupra-le unul pentru altul, cînd nu cer unul de la altul decît ce este cinstit și drept, cînd se iubesc și cînd se respectă unul pe altul, zice Cicero în lucrarea sa: De amicitia. De aceea, prietenia virtușilor este prietenia cea mai aleasă.

Privit și din această latură, creștinismul este o mare școală a prieteniei, un mare șantier de întrecere pentru realizarea dragostei și a prieteniei dintre oameni și popoare. Nu ne lipsesc însă și cazurile de prietenii mai restrînse. „Și sufletul lui Ionatan s-a lipit de sufletul lui (David) și l-a iubit pe el Ionatan ca pe sufletul său și a încheiat Ionatan legătură cu David, căci l-a iubit ca pe sufletul său”, citim despre minunata prietenie dintre David și Ionatan (I Regi 18, 1. 3). Sf. Apostol Pavel iubește așa de mult pe ucenicul său Tit, încît, atunci cînd vine la Troada și nu-l găsește acolo, pleacă plin de mîhnire în Macedonia, deși mulți îl așteptau aici să le propovăduiască pe Iisus cel înviat. „Cînd am sosit în Troada pentru Evanghelia lui Hristos, măcar că ușă mare mi se deschisese mie de Domnul, n-am avut odihnă în sufletul meu, pentru că nu am aflat (acolo) pe fratele meu Tit” (II Cor. 2, 12—13). „Pentru ce, Pavele, cînd ai venit la Troada ai și plecat îndată din ea — tîlcuiește Sf. Ioan Gură de Aur cuvintele de mai sus ale Apostolului — cu toate că ai găsit acolo țarina destelenită și lucrată, gata să primească semințele învățaturii? Pentru ce ai aruncat din mîini un atît de mare cîștig? Am plecat pentru că absența lui Tit m-a doborît din pricina tristeții. Atît de mult m-a doborît și așa m-a biruit, încît m-a silit să plec”.

Mult grăitoare este de asemenea prietenia dintre Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie de Nazianz. Prietenia lor avea rădăcini mai vechi, fiind co-regionali, dar se întărește îndeosebi în timpul studiilor lor universitare de la Atena. Eram totul unul pentru altul, povestește Sf. Grigorie. Locuiam sub același acoperiș, luam loc la aceeași masă, aveam aceeași fire, aveam ochii ațintiți asupra aceluiași lucru și afecțiunea noastră reciprocă progresa mereu din ce în ce mai caldă și mai sigură. Ceea ce-i caracteriza pe amîndoi era întrecerea, întrecere care nu căuta să dea unuia din ei rangul întîi ci cum să cedeze unul celuilalt locul său, fiecare atribuind gloria sa celuilalt. „Te respir mai mult ca pe aer. Numai atunci trăiesc cu adevărat cînd sînt

cu tine", îi scria Sfântului Vasile, cu un anumit prilej mai târziu, Sf. Grigorie, cuvinte care exprimă marea lor comuniune sufletească și împlinirea unuia prin celălalt. Atît Sf. Vasile cît și Sf. Grigorie de Nazianz urmăreau în prietenia lor un singur țel: virtutea și binele semenilor lor. Preoți și credincioși deopotrivă s-au împărtășit din plin din căldura acestei frumoase prietenii.

Prietenia este, așadar, aducătoare de multe și mari foloase, atît pentru viața individuală a oamenilor cît și pentru viața colectivităților omenești, căci cele arătate pînă aici privesc nu numai prietenii mai restrînse, ci și prietenii între grupări mai mari de oameni, între familii, între neamuri și popoare, care au sau trebuie să aibă la bază aceleași principii ce stau la baza unei prietenii între două sau mai multe persoane. Pe lîngă ajutorul moral și sporul de viață pe care prietenia le aduce cu sine și care înalță și înobilează pe om, într-ajutorarea sau sprijinul reciproc și pacea sînt cele mai de seamă roade concrete ale prieteniei. „Unde-i unul nu-i putere, la nevoi și la durere, unde-s doi puterea crește", spune Vasile Alexandri în cunoscuta sa poezie — Hora Unirii — vrînd să arate ce mult înseamnă unirea prin frăție și prietenie. Povara dusă împreună de mai multe persoane se împarte și astfel sarcina ei se ușurează, căci puterea cuiva se mărește proporțional cu numărul prietenilor. Pentru că dacă ai 10 prieteni, învață Sf. Ioan Gură de Aur, lucrezi cu 20 de mîini, vezi cu 20 de ochi, mergi pe 20 de picioare și așa mai departe. În felul acesta, datorită prietenilor, o persoană poate fi în mai multe locuri deodată. De aceea un om cu o sută de prieteni este mai bogat decît unul cu 10.000 de talanți, conchide Sf. Părinte. Și tot el vorbește despre sprijinul reciproc și colaborarea armonioasă a membrilor trupului omenesc, de unde prietenii pot lua pildă. Dacă, de exemplu, ochiul se înșeală, luînd drept neted un teren prăpăstios, intervine piciorul, care pipăie, simte și îndepărtează greșita socotință a ochiului. Dacă trebuie deosebită o băutură otrăvitoare de alta nevătămătoare, pe care urmează s-o înghită gura, intervine mirosul. Limba aruncă orice băutură amară destinată stomacului. Și tot așa fiecare mădular acționează cu statornicie și credincioșie în folosul celuilalt, cu care este strîns legat, lucrînd totodată și în interesul său.

Dar rodul cel mai de seamă al prieteniei este pacea. Căci pacea este o puternică înclinare — prin prietenie — plină de dragoste către aproapele, după cuvîntul Sf. Grigorie de Nazianz. Prietenia aduce vieții liniștea și condițiile prielnice oricăror activități materiale și spirituale. Ea stă la baza multor acte mărețe din istoria omenirii, cu urmări pozitive incalculabile pentru toți oamenii. „Eu, — zice prietenia — am convins pe Cel ce este Dumnezeu, Făcător a toate, mare Logos, lumină atotstrălucitoare, natură

dumnezeiască, inteligență în afară de trup, esență creatoare de timp, să vină pe pământ și la cele de jos, să ia fire pătimitoare, să îmbrace purpură carnală, țesută din sînge feciorelnic și, vai, să sufere și să moară”, citim la Teodor Prodromul (Exilul Prieteniei, la Pr. Prof. Ioan Gh. Coman: *Frumusețile prieteniei în concepția lumii vechi și a Sfinților Părinți*; în revista „Glasul Bisericii”, nr. 9—10/1954). Și tot la acest poet bizantin se găsește următoarea gingașă prezentare a prieteniei și a duhului păcii pe care ea o poartă: Eu am înfățișare grațioasă și privire blîndă. Cea mai mare parte a timpului eu surîd și respir farmec. Dacă trebuie să vorbesc, o fac cu atîta dulceață! Dacă trebuie să rîd, o fac cu atîta discreție! Cînd îmbrățișez nu-mi vezi mîinile, cînd merg nu-ți dai seama dacă am picioare. Mă hrănesc cînd cu prăjituri cînd cu sărături. Privesc cu multă ardoare la cei buni și sufăr de slăbiciunea vederii cînd este vorba de unul rău. Mă feresc de două rele generale: ipocrizia și ușurătatea.

Pacea — promovată și prin prietenie — este garanția armoniei și frumuseții universale; popoarele, satele, orașele, familiile și comunitățile omenești de orice fel prosperă prin pace și pier prin discordie (Sf. Grigorie de Nazianz), „pacea fiind starea de viațuire normală a oamenilor” (Pr. Prof. Grigorie Marcu: *Biserica Ortodoxă în slujba apărării păcii*; în revista „Ortodoxia”, nr. 1/1951). Ne spune acest lucru și Sf. Scriptură, unde citim că: „Spre pace ne-a chemat pe noi Dumnezeu” (I Cor. 7, 15) și ne-o spune și firea noastră omenească, în care este înăscută pornirea firească spre prietenie și pace. Căci ce altceva dacă nu această pornire firească spre bine, spre liniște, spre zile senine, pline de pace și mulțumire, exprima salutul vechilor evrei: „pace”, al grecilor: „bucură-te”, precum și binețele pașnicului nostru popor, care te întîmpină în toată bună vremea cu: „ziua bună”, „pace bună”, „mergi în pace”, etc.

*

Cunoscîndu-se faptul că prietenia promovează pacea, că ea desființează barierele dintre oameni și popoare, ea este înscrisă și în unul din principiile călăuzitoare ale Mișcării Mondiale pentru Pace care recomandă relații culturale și de prietenie și respectul reciproc între toate popoarele. Vizitele reciproce între oamenii de Stat, excursiile turistice, schimburile culturale și comerciale, care astăzi se intensifică, merg pe linia acestor recomandări de cunoaștere reciprocă, de întărire a prieteniei și a păcii în lume.

Prietenia și pacea sînt cu deosebire însușiri ale tinereții, care are inima mai caldă și mai deschisă spre tot lucrul bun și care se entuziasmează și acționează mai repede spre aceste țeluri. Nu întîmplător deci este faptul că festivalurile mondiale ale tineretului și studenților, spre pildă, se desfășoară tocmai sub semnul acestor două mari valori morale și sociale: prie-

tenia și pacea. Prietenia și pacea au fost bunăoară cuvintele mai mult rostite și mai simțite și la cel de al VII-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, care a avut loc între 26 iulie—5 august a. c., la Viena. Timp de 10 zile, Viena lui Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert și Strauss, — promotori și ei, prin arta lor, ai idealurilor de mai bine ale omenirii — a fost martoră la o sărbătoare închinată prieteniei și păcii.

Peste 16.000 de tineri din peste 100 de țări, reprezentând aproape toate limbile pământului, de rase diferite, cu vederi diferite, cu convingeri politice și religioase diferite, prin manifestări artistice, prin întruniri, prin schimburi de păreri, prin discuții de la om la om, s-au cunoscut mai bine și și-au aruncat mai multe punți de legătură spre sufletele lor. S-au întărit cu acest prilej prietenii vechi și s-au creat altele noi, toate contribuind la apărarea și întărirea păcii.

Tineri din Asia și-au dat mâna cu tineri din America, tineri din Europa și-au dat mâna cu tineri din Africa, tineri din Vest s-au îmbrățișat cu tineri din Est, tineri de culoare s-au simțit frați alături de tineri albi, și cu toții laolaltă au făcut legământ ca în numele vieții și al prieteniei să nu mai îngăduie războiul, el să dispară pentru totdeauna din viața popoarelor.

Fie, dar, ca prietenia adevărată să crească tot mai mult în inimile și în viața oamenilor și a popoarelor, pentru ca, în felul acesta, război să nu mai fie și pacea lumii să se întărească și viața să se desfășoare normal și firească pe acest pământ, spre fericirea noastră și slava Ziditorului nostru.

Diacon GH. PAPUC

**VIAȚA ȘI OPERA INVĂȚATULUI TEOLOG NEOTESTAMENTAR ORTODOX ROMÎN
PREOT PROFESOR VASILE GHEORGHIU**

La Dumbrava-Cut, lângă Piatra Neamț, orășelul moldovenesc frumos ca o grădină înflorită, a adormit întru Domnul, în 29 noiembrie a. c., la venerabila vîrstă de 87 de ani împliniți, Părintele Profesor universitar onorar Dr. Vasile Gheorghiu. Cu el, pleacă pe creștineasca cale a întoarcerii întru învierea de obște cel mai de seamă teolog biblic al Bisericii Ortodoxe Romîne de totdeauna și, fără îndoială, capul de coloană al teologilor neotestamentari ortodocși răsăriteni ai veacului nostru. Părintele ceresc i-a rînduit o viață îndelungată. Dar nu acesta e esențialul: Părintele profesor Dr. Vasile Gheorghiu a știut folosi această viață în chip pilduitor, pentru binele Sfintei noastre Biserici și al obștei ei credincioase. Tocmai de aceea, arareori se întîlnește un om de talia lui care să coboare, cu trupul, în mormînt înfășurat în atîta cînste și pe drept lăudată vrednicie.

Viața Părintelui Profesor Dr. Vasile Gheorghiu se caracterizează prin demnitatea ei calmă, impunătoare dar fără zvîcniri care să atragă în chip neașteptat atenția asupra ei. A fost o viață măsurată dar nu comodă, deprinsă cu buna rînduială și cu munca cinstită, statornică, organizată, singura în stare să imprime o direcție rectilinie dezvoltării corecte a oricărei ființe omenești.

Născut la 16/28 iunie 1872, în Cîmpulungul Moldovenesc, după ce a împlinit vîrsta de 7 ani tînărul Vasile Gheorghiu a intrat în școala primară din orășelul natal (1879—1882). Isprăvind-o la sorocul cuvenit, între anii 1882—1890 a urmat cursurile secundare la Liceul ortodox din Suceava, unde și-a luat și diploma de maturitate.

Cercetîndu-și înclinarea firească spre a lua o decizie cumințe cu privire la viitorul său, s-a hotărît să îmbrățișeze chemarea preotească. Hotărîrea aceasta o va cinsti faptic, ca puțini

alții, toată viața. Drept aceea, în toamna anului 1890 s-a înscris la Facultatea de Teologie ortodoxă, ale cărei cursuri le-a isprăvit cu laudă în primăvara anului 1894. Harnic și rîvnitor întru agnisierea unei pregătiri temeinice, iar ca purtare ireproșabil, studentul teolog Vasile Gheorghiu a cucerit simpatia și prețuirea profesorilor săi. Urmările — ca în toate cazurile tinerilor buni și merituoși — n-au întârziat să se arate. Intr-adevăr, după trei ani de pregătire intensă, facultatea amintită l-a proclamat Doctor în Teologie magna cum laude, la 21 iulie 1897.

În același an a fost trimis în străinătate, pentru a se specializa în Studiul Noului Testament. S-a făcut astfel părtaș de o distincție care era accesibilă numai elementelor celor mai capabile și cu o ținută etică de model.

Primul popas l-a făcut la Viena, oraș deosebit de indicat în scopul arătat deoarece avea două facultăți de teologie — romano-catolică și protestantă — înzestrate cu profesori de faimă definitiv stabilită, ca: Pölzl, Paul Feine, Bickel și Bornemann.

De-acolo a trecut tocmai la Bonn (1898), unde de asemenea avea la dispoziție două facultăți de teologie în aceeași universitate și profesori renumiți, ca: Grafe, Kaulen și Langen.

În anii 1898—1899 studiază la cele două facultăți de teologie ale Universității din Breslau (azi: Wrocław, în R. P. Polonă), bucurîndu-se de atențiile și aprecierile favorabile ale unor profesori de talia lui Alois Schäfer și Fr. Delitsch.

Tot în anul 1899 audiază cursuri și la Facultatea de Teologie protestantă a Universității din Leipzig, manifestînd interes special pentru prelegerile profesorilor G. Heinrici și Caspar René Gregory. Cu acesta din urmă avea să stabilească legături profesionale și de specialitate care aveau să dureze toată viața.

Cîștigul cu care s-a ales doctorul în teologie Vasile Gheorghiu de pe urma acestor studii de specializare a fost cu atît mai remarcabil cu cît la Universitățile din Viena, Bonn și Breslau emulația între romano-catolici și protestanți era cum nu se poate mai vie. Acolo — ca și la Tübingen, Strasbourg și încă în cîteva orașe universitare apusene, — fiecare din cele două confesiuni mari purta de grijă să aibă un corp profesoral cît mai select, spre a face față „concrenței” și întrecerii cu facultatea rivală, asigurîndu-și pe cît era posibil înțîietatea de prestigiu. Profesorii pe care i-a audiat sînt tot atîtea somități în tărîmul Studiului

Biblic al Vechiului și al Noului Testament. Cariera ilustrului profesor de mai târziu începea sub cele mai promițătoare auspicii.

Dar înainte de-a urca la catedră, tânărul Vasile Gheorghiu a devenit preot, așa cum dorise. Încă înainte de-a fi obținut diploma de Doctor în Teologie, în 1896, a fost hirotonit întru presviter. Cu câtă vrednicie și-a purtat demnitatea de membru al clerului arată faptul că s-a împărtășit curînd de cele mai înalte distincții pe care le putea dobîndi atunci în Biserica ortodoxă romînă din Bucovina un cleric de mir. În 1908 a fost hirotesit întru protopresviter. Zece ani mai târziu (1918) este ridicat la rangul de arhipresviter stavrofor, iar în 1925 devine arhipresviter mitrofor, distincție rarissimă chiar pentru vremurile cînd ea era acordată.

Apreciindu-se priceperea pe care o vădea în problemele de ordin cultural-bisericesc și spiritual, a fost numit consilier arhiepiscopesc onorific, iar preoții Mitropoliei de odinioară a Bucovinei l-au ales președinte al asociației lor.

Ca membru al clerului, slujea la altar și predica foarte bucuros, împlinind desăvîrșit porunca Sfîntului Apostol Pavel, care dispune ca să se învrednicească în Biserică de îndoită cinste preoții cei ce-și țin bine dregătoria și mai ales cei ce ostensc întru cuvînt și întru învățătură (vezi I Tim. 5, 17). Cît a ostenit Părintele Profesor Dr. Vasile Gheorghiu întru învățătură urmează să arătăm mai încolo. Iar cu câtă tragere de inimă s-a nevoit să propovăduiască cuvîntul Evangheliei lui Hristos se poate vedea, între altele, din numeroasele predici pe care le-a ținut cu diferite prilejuri. Din ele, unele au fost publicate ca predici de model în reviste bisericești. Era de-a dreptul impresionantă bucuria cu care profesorul se arăta oricînd dispus să urce la amvon. Ea pornea din convingerea că la început a fost predica — și apoi exegeza savantă. Cuvîntul dumnezeiesc, în intenția Celui ce ni l-a revelat și împărtășit, era destinat să se transforme în rîuri de viață nouă pentru toți cei dispuși să-l asculte — și nu să devină literă moartă. Viața trăită în Hristos, în făgașul voii Sale, a premers studierii ample și complicate a acestei trăiri, pe care o face teologia.

Dacă ne-am limita la cele spuse aci, portretul preotului Vasile Gheorghiu ar fi incomplet, ar fi lipsit tocmai de cea mai fermecătoare latură a sa. Dincolo de distincțiile de care s-a învrednicit a se împărtăși ca membru al clerului pentru ostenele sale

întru cuvînt și faptă — și mai presus de ele — stăruie în amintirea tuturor celor ce l-au cunoscut chipul de preot autentic, dăltuit în înfățișarea venerabilă de totdeauna a ilustrului dascăl de teologie. Oricine a stat de vorbă măcar odată cu Părintele Vasile Gheorghiu sau l-a văzut cu cîtă cuceritoare și neprefăcută distincție se prezenta în lume, ca și acasă, a simțit că are în fața sa un preot din creștet pînă-n tălpi.

Înapoiat de la studii, din străinătate, Preotul Dr. Vasile Gheorghiu a fost chemat fără zăbavă la slujba pentru care fusese pregătit. Sosise vremea ca cel ce pînă atunci a adunat cu sîrguință și pricepere, să împartă și altora din agonisita lui. De la cel ce are mult, poți și trebuie să aștepti mult. Părintele Vasile Gheorghiu a dat mult fiindcă a strîns mult.

În 31 august 1901 a fost numit Docent privat (titlu care corespunde, aproximativ, conferențiarului suplinitor) pentru Studiul Biblic și Exegeza Noului Testament la Facultatea de Teologie care-l crescuse. Prelegerea inaugurală cu care și-a început strălucita carieră de profesor de după aceea a ținut-o în 11 octombrie a aceluiași an. La 11 august 1905 a fost numit profesor agregat, iar la 15 august 1908 a devenit profesor titular al catedrei de Studiul Biblic și Exegeza Noului Testament, luînd locul marelui Vladimir de Repta, care a trecut în administrația bisericească în calitate de Arhimandrit de scaun și Episcop al Rădăuților, pentru a deveni apoi arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației.

La 1 octombrie 1938 a fost pensionat în baza unor legiuiri care au stîrnit critici aprinse și justificate. Era în interesul învățămîntului teologic superior — și acest lucru s-a spus atunci — ca profesorul Vasile Gheorghiu să fi fost definitivat la catedră peste limita obișnuită de ani de serviciu. Cazuri de precedentă nu lipseau nici atunci.

În cursul anilor de profesorat a deținut în repetate rînduri funcția de decan al facultății (1909—1910, 1912—1913 și 1934—1935).

Din cele ce am văzut și am auzit de la alții, noi, foștii săi studenți, am rămas cu convingerea că temeinicia pregătirii și bogăția cunoștințelor de specialitate ale profesorului Vasile Gheorghiu făceau cea mai bună tovarășie cu o metodă eficace de predare a materialului de studii, întregite de un tact pedagogic exemplar. Cele mai dificile probleme teologice le descurca de fie-

care dată simplu și pe înțelesul tuturor ascultătorilor, cu siguranța de sine a dascălului totdeauna bine pregătit. O prelegere a profesorului Vasile Gheorghiu se asimila în liniile ei mari încă în sala de curs. La examene, pretențios fără a fi aspru, cu greu s-ar fi înșelat asupra gradului de pregătire al candidatului. Nu era zorit niciodată. Dacă îți pierdeai cumpătul când te aflai în fața sa — și, la vârsta înflăcărilor juvenile așa ceva se petrece adeseori, cu destui tineri — profesorul simțea îndată. Atunci, în loc să porceadă la examinare, începea cu respectivul candidat cine știe ce discuție, pînă se încredința că acesta și-a redobîndit prezența de spirit. Abia după aceea punea întrebările indicate de situație. Temperamentelor mai dificile, care-și revin anevoie din descurajarea frecventă la școlarul aflat în fața examinatorului, nu pregeta să le adreseze îndemnul de-a se liniști cu cel mai blînd grai care se poate imagina. Bunătatea sa dezarma și potolea. Simțul de dreptate îi interzicea să aprecieze gradul de pregătire al studenților săi altfel decît știindu-i într-o stare sufletească și trupească adecvată momentului. Pedagogii știu că numai acei școlari sînt în stare să arate tot ce-au învățat, care se află în deplinătatea funcțiunilor lor psihice și fizice.

Studenții apreciau la optativ această atitudine omenoasă a profesorului Vasile Gheorghiu. E greu de crezut că ar exista vreun fost elev al marelui dispărut care să nu-i păstreze o admirație neprecupețită și recunoștință desăvîrșită. Aceasta, mai ales din pricină că Preotul Profesor Dr. Vasile Gheorghiu poseda acea contagioasă însușire de-a te decide să consimți întru totul cu modul de viață creștinească pe care-l înfățișa în cuvînt și îl pilduia cu propria sa conduită.

Iubit și prețuit în școală și la altar, Preotul Profesor Vasile Gheorghiu era solicitat ades și insistent să-și dea contribuția la manifestări culturale obștești, lucru pe care-l făcea foarte bucuros.

Bucuria de căpetenie a Preotului Profesor Dr. Vasile Gheorghiu erau numeroșii elevi pe care i-a pregătit și care astăzi fac cinste Bisericii și credincioșilor noștri. N-a pregetat a-i povățui spre tot lucrul bun, pînă erau pe băncile școalei și după aceea, ori de cîte ori îi solicitau sfatul. Iar Preotul Profesor Dr. Vasile Gheorghiu era un om căruia puteai să-i ceri sfat, căci aveai cui...

Ca om de carte, Părintele Profesor Dr. Vasile Gheorghiu a fost un savant teolog în toată puterea cuvîntului. Studiul Noului Testament în Biserica noastră l-a dus la o înflorire fără prece-

dent și l-a înzestrat pentru întâia dată cu opere care pot fi socotite definitive.

Cît de sărac era la noi Studiul Noului Testament pînă la începutul veacului acestuia a arătat fostul profesor de specialitate de la Facultatea de Teologie din București, Preotul Dr. Haralambie Roventă, în lucrarea intitulată: „Studiul Noului Testament la noi în ultimii 50 de ani. 1881—1931”. (Extras din revista „Studii Teologice”, anul III, nr. 2, București, 1932).

În operele cu care Preotul Profesor Dr. Vasile Gheorghiu a îmbogățit Studiul Noului Testament la noi, învățatul care le-a alcătuit și publicat vădește bogăție de informație, tărie în argumentare și suplețe a spiritului critic. Cea dintîi este rodul unei munci fără preget, unită cu studierea la fața locului a scenei pe care s-a desfășurat istoria biblică. Cealaltă vădește profunzimea și claritatea convingerilor creștinești de care era însuflețit autorul. Ultima reprezintă o însușire nativă — pe care studiile ulterioare au șlefuit-o și au agerit-o — precum și rîvna nepotolită după aflarea adevărului, care-l însuflețește pe Preotul Profesor Dr. Vasile Gheorghiu. Căci „critica — după propria-i definiție — este arta sau iscusința de-a deosebi adevărul de neadevăr”. (Introducerea în T. N., 1929, p. 26).

Cît de departe împingea Preotul Profesor Dr. Vasile Gheorghiu stăruința de-a deosebi adevărul de eroare, autenticul de apocrif, faptul istoric de legendă, se poate vedea, între altele, în soluționarea controversatei probleme a pretinsului episcopat de 25 de ani al Sfîntului Apostol Petru la Roma, în stabilirea anului și zilei morții Domnului nostru Iisus Hristos, în identificarea exactă a Babilonului din Epistola I-a a Sf. Apostol Petru, în migăloasele sale calcule calendaristice sau în lucrările de critică a textului original al Noului Testament.

Înalta știință teologică pe care o poseda i-a adus însărcinări cînșitoare din partea ocîrmuirii noastre bisericești, pe care le-a îndeplinit exemplar atît în țară cît și peste hotare.

A condus ca redactor (1911) și apoi director valoroasa revistă teologică „Candela”.

Opera este într-un tot conformă omului care a înfăptuit-o: adîncă, temeinică și bogată. Din fiecare pagină a ei descifrezi grija delicată — uneori aparent exagerată — a autorului de a-și documenta fiecare afirmație cu cît mai multe, mai bune și mai vrednice de crezare mărturii bibliografice. Acest fapt se datorește

posibilităților inepuizabile de informare exactă și de severă investigație științifică de care Preotul Profesor Vasile Gheorghiu dispunea ca puțini alții. Tot ce a realizat acest fecund și învățat teolog are calitățile lucrului bine făcut. Preceptul paulin: „Slujba ta fă-o deplin” (II Tim. 4, 5) era ținut în mare cinste de preot, profesor și cărturar deopotrivă.

Lucrările Preotului Profesor Vasile Gheorghiu se disting, apoi, prin cursivitatea stilului și simplitatea expunerii. Aceste calități dovedesc că autorul stăpânește la perfecție materialul pe care-l studiază. Nu a fost un literat în înțelesul strîmt al cuvîntului, nu a făcut uz de subtilități stilistice care încîntă pe cititor. Din scrisul său transpare însă o evlavie sinceră, care te încălzește și te cucerește mai sigur și mai trainic decît parfumul celor mai meșteșugite flori de stil. De-altcun, în lucrările de caracter manifest științific, nu e nevoie de dantelării stilistice. Acestea trebuie să expună cît mai precis problemele ce li se pun spre dezlegare, rezultatele la care se ajunge, obiectul lor peste tot. Știința pură și literatura cu anevoie încap în una și aceeași lucrare.

Scrupulos în cercetările sale științifice, judicios și ponderat în soluțiile pe care le dă diferitelor probleme abordate în lucrările sale, Preotul Profesor Dr. Vasile Gheorghiu, prin felul în care-și alege și orînduiește materialul cercetat, vădește un fin simț al proporțiilor. De aceea, ele nu vor fi niciodată deficitare în ce privește simetria, nu se vor deslîna în considerații prisoselnice care vatăcă armonia întregului.

Indicînd pe discipline sau ramuri principalele sale lucrări de domeniul Studiului Noului Testament — sau dinafara acestuia — le vom însoți unde și unde de însemnări mărunte asupra însemnătății și înfățișării lor.¹

I. STUDII TEOLOGICE DE INTRODUCERE ÎN NOUL TESTAMENT

— **Adresații Epistolei către Galateni.** Apărut în revista „Candela”, 1904 (și în extras: 165 pagini).

Autorul ajunge la încheierea că teoria sau ipoteza galatică nordică oferă soluția problemei primilor destinatari ai acestei

¹ Pentru cea mai mare parte din ele am făcut acest lucru în broșura mea intitulată: *Profesorul Dr. Vasile Gheorghiu. Omul și opera.* („Contribuțiuni la Studiul Testamentului Nou”, nr. 1). Sibiu 1939. Acolo, materialul bibliografic este înregistrat mult mai complex și mai amănunțit, cu indicarea chiar și a paginilor de revistă în care a apărut el inițial. Aici, am comprimat însăși gruparea lucrărilor Părintelui Profesor Vasile Gheorghiu pe ramuri ale Studiului Noului Testament.

epistole pauline. Aceștia au fost, prin urmare, creștinii din bisericiile înființate de Sf. Apostol Pavel în a doua și a treia călătorie misionară, în Galatia propriu-zisă, sau Galatia de Nord.

— **Viața și activitatea Sfântului Apostol Paul.** Apărut în revista „Candela”, 1907—1911 (și în extras, 1909: 355 pagini).

Merge de la nașterea Apostolului și pînă la sfîrșitul călătoriei a doua misionare. E întâia lucrare de dimensiuni mai largi și științific alcătuită, apărută în românește asupra acestui subiect.

— **Raportul literar dintre cele trei evanghelii dintîi sau problema sinoptică.**

Studiu isagogic apărut în revista „Candela”, 1923—24.

— **Noi probleme privitoare la limba greacă a cărților N. T.** In rev. „Candela”, 1924.

— **Tradiția despre Apostolul și Presbiterul Ioan, pînă la Eusebie al Cezareei.** In rev. „Candela”, 1926 (și extras: 30 p.).

Problema aceasta prezintă deosebită importanță pentru autenticitatea scripturilor ioaneice. Lucrarea ajunge la încheierea că așa-numitul „presviter” Ioan nu a existat și deci nu-i persoană istorică.

— **Introducerea în Sfintele cărți ale Testamentului Nou.** Editura autorului, 1929, p. IV+898.

Este fără îndoială cea mai bună carte de Isagogie a N. T. care a apărut în Biserica Ortodoxă Răsăriteană pînă acum. Nici chiar voluminoasa lucrare (3 vol., Atena 1876 și 1892) a teologului ortodox grec Nicolae Damalas nu rivalizează cu ea, căci acesta este tributar protestantului Bleek, în vreme ce Părintele Profesor Vasile Gheorghiu a alcătuit o lucrare originală, cu mult element personal.

Eterodocșii au lucrări mai vaste, dar credem că nici una nu prezintă materialul isagogic atît de complet și de concentrat ca lucrarea în chestiune.

La obîrșia ei stau cursurile litografiate în cîteva rînduri (1904, 1911 și 1926) pentru trebuințele studenților autorului. Revizuite și înzestrate cu aparatul documentar trebuincios, ele au apărut înainte cu 30 de ani în acest volum impunător.

Despre conștiințiozitatea lucrării vorbește fiecare pagină a ei. Modul cum sînt tratate unele subiecte mai dificile — ca: autenticitatea Evangheliei de la Ioan (îndeosebi p. 299 urm.), soluționarea controversatei probleme a venirii Sfântului Apostol Petru la Roma (p. 405—409), autenticitatea și integritatea Epistolelor

Pastorale (p. 577—593), interpretarea Apocalipsei (p. 755—756), ș. a. — pune în lumină posibilitățile excepționale ale savantului autor. Chiar dacă n-ar mai fi scris nimic, această lucrare monumentală ar fi fost suficientă singură să-l facă celebru pe Părintele Profesor Vasile Gheorghiu.

II. ISTORIE ȘI CRONOLOGIE' BIBLICĂ

— **Irod Agrippa I.** In rev. „Candela”, 1930.

— **Anul și ziua morții Domnului nostru Iisus Hristos.** In rev. „Candela”, 1925—1926 (și extras, p. XII+152).

După cercetări îndelungate și migăloase, autorul ajunge la concluzia că Domnul nostru Iisus Hristos s-a răstignit și a murit pentru noi și pentru a noastră mîntuire în ziua de 14 Nisan, care coincide cu ziua de 7 aprilie a Calendarului iulian, în anul 30 al erei noastre.

Lucrarea a fost dedicată înaltei instituții pe care o servea autorul, din prilejul împlinirii a 1600 de ani de la primul Sinod Ecumenic din Niceia (325 d. H.).

III. COMENTARIU LA NOUL TESTAMENT

— **Der Jakobusbrief untersucht und erklärt.** 1899.

„Pregătirea autorului român — scria răposatul Preot Profesor Dr. Haralambie Roventă (o. c., p. 29, text și nota 2) — e atît de serioasă, încît comentatorii germani de mai tîrziu îl citează în bibliografie. Ca pildă vezi Dr. Ludwig Gaugusch: Der Lehrgehalt der Jakobusepistel (eine exegetische Studie), Freiburg I. Br. 1914, p. XI (Literaturverzeichnis)”.
Biblioteca Mitropolitană Sibiu

— **Der Brief des Iudas.** Einleitung und Kommentar. In rev. „Candela”, 1909—1911 (și în extras, în anul 1915).

— **În care coastă a fost străpuns Domnul nostru Iisus Hristos?** In rev. „Candela”, 1912.

— **Ceva despre magii cari s-au închinat Mîntuitorului.** In rev. „Candela”, 1913.

— **Epistola către Romani, cu explicări.** In rev. „Candela”, 1913—1914. Extras: Epistola către Romani cu introducere și comentar. Vol. I, 1913, p. XXXI+74.

— **Bunavestire (Luca 1, 26—38).** In rev. „Candela”, 1923.

— **Sf. Evanghelie după Mateiu cu comentar.** Vol. I: Introducere și exegeza cap. I—V, 1925, p. 240. — Vol. II: Exegeza

cap. VI—XV, 1927, p. 241—496. — Vol. III: Exegeza cap. XVI—XXVIII, 1933, p. 497—848.

Comentariul acesta „este descărcat de tot aparatul greu științific. Nu vei afla în el nici cercetări de natură lexicografică, nici biblic-teologică și nici istoricul exegezei făcute pînă acum la vreun loc oarecare. M-am mărginit simplu a arăta cum trebuie înțeles vreun loc oarecare în baza contextului, a legăturilor logice, psihologice, istorice sau arheologice, pe care le are, căutînd să fac lumină în jurul cuvintelor acestei Sf. Evanghelii”.

„Dar cum lumina singură nu este de-ajuns pentru a face să dispară ghețarii și să înverzească pămîntul, și să înflorească și să producă roadă binefăcătoare, mi-am dat toată silința, ca să depun și căldura necesară, pentru ca cititorul nu numai să înțeleagă, ci să se simtă și îndemnat a îmbrățișa cu toată căldura inimii sale ideile mărețe despre viața și menirea adevărată a omului, pe care ni le-a revelat Domnul. Numai atunci îi vom putea aprecia, cum se cuvine, măreața operă de mîntuire pe care a săvîrșit-o”. (Din prefața lucrării, vol. I, p. 4—5).

Comentariul acesta urmărește să instruiască pe cititorul credincios și să-l determine la urmarea lui Hristos. El este un model de slujire a Bisericii cu luminile teologiei savante.

Textul Evangheliei are la bază originalul grecesc critic.

Despre conștiințiositatea cu care a fost alcătuit comentariul și despre înaltul său nivel științific vorbesc următoarele amănunte:

În legătură cu Mt. 5, 31—32 dezvăluie eroarea romano-catolică privitoare la desfacerea căsătoriei și pune în lumină adevărul evanghelic. Acesta corespunde întru totul atitudinii în chestiune a Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Tot așa la Mt. 16, 18 („Tu ești Petru...”).

Textele paralele din celelalte Evanghelii sinoptice sînt luate în considerare, iar părutele dezacorduri dintre ele și Mt. sînt soluționate satisfăcător.

Cu prilejul unui pelerinaj făcut în Palestina, la Paștile anului 1930, autorul a întreprins o seamă de studii topografice și etnografice care i-au înlesnit soluționarea exactă a unor probleme dificile, ca situația topografică a cîtorva localități și istoria Sfințelor Patimi.

— Așa să vă rugați! Fragment din Predica de pe Munte a Domnului Iisus Hristos. 1927.

— **Împărăția de „mii de ani” și lupta cea mai de pe urmă.** (Apoc. 20, 1—10). In rev. „Candela”, 1927. (și în extras, 1928, p. 32).

Hiliasmul (milenarismul) n-are nici un temei în Sfânta Scriptură. El s-a născut din interpretarea greșită a textului din Apoc. 20, 1 urm. Cuvintele $\chi\lambda\iota\alpha \epsilon\tau\eta$, care apar de 6 ori în Apoc. 20, 1—7, ne spun că împărăția întemeiată de Mîntuitorul aici pe pămînt — adică Biserica Sa — va dăinui nu „o mie” de ani, ci mai multe, fără să putem preciza numărul lor. În sprijinul acestei exegeze pe cît de originală pe atît de simplă, autorul aduce și faptul că în Apoc. 20, 3.5.6.7 cuvintele citate apar articulate, cu articolul plural: $\tau\alpha \chi\lambda\iota\alpha \epsilon\tau\eta$. Interpretarea aceasta nu știm să mai fi fost reprezentată de alt specialist în materie. Ea are de partea sa interpretarea de totdeauna a Bisericii și nici gramatica nu-i face dificultăți.

— **Din comentarul la Epistola către Romani (5, 15—23) a Sfîntului Apostol Paul.** In rev. „Candela”, 1937.

— **Epistola către Romani a Sfîntului Apostol Paul. Introducere, traducere și comentar.** Ediția a doua, 1938, p. IV+48+368.

Comentariul acesta arată odată mai mult pregătirea și priceperea desăvîrșită în specialitate a autorului. Față de prima ediție, aceasta e complet refăcută și considerabil sporită atît în întindere cît și în profunzime. Putem spune că Epistola către Romani o avem explicată în romînește într-o ediție definitivă.

IV. TEOLOGIE BIBLICĂ

— **Problema mîntuirii noastre.** In rev. „Candela”, 1928 (și în extras, 1928).

— **Despre planul divin de mîntuire și realizarea lui, în legătură cu Efeseni 1, 3—2, 10.** In rev. „Candela”, 1930.

— **Ideea de împăcare și mîntuire la noi, la romano-occidentali și la protestanți.** In rev. „Candela”, 1935 (și în extras, p. 24).

În septembrie 1930 s-a ținut la Berna (Elveția) a II-a conferință interconfesională a teologilor din lumea întreagă. Tema discuțiilor au format-o chestiunile de dogmă și morală pe care le ridică Epistola către Efeseni a Sf. Apostol Pavel.

Delegații Ortodoxiei răsăritene — de la noi, Părintele Profesor Dr. Vasile Gheorghiu — au adus contribuții remarcabile la reușita conferinței. Dovadă, între altele, faptul că Episcopul vechilor catolici, D. Adolf Kury, a ținut să declare în cuvîntarea de

închidere că „multă lumină în discuții a venit din partea Orientului”.

Trei luni mai târziu, profesorul protestant Dr. Gustav Aulén din Lund (Suedia) a publicat un judicios articol despre „ideea de împăcare” în Biserica „clasică” greacă, la romano-catolici și la protestanți, pe care Părintele Profesor V. Gheorghiu îl rezumă, apreciază și rectifică aci. Această rectificare i-a dat prilej să închege un studiu de Teologie Biblică a N. T., care reprezintă o foarte clară documentare scripturistică a Soteriologiei ortodoxe. Din el rezultă — așa cum spunea autorul cândva — că „Teologia Biblică este floarea studiilor biblice”.

V. CALENDARISTICĂ ȘI CALCUL PASCAL

— **Tabloul zilelor săptămânale de la anul 200 î.d.H.—2000 d.H.**

Ediție separată din lucrarea „Anul și ziua morții Domnului nostru Iisus Hristos”, 1925, p. 141—147.

— **Sfintele Paști și reforma calendaristică „Ortodoxă Română”. Studiu de cronologie și calendaristică.** In rev. „Candela”, 1929 (și în extras, p. 86).

— **Critica noilor proiecte de reformă calendaristică propuse de către Societatea Națiunilor și anexă.** In rev. „Candela”, 1931 (și în extras, p. 42).

— **Critica proiectului de stabilizare al sărbătorii de Paști.** 1931, p. 23.

— **Problema calendarului.** In rev. „Candela”, 1936 (și în extras, 1937, p. 15).

Acest studiu a fost prezentat, în limba germană, primului Congres de Teologie Ortodox, ținut la Atena, în noiembrie 1936.

— **Noțiuni de cronologie, calendaristică și calcul pascal.** (Cu 4 planșe în culori). București 1936, p. XVI+206.

Lucrarea e o capodoperă în materie de calendaristică. Eru-diția autorului își află într-însa una din cele mai izbutite și mai îndrăznețe realizări.

La timpul său, autorul s-a pronunțat împotriva proiectelor de reformă calendaristică propuse de fosta Societate a Națiunilor, obiectînd că ele nu țineau seamă de marele ceas al lumii, soarele, luna și stelele de pe cer. In schimb, se declară întru totul de acord cu îndreptarea calendaristică efectuată la noi în 1925, care este

„cea mai superioară reformă calendaristică din toate cîte s-au făcut”.

Cauzele opoziției contra calendarului îndreptat sînt analizate cu pătrundere, iar şubrezenia acelei opoziții este dovedită cu argumente definitive. Calendarul îndreptat ne dă putința să serbăm Sfintele Paști în conformitate cu hotărîrile Sinodului I Ecumenic de la Niceia (325), adică ortodox.

Prin această lucrare autorul a făcut un serviciu neprețuit Bisericii noastre. Ea este cea mai temeinică apologie a reformei calendaristice din 1925. Fără luminile ei nu se poate concepe o intervenție eficientă în problema „stilistă”, care s-a născut din ignoranță mai mult decît din alte cauze.

— **Calendarul.** În rev. „Mitropolia Banatului”, 1957, nr. 7—9, p. 17—30.

VI. ALTE LUCRĂRI

Preotul Profesor Vasile Gheorghiu a mai publicat numeroase predici și recenzii.² În cele dintîi se rostește preotul cu evlavie cuceritoare și cu știință de carte superioară. În celelalte, specialistul în Studiul Noului Testament — mai rar omul de carte ca atare — exprimă cuvînt judicios, cu competență și autoritate, asupra unor ediții de texte biblice sau asupra unor lucrări din același domeniu.

Nu lipsesc din lucrările Părintelui Profesor Vasile Gheorghiu reportajele, cuvîntările festive sau funerare, broșuri de popularizare în rîndurile credincioșilor a unor probleme de credință, referate speciale cerute de Sfîntul Sinod, ș. a.³

O mențiune cu totul aparte se cuvine celor două lucrări pe care i le-a publicat vechea Academie Romîna, al cărei membru de onoare a fost. Iată aceste lucrări:

— **„Codex Argenteus Upsaliensis”.** Academia Romîna, Studii și Cercetări XXXIX. București 1939, p. 58+X reproduceri fotografice înafară de text.

„Codex Argenteus Upsaliensis” — numit astfel după execuția sa luxoasă și după locul unde se află acum (Biblioteca Universității din Upsala-Suedia) — conține cea mai mare parte cunoscută din traducerea Sfintei Scripturi făcută de Ulfilas în

² Le-am înregistrat pe cele mai multe în O. c. p. 29—34.

³ O. l. c.

limba gotică, și anume cele patru Evanghelii. Este așadar un evangheliar.

Despre nevoințele creștinești ale episcopului Ulfila sau Vulfila (341—381 sau 383) istoria ne-a păstrat știri numeroase. Ca să mai domolească elanul războinic și prădalnic al neastîmpăraților săi păstoriți, a tradus Biblia în limba gotică, după ce alcătuisese în prealabil un alfabet adecvat, rezultat din combinarea runelor gotice cu literele majuscule ale alfabetului grecesc. Dacă a izbutit sau nu să traducă întreaga Biblie — minus cărțile Regilor, care se pretinde că le-ar fi ocolit intenționat, ca să nu ațîțe pornirile belicoase ale goților — nu se poate ști cu certitudine. Rodele sîrguinței sale de traducător au rămas necunoscute vreme îndelungată.

În veacul XVI a fost aflat însă în biblioteca mănăstirii Werthen (Ruhr) un evangheliar în limba gotică; față de care pălesc toate celelalte fragmente descoperite ulterior atît ca vîrstă și ca întindere, cît și ca execuție artistică. Acesta este faimosul Codex Argenteus. Soarta lui, înainte de-a fi fost descoperit în mănăstirea amintită și după aceea, pînă să devină Upsaliensis, este o adevărată odisee. Din Ravena — locul scrierii lui — a trecut la sfîrșitului veacului VI în mănăstirea benedictină Monte Cassino. De acolo a fost ridicat de (sf.) Liudger și așezat în mănăstirea Werthen, pe care acesta a ctitorit-o în 795 cu sprijinul lui Carol cel Mare. Acolo a fost descoperit de învățații Georgiu Cassandru († 1566) și de prietenul acestuia Cornelius Woulthers (sau: Gualther), canonic în Bruxelles.

Descoperirea unui fragment din Biblia gotică a făcut, cum era de așteptat, o vîlvă extraordinară în cercurile științifice interesate. Au început să fie publicate pericope evanghelice în limba gotică și să apară studii asupra acestui codice renumit. Cu numirea de „Argenteus” apare înțîia oară în scrierile lui Bonaventura Vulcanius († 1614).

Din mănăstirea Werthen codicele a trecut în posesiunea împăratului Rudolf II, care-l așeză în biblioteca palatului Hradcin din Praga. Abatele mănăstirii plătise cu această comoară impozitele restante față de visteria împărătească. În 1648 suedezii l-au luat ca pradă de război, oferindu-l în dar reginei Christina. Nu a rămas mult nici acolo, căci bibliotecarul reginei, bavarezul Isaac Vossius, puse mîna pe el și-l vîndu bibliotecii Universității din Leida (Olanda), ca să-și dobîndească drepturile pecuniare,

deoarece visteria secătuită a reginei nu-i mai putuse plăti salariul pe cîteva luni. La 1662, cancelarul Suediei, contele Magnus Gabr. De la Gardie îl răscumpără și-l trimise la Univeristatea din Upsala, pentru a fi studiat de învățați. În iulie 1663, Olaus Verellius îl transcrise cu litere latine, traducîndu-l în limba suedeză.

Codicele este îngrijit și studiat de-acum înainte cu cea mai mare atenție. A fost publicat în cîteva ediții. Cea mai nouă și mai bună din toate punctele de vedere este ediția fototipică elaborată de Theodor Svedberg și Ivar Nordlund (1925—1927).

Studiul Părintelui Profesor Vasile Gheorghiu este făcut pe temeiul acestei ediții, din care un exemplar i-a fost accesibil, pentru scopuri științifice, pe termen nelimitat.

O descriere amănunțită a caracterului paleografic al acestui codice, stabilirea datei alcătuirii lui — sub domnia lui Theodoric cel Mare, în Italia (veacurile V—VI) — și soarta lui ulterioară, cu edițiile critice de care a avut parte, toate acestea, judecate și cîntărite cu excepționala competență a unui savant consacrat, epuizează cuprinsul acestui studiu pretențios și interesant. Admirabile reproduceri fotografice îi ilustrează concluziile.

A doua din lucrările la care ne refeream mai sus este

— **Lectionarul evanghelic grecesc din Iași (Ms. 194).** Academia Romînă. Studii și Cercetări XLI. București 1940, p. 90—IX planșe înafară de text.

Între localitățile care se bucură de privilegiul cultural de-a adăposti în bibliotecile lor manuscrise de-ale Noului Testament — și a căror listă o oferă lucrarea eminentului teolog neotestamentar protestant Ernst von Dobschütz: Eberhard Nestle's Einführung in das Griechische Neue Testament (ediția IV, Göttingen 1923, p. 85) — figurează și Iașul nostru, cu un lectionar (=pericope evanghelice rînduite pentru citirile cultice din Duminicile și sărbătorile de peste an).

Sesizîndu-se de această informație, Părintele Profesor Dr. Vasile Gheorghiu a purces la Iași în 10 noiembrie 1938 și a solicitat învoirea de a căuta și studia acest vechi manuscris. L-a aflat înregistrat în catalogul manuscriselor Bibliotecii Universității, sub nr. 194. Cercetările pe care le-a făcut apoi cu răgaz au dus la publicarea cărții acesteia. Apariția cărții a fost precedată de o conferință publică, ținută la 9 martie 1939 (la care am par-

ticipat și eu). În cadrele conferinței a fost prezentat și originalul lectionarului respectiv.

Lectionarul evanghelic grecesc de la Iași cuprinde 18 pericope evanghelice care se citesc la sărbătorile cele mai mari de peste an. Înaintea fiecărei lecțiuni este arătată Evanghelia din care a fost luată și pentru care sărbătoare este destinată. Mențiunile acestea sînt încadrate în paralelograme cu figuri geometrice lucrate artistic în aur, albastru și verde. Scrierea este continuă. Accentele apar doar în forma cea mai veche și mai frumoasă. Iota subscriptum (resp. adscriptum) a dispărut din ortografia codicelui. Note muzicale, scrise frumos cu roșu, însoțesc textul. Nota generală a acestui codice este o luxoasă distincție, începînd cu legătura în piele verde și cu pergamentul de calitate superioară care a fost folosit la confecționarea lui.

Părintele Profesor Vasile Gheorghiu a observat cu surprindere că lectionarul ieșan nu cuprinde nici un chip de om sfînt, „deși n-am putea spune că scriitorul acestui lectionar, care știe desemna figuri geometrice de toată frumusețea, nu ar fi fost în stare că picteze vreun chip de om. Trebuie să fi fost alte motive care l-au oprit să facă acest lucru” (p. 18). Amănuntul acesta l-a condus pe autor la stabilirea vîrstei codicelui ieșean. El trebuie să fi fost scris în epoca iconoclaștilor (726—842). Mai precis — după cum pare a rezulta dintr-o notiță așezată la p. 2 a codicelui, în partea de sus a foi (,,Pomenește, Doamne, sufletele servilor Tăi Constantin și soția sa, Maria”; p. 22) — codicele ieșean va fi fost scris pe vremea împăratului Constantin VI Porfirogenetul, așadar pe la sfîrșitul veacului VIII sau cel mai tîrziu în primii ani ai veacului următor.

Date fiind condițiile deosebit de îngrijite în care a fost confecționat, Părintele Profesor Vasile Gheorghiu a ajuns la încheierea că lectionarul de la Iași trebuie să fi fost scris la îndemnul și cu cheltuiala unei persoane influente și avute. Mai mult! Poate că ne aflăm în fața unei lucrări a basilisei Maria din Amnia, nefericita soție a împăratului Constantin VI Porfirogenetul, despre care se știe că după ce a fost repudiată de ușuraticul și sîngerosul ei soț s-a retras în mănăstire, ocupîndu-se cu caligrafierea de cărți. În acest caz, codicele poate să fi fost destinat, inițial, strălucitei biserici „Sfînta Sofia” din Constanti-nopol. Notița citată încurajează această presupunere.

Părintele Profesor Vasile Gheorghiu a căutat să explice cum a putut ajunge la Iași acest codice minunat, cu o vechime de peste o mie și o sută de ani.

O expertiză științifică a muzicologului G. Onciul, fost director de conservator, privitoare la notele muzicale din codicele ieșean, încheie studiul în chestiune (p. 31—32). Urmează apoi, în partea a doua, (p. 35—87), textul grecesc al lecionarului și planșele cu excelențe reproduceri, din care ne putem face o idee clară despre valoarea deosebită a acestui monument paleografic.

VII. LUCRĂRI ÎN MANUSCRIS

Un om de carte lucrează pentru sertar și pentru tipar. Din sertar pleacă la tipar elaboratele care au primit forma definitivă.

Cele mai de seamă lucrări în manuscris ale regretatului profesor de teologie sînt următoarele:

— **Pe căile Domnului în Palestina.**

În 1930, Părintele Profesor Vasile Gheorghiu a făcut o călătorie de studii în Grecia, combinată cu un pelerinaj la Locurile Sfinte. Tot ce a observat și cercetat învățatul și tot ce a simțit creștinul și preotul în această drumeție instructivă și reconfortantă este notat aci cu precizie, claritate și cu evlavie.

— **Istoria Biblică a Noului Testament.**

E vorba de o lucrare care tinde către dimensiunile amintitei Introduceri în N. T. și, firește, avînd aceleași calități de fond și formă ca și aceea.

— **Comentarii la diferite cărți inspirate ale Noului Testament.**

În fruntea acestora se situează exegeza Epistolelor pauline către Galateni și Evrei și mai presus de toate comentariul Evangheliei de la Ioan.⁴ Din acesta, autorul a publicat în anii din urmă cîteva fragmente, și anume:

— **Prologul Evangheliei de la Ioan.** În rev. „Mitropolia Banatului”, 1957, nr. 4—7 (p. 4—33).

— **Activitatea Domnului în Iudeia, Enon de lîngă Salim.** În rev. „Mitropolia Banatului”, 1958, nr. 1—3 (p. 65—75).

— **Domnul în Samaria.** În rev. „Mitropolia Banatului”, 1958, nr. 4—6 (p. 22—48).

⁴ Într-o scrisoare din februarie a. c., scria că are gata de tipar întreg comentariul la Sfintele Evanghelii de la Ioan, Marcu și Luca, precum și la I și II Corinteni, Galateni și Epistola Sfintului Iacov.

— **Miruirea Domnului nostru Iisus Hristos.** In rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1958, nr. 1—2 (p. 10—20).

— **Mărturia lui Ioan Botezătorul față de delegații Sinedriului din Ierusalim (Ioan 1, 19—28).** In rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1959, nr. 3—4 (p. 165—178).

— **Înțelesul cuvintelor** ἱστορῆσαι Κηφᾶν **din textul Epistolei către Galateni (1, 18).** In rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1955, nr. 4, p. 185—196.

Cea mai de seamă lucrare nepublicată încă a Preotului Profesor Vasile Gheorghiu este fără îndoială

— **Novum Testamentum graece cum apparatu critico.**

Părintele Profesor Vasile Gheorghiu are marele merit de a fi împămîntenit în teologia ortodoxă romînă studiul atît de anevoios și de complicat — dar și deosebit de util — al **criticii textului original** al Noului Testament.

Critica textului, precum se știe, urmărește să restabilească textul original grecesc al cărților Noului Testament într-o formă care să stea cît se poate de aproape de vremurile apostolice și care să redea cît mai fidel textul genuin al acestor cărți. Lipsa oricăror originale (autografe) ale cărților Noului Testament constituie rațiunea de-a fi a criticii textului. Dacă aceste autografe ar fi scăpat de dintele vremii și de furia distrugătoare a prigonitorilor Bisericii primare, critica textului probabil că n-ar fi existat — sau chiar dacă exista, avea un obiect simțitor diferit de cel actual. A te strădui să restabilești forma primară a textului grecesc al cărților N. T. însemnează a căuta adevărul și a-l sluji.

Părintele Profesor Vasile Gheorghiu era de două ori indicat să croiască drum acestei discipline în teologia ortodoxă romînă: prin pregătirea sa specială în această direcție și prin exemplara sa putere de muncă statornică și ordonată.

În anii 1897—1899, cînd studia la Viena, Bonn, Breslau și Leipzig, a făcut studii speciale de critică a textului și de paleografie greacă și latină. În Leipzig a fost elevul lui Caspar René Gregory, urmașul celebrului Constantin von Tischendorf la catedra de critică de text a Universității de acolo. Înapoiat acasă, a devenit colaboratorul lui Gregory, purtînd cu el o vastă corespondență științifică pînă la izbucnirea primului război mondial (1914), care i-a despărțit pentru totdeauna pe acești doi savanți și prieteni buni. Gregory a murit în timpul războiului (1918).

Sămînța aruncată de el a căzut în pămînt bun, dînd roadă înmulțită.

În 1909, Preotul Profesor Vasile Gheorghiu publica un studiu informativ asupra normelor criticii de text (Reformele recente pe terenul criticii textului cărților N. T.). În 1929 avea să dea (în monumentală sa Introducere în N. T., p. 812 urm.) atențiunea cuvenită acestei discipline, precum și un mănunchi de îndrumări sumare în materie (p. 891—892). Șase ani mai târziu publica un model de critică a textului în legătură cu Mt. 19, 16 urm.

Între timp, punea la cale una din acele lucrări care sînt menite să facă ocolul tuturor cercurilor teologice, filologice și de istorie a culturii omenești, din lume. E vorba de textul critic al cărților N. T., intitulat „Novum Testamentum graece cum apparatu critico”. Cunoscătorii știu să aprecieze valoarea unei astfel de întreprinderi.

Intr-adevăr, cele mai de seamă și mai recente ediții ale textului original al N. T. sînt legate de numele învățaților H. von Soden (1913), Eberhard și Erwin Nestle (tatăl și fiul), H. I. Vogels și A. Merk. Primii trei sînt protestanți, iar ultimii doi romano-catolici. Ediția Nestle — care a ajuns în 1957 la a 23-a ediție — a circulat mai mult decît toate celelalte, pătrunzînd în instituțiile teologice de pretutindenea, fără deosebire de confesiune.

Părintele Profesor Vasile Gheorghiu avea temeiuri serioase să nu fie întru totul de acord cu ediția Nestle. Aceasta reprezenta pînă bine decurînd un text de compromis între edițiile lui Tischendorf, Westcott și Hort, Bernhard Weiss și H. von Soden. La baza ei stăteau abia 3—4 codici biblici grecești vechi: Alef (Sinaiticus, veacul IV), B (Vaticanus, v. III/IV), A (Alexandrinus, v. V) și D (Bezae Cantabrigiensis, v. VI). Drept aceea, răposatul profesor a purces la alcătuirea unei ediții proprii, care era gata de tipar încă din 1930. De-atunci încoace, n-a conținut a o îmbunătăți mereu, manifestînd dorința de-a pune-la contribuție în acest scop tot ce apărea nou în materie.

Spre a ne face o idee cît mai exactă de munca necesităată de această lucrare, e suficient să arătăm că din cele 657 de pagini de text pe care le conține ediția Nestle din 1930, numai 72 de pagini (adică aproximativ 1/10) au rămas neatinse, restul trebuind să fie corectate de Părintele Profesor Vasile Gheorghiu.

O astfel de lucrare aspiră la faimă mondială.

•

Bunul Dumnezeu i-a hărăzit marelui profesor viață îndelungată.

A folosit-o cum nu se putea mai bine. Din slova și fapta lui, din cuvîntul și ținuta lui, oricine l-a cunoscut își dădea seama că era ceva de învățat — învățătură de durată, de viață dătătoare.

Fire echilibrată în toate ale sale și îmbunată de rugăciune și trudă cinstită, în ochii senini și calzi ai Preotului Profesor Vasile Gheorghiu vedeai că înăuntru este **cineva...**

Pomenirea lui va fi mereu vie, „din neam în neam”!

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

CUM ÎNFAȚIȘAZA O CARTE TIPARITA LA SIBIU ÎN ANUL 1805 PERSONALITATEA MITROPOLITULUI IACOB STAMATI

I

Originar din regiunea Bistriței transilvane, mitropolitul Iacob Stamati (1792—1803) e prețuit ca unul dintre cei mai luminați și mai milostivi ierarhi ai Moldovei din veacul al XVIII-lea.

După ce-și făcuse ucenicia călugărească la mănăstirea Neamțul — vestită vatră de lumină și cultură — trecînd prin toate treptele ierarhice de cuviință, a urcat mai întîi scaunul vlădicesc din Huși, unde și-a afirmat cu strălucire iscusința și hărnicia, izbutind în scurt timp să prefacă episcopia Hușilor într-o adevărată „grădină a Moldovei”.

De aici a trecut la cîrma Mitropoliei moldovene.

În scaunul de mitropolit s-a distins prin tact pastoral, înțelepciune, devotament și cumpătare, precum și prin bunătate, dărnicie și rîvnă pentru progres. Era prețuit îndeosebi pentru neistovita sa iubire de lumină și de învățătură. Cerîndu-i-se din partea Domnitorului Moldovei un raport cu privire la felul cum ar trebui întocmit programul de îmbunătățire al școalei înalte din Iași, al dascălilor și al ucenicilor acestei școale, el a înțeles a-și îndeplini această sarcină prezentînd propuneri chibzuite, din cuprinsul cărora personalitatea lui ierarhică și culturală apare în lumina unui om cu deplină înțelegere pentru însemnătatea învățăturilor felurite, pentru cerințele timpului și ale poporului său.

Subliniind necesitatea și importanța **limbii grecești** pentru învățămînt, el nu uita să facă amintire de cuvîntul lui Cicero („Chicheron”) care afirmase că însuși „Zefs, de ar fi vrut să vorbească, nu ar fi vorbit aminterea fără numai cum a scris Platon”. Ținea să accentueze și necesitatea și folosul **limbii la-**

ține pentru cunoașterea pravilelor. „După cum zice adâncul **Monteschiu** toate cele ce sînt, au pravile ... cine nu știe că spre înțelegerea pravilelor este trebuitoare limba latinească și, mult mai vîrtos, și spre înțelegerea Sfintei Scripturi și a Bibliei și încă **și spre îndreptarea și împodobirea limbii moldovenești** ... deci dintru aceste toate se înțelege că și dascălul de limba latinească a fi în școală este atîta de trebuitoriu, încît fără dînsul nu se poate...”. Stăruia apoi și pentru un dascăl de geometrie „că de nu ar fi aflat mai înainte geometria Egiptenii... negreșit trebuia să o afle Dacii, ca să hotărască după regulă pămînturile lor. Drept aceea dar au trebuință de un hotarnic după meșteșug și acesta este dascălul de geometria cea practică, pe care franțuzii îl numesc inginer”.¹ Reproducînd cîteva rînduri din textul acestui raport, N. Iorga observase că sînt în el „multe idei ingenioase, multe cugetări drepte și adînci ... care se reazimă pe „Chicheron”, pe Platon, pe adâncul „Monteschiu” și pe cel mai mare din autorii tuturor timpurilor: Bunul simț”.²

II

Nu poate fi lipsit de interes felul cum a reușit să zugrăvească portretul mitropolitului Iacob Stamate unul din cei mai apropiați contemporani ai săi, medicul Andrei Wolf, care tipărind la Sibiu, în limba germană, o „**Descriere a Moldovei**”, nu scapă prilejul să-l înfățișeze pe marele ierarh în cuvinte ca acestea:

„Între bărbații care au purtat în timpul mai nou cu vrednicie și chiar în înțelesul adevăratei religii a lui Hristos cîrja de păstor duhovnicesc în Principatul Moldovei, dacă nu locul întîi, desigur unul din cele mai de frunte locuri se cuvine mitropolitului Iacob, care a decedat anul trecut la Iași. Mai trăiesc încă mii de oameni, cărora el le-a fost prieten, binefăcător și părinte. Activitatea lui, grija lui pentru îmbunătățirea disciplinei bisericești, dar mai ales neclintitul lui simț de dreptate și rîvna înflăcărată de a promova din toate puterile, în largu-i cerc de influență, binele semenilor săi, de orice religie ar fi fost, îi vor perpetua amintirea binecuvîntată pînă la cea mai tîrzie posteritate.

¹ Cf. A. D. Xenopol, și C. Erbiceanu, Serbarea școlară de la Iași 1885, p. 190—198: Raportul Mitropolitului Iacob Stamate dintre anii 1792—1803; reprodus textul acestui raport și în Uricariul lui Theodor Codrescu, Iași, 1892, Vol. III, p. 13—23.

² N. Iorga, Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea. Vol. II. București, 1901, p. 387.

Fie-mi îngăduit să arunc și eu o floare pe mormîntul acestui om de omenie, nu pentru că m-a învrednicit de amicitia sa personală,³ sau pentru că m-a distins cu încrederea sa, în calitatea mea de medic, în multe cazuri de boală periculoasă, nu! Ci fiindcă mă simt obligat în inima mea să aduc meritelor și virtuților lui acest tribut al recunoștinței și al admirației, cu atât mai mult cu cît patria mea, Transilvania, are motiv de a se lăuda cu cel adormit întru Domnul.

III

Mitropolitul Iacob s-a născut la anul 1748, în Transilvania, din părinți săraci și smeriți, de care nu i-a fost însă nicidecum rușine, ci își aducea adeseori aminte de ei cu sentimente de recunoștință față de Providența divină. În vîrstă de 12 ani venise în Moldova, la anul 1760, și intrase în serviciul unui călugăr, care i-a împărtășit învățătura foarte limitată a cititului și a scrisului. Inzestrat de natură cu talente bune, ar fi făcut desigur progrese însemnate în știință dacă ar fi avut norocul unor instructori luminați, care să-i fi promovat educația. Dar în Moldova căutai pe atunci zadarnic astfel de instructori, și el a trebuit să mulțumească cerului că la anul 1765, ca tînar de 17 ani, a reușit să fie îmbrăcat în haina de călugăr la Mănăstirea Neamțului. Aici s-a dedicat mai ales ramurii economice (gospodăriei) cu atîta succes, încît dintre 500 de călugări niciunul nu putea să-l întrecă. Aceasta a îndemnat pe arhiepiscopul de atunci Gavriil Calimachi, să-l cheme la Iași în 1774 și să-l numească proto-singhel al Mitropoliei. În noua slujbă, a dovedit atîta sîrguință, iubire de ordine și credință, încît nobilul său protector, Calimachi, îl trata cu deosebită prețuire și distincție. La 1784, murind episcopul din Huși, Inochentie, îl numi succesor al lui în demnitatea aceasta. Aci a început a se lărgi cercul lui de activitate.

3 Motivele acestei amicitii personale dintre ierarh și medicul Wolf sînt foarte explicabile: autorul tezei de doctorat tipărită la Iași în 1946 Alex. Ciurea le explică astfel la p. 17 a lucrării sale: „Prietenia doctorului Wolf pentru I. Stamati are două cauze: 1. Admirația ce a cîștigat-o acest străin, întîlnind în mitropolitul nostru, pe adevăratul trăitor al marilor virtuți creștine și pe marele înfăptuitor de lucruri de seamă în Moldova; 2. Faptul că amîndoi erau din Transilvania“. Despre doctorul Wolf a se cerceta și „Schriftstellerlexikon“-ul apărut la Brașov cu date bio. și bibliografice relative la scriitorii sași din Transilvania. Cf. Ioseph Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch literarische Denk-Blätter der Siebenbürger-Deutschen*. În volumul III (Brașov 1871) la paginile 504—506 se găsesc informații foarte interesante și instructive despre viața și activitatea literară-științifică a distinsului medic. A. Wolf, născut în Cristian la 1741 și decedat în Sibiu la 1812.

Înaintașul său, Inochentie, lăsase toate clădirile Episcopiei în stare așa de părăginită, încît zi de zi amenințau să se surpe... Iacob își încordă acum toate puterile spre a face din această grămadă de ruini iarăși un cîmp plăcut și înfloritor, restaurînd clădirile surpate sau părăginite. Cu un cuvînt el a știut uni atît de bine plăcutul cu folositorul, încît pînă în timpul de față a rămas această reședință episcopală o podoabă a Moldovei. În afară de aceasta și-a dat silința să înfrumusețeze acest loc al oamenilor civilizați cu felurite întocmiri de folos, ca de ex. fîntîni săritoare, apaducte prielnice și alte de acest fel.

Oricît de liniștit trăia aci Iacob, în neîntrerupta împlinire a datoriilor sale și în ajutorarea semenilor săi, totuși nu a putut fi scutit de săgețile veninoase ale unora dintre dușmanii săi moldoveni. Dar ele nu l-au rănit și calomnia a trebuit să amuțească. În cel din urmă război cu turcii, cînd austriacii și rușii pătrunseseră în Moldova, Iacob a fost anume învinuit că ar fi avut corespondență secretă cu turcii. Pe baza acestei false învinuiri fu ridicat și dus în tabăra nemților, la Hotin. Dar a reușit să-și dovedească nevinovăția în mod atît de convingător, încît fu readus cu toate onorurile la reședința sa episcopescă... După încheierea războiului, la începutul anului 1792, fu numit arhiepiscop și mitropolit al Moldovei. Cît de puțin a rîvnit el după această supremă demnitate spirituală, am avut prilej să aflăm din propria lui mărturisire. Adeseori, cînd era bolnav, îmi spunea cît de mult regreta că n-a rămas în Huși, ca episcop, unde se simțea cu mult mai sănătos și mai vesel, neavînd să lupte cu atîtea josnice intrigi și cabale ale curții — și așa mai departe.

IV

Din însemnatele sale venituri anuale nu a ținut să-și adune bogății mari, dar s-a sîrguit să-și răspîndească binefacerile pretutindeni pe unde putea și știa.

Mitropolitul Iacob își afla cea mai mare mulțumire sufletească în facerile de bine și anume așa, ca „stînga” să nu știe niciodată ce a dat „dreapta”. În afară de aceasta a destinat sume mari pentru clădiri de biserici. Din sentiment de recunoștință a clădit la Mănăstirea Neamțului, unde-și făcuse ucenicia călugărească, o locuință frumoasă și solidă. Iar Mitropolia, care fu prefăcută în cenușă printr-un nefericit incendiu în timpul voevodului Alexandru Mavrocordat, o restaură la 1797 în chip

strălucit. Organiză apoi în mod mai corespunzător tipografia, care era unică în țară, și îi spori materialul cu feluri noi de litere. Pentru a preveni viitoarele pericole de incendiu ori măcar pentru a le micșora, prăvăliile de lemn ale neguțătorilor de lângă zidurile Mitropoliei și care formau proprietatea ei, le-a înlocuit cu clădiri de piatră, făcute din nou anume pentru asemenea scopuri, și a dispus ca printre ele să fie clădită o farmacie nouă, cum nu mai fusese niciodată pe locul acesta. Și, ceea ce este mai admirabil, a sporit și școala de aici, cea așezată spre casa lui Paladi, cu câteva încăperi. O biserică de lemn din Iași, pornită spre ruină, cunoscută îndeobște sub numele de „Biserica calicilor”, a fost reclădită din piatră, pe cheltuiala lui, în anul 1799, și poartă acum numele de „Biserica Mitropolitului”.

Asemenea dovezi sper că vor fi de-ajuns ca să asigure acestui om vrednic, dreptul deplin de a fi pomenit pînă în vremea de apoi cu numele unui prieten al omenirii și binefăcător al obștii...

Intr-o notiță, la p. 130, scrie autorul că în anul de foamete 1796 mitropolitul Iacob a cumpărat felurite cereale din Rusia pentru prețul de 30 de pungi și le-a adus în țară spre a le împărți săracilor, ca să nu moară de foame. În această vreme tristă moldovenii numeau pe voevodul de atunci (Alexandru Calimachi 1795—1799) „păpușoi-vodă”, fiindcă le-a răpit acest mijloc de hrană plăcută lor.

În ziua de 27 martie 1797, cînd Mitropolitul a făcut o vizită la curtea voevodului Alexandru Calimachi, un asasin, ieșind din ascunzișul său de sub scările palatului, l-a izbit cu un cuțit ascuțit în partea dreaptă a pîntecului, făcîndu-i o rană adîncă de doi țoli. În alarma ce a urmat, ucigașul, care îndreptase tocmai o a doua lovitură asupra pieptului, fu prins, dezarmat și aruncat în temnița cea mai înfricoșată. Nefiindu-i rana cu totul mortală, am reușit să salvăm pe Mitropolitul Iacob cu ajutorul unui chirurg italian, cu numele Angiolo Meucci.

Și în acest caz trist inima Mitropolitului s-a înfățișat într-o lumină foarte prielnică și deosebit de generoasă. Nu numai că s-a îngrijit de hrana zilnică a atentatorului său în temniță, nu numai că îi trimitea în fiecare săptămînă cîțiva fiorini pentru acoperirea cheltuielilor neapărate, ci a intervenit la voevod, rugîndu-l să ierte acestui nenorocit pedeapsa cu moarte. Dar fiindcă

Întrun asemenea caz de vădit atentat la viața unui bărbat de situația Mitropolitului, Divanul nu putea opri cursul dreptății, ucigașul și-a luat răsplata meritată a crimei sale tăindu-i-se, fără știrea prealabilă a Mitropolitului, întâi mîna dreaptă, apoi capul, iar irupul i-a fost despicat în patru părți, spre a fi așezat pe patru căi principale ale țării, ca să vadă ceilalți ucigași, ce pedeapsă îi așteaptă.⁴ Abia după cîteva luni a aflat omul milostiv ce sfîrșit trist a avut ucigașul, pe care l-a compătimit atît de mult, încît amintirea lui îi storcea adeseori lacrimi.

Deși scăpat din această primejdie, Providența nu i-a sorocit un sfîrșit prea îndepărtat al frumoasei vieți, căci după 7 ani s-a stins, în al 55-lea an al vîrstei sale, în noaptea de 21 spre 22 martie (st. n.) 1803, în urma unei boli de piept (pleurezie). Trupul lui a fost transportat la groapă, șezînd pe un scaun prea frumos și tot în felul acesta a fost așezat spre odihna de veci.

Voevodul nu a putut moșteni de la el nimic, fiindcă toate veniturile și le cheltuisese în cursul activității sale, parte pentru înălțarea unor clădiri foarte impunătoare, parte pentru ajutoarea săracilor și a nevoiașilor în așa măsură, încît s-a văzut silit a mai împrumuta încă 30 de pungi, care trebuiesc acum plătite din veniturile Arhiepiscopiei.

V

Ca scriitor era cunoscut răposatul numai prin însemnarea cronologică a voevozilor moldoveni, alcătuită din arhiva sa și tipărită în limba moldavă la anul 7302 de la facerea lumii (de la Hrisots 1794), în Iași pentru întâia dată, iar în anul 1795 apărut în ediția a doua. În afară de aceasta a mai tipărit **Psalmii lui David**, împreună cu rugăciuni creștinești, cu obicinuite cîntări bisericești și altele; în anul următor și **Geografia generală a lui Bonfieur**, pe care o tradusese din limba italiană (nu din cea franceză) episcopul titular al Hotinului **Amfilohie**. La amîndouă cărțile a fost tipărită ca adaus și pomenita însemnare cronologică a voevozilor moldoveni; în cea din urmă se află și un scurt rezumat din Geografia scriitorului (mie necunoscut) Franz

⁴ Indată ce am aflat de aceasta, am dispus ca în anticamera Mitropolitului să stea de pază un călugăr, dîndu-i ordin să spună oricui ar intra la el, să nu amintească pacientului nici un cuvînt despre judecata pronunțată asupra atentatului.

Schmidegg.⁵ În afară de scrierile amintite aci a mai tipărit pe propria sa cheltuială, încă multe alte cărți bisericești și școlare, dintre care unele apăruseră în timpuri mai vechi, precum și felurite manuscrise, aflate în arhiva mitropolitană. Cu ele făcea numeroșilor săi amici buni o mulțime de daruri prețioase.

Chiar dacă literatura nu a îndurat prin moartea lui o pierdere simțită, totuși lacrimile vărsate la mormântul lui de către oamenii obidiți, al căror sprijinitor fusese el în țara aceasta, sînt cele mai grăitoare dovezi ale caracterului său distins și ale nemărginitei sale bunătăți de inimă.

Pace rămășițelor acestui decedat om de omenie, în drept să culeagă acum într-o lume mai bună roadele, ale căror seminte le-a împrăștiat cu îmbelșugare aici pe pămînt!⁶

5 Titlurile moldovenești ale acestor două cărți amintite sînt:

a) Psaltirea proorocului și împăratului David cu tropare și molitve la toate catismele și cu cîntările lui Moisi, cu psalmi aleși și cu pripelele lor cu pascălie pe 56 de ani. Cu al doilea Paraclis al Preceștii și cu puține învățături spre folosul creștinilor. Și cu însemnare de cîți domni au domnit în țara Moldaviei, de la descălcare ei. Cu Blagoslovenia și cu toată cheltuiala preaosfințitului Mitropolit al Moldavei *Kiriu Kir Iacob*. Intru a preaosfinției sale cea din nou făcută Tipografie în Iași.

b) *De obște Geografie* pe limba moldovenească scoasă de pe Geografia lui Bufier după rînduiala care acum mai pe urmă s-a așezat în academie la Parizi. Acum întîi tipărită în zilele prea luminatului și prea înălțatului Domnului nostru Alexandru Ioan Calimah Voevod.

Cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala preaosfințitului Mitropolit a toată Moldavia, *Kirio Kir Iacob*. Intru a preaosfinției Sale tipografie în Sf. Mitropolie în Iași. Leat: 1795, August 22.

6 Cf. Andreas Wolf, Beitrage zu einer statistisch-historischen Beschreibung der Fürstentums Moldau. Vol. I—II, Sibiu 1805. La începutul vol. I e publicat și portretul Mitropolitului Iacob însoțit de această inscripție latinească: Dignum laude virum Musa vetat mori. (Pe bărbatul vrednic de laudă nu-l lasă muza să moară).

În teza de licență tipărită la București (1896) de Mihai Z. *Mihăileanu*, cu titlul: „Viața și activitatea Mitropolitului Moldovei și Sucevei Iacob II Stamate” sînt reproduse la p. 40—41 cele cîteva propoziții despre binefacerile Mitropolitului Iacob, nu însă după originalul german, al cărui titlu nici nu este citat cu toată exactitatea, ci după o traducere mai veche a lui Mihail Kogălniceanu.

Analizînd lucrarea lui Wolf, B. P. Hașdeu o aprecia astfel: „Ceea ce este mai al său, ca să zic așa, în cartea lui Wolf, sînt observațiunile medicale în care el singur se aruncă cu entuziasmul unui profesionist, cercetînd influența climei, cauzele boalelor, caracteristica patologică, condițiunile botanice, etc. Dr. Costache Virnav, în remarcabila sa disertațiune *Physiographia Moldaviae*, apreciază deplin partea medicală a scrierii lui Wolf, aduce din ea lungi extracte, textuale și numește pe autor: Judex hac in re dignissimus (Cel mai demn judecător în cauza aceasta)... Dar medicul nostru era totodată și om al Mitropolitului, cum se zicea pe atunci; și, în această însușire, el avea căile deschise pentru studiul tuturor instituțiunilor clericale ale Moldovei, ba chiar patronajul mitropoliților, care nu ajunseră încă la rolul de păpuși, el lesne putea căpăta resemnemente (relații) oficiale, și despre deosebitele ramuri ale administrațiunii laice. Încă în 1871, din îndemnul mitropolitului Calimah și cu ajutorul faimosului logofăt al Mitropoliei, Gligoraș, Wolf confecționă o listă a arhipăstorilor Moldovei ce o comunică spre publicare lui Sulzer și pe care Engel o numește apoi „foarte meritorie și utilă chiar pentru istoria politică a Țării”

Se poate ca pe unii dintre cercetătorii meticuloși ai vieții și activității mitropolitului Iacob să-i fi nemulțumit faptul că din descrierea însuflețită a doctorului Wolf lipsește scena cea mai duioasă din viața intimă a marelui ierarh, scena întâlnirii lui cu maică-sa țărăană. Dată fiind amicitia personală atât de durabilă între ierarh și medicul său de casă, pare că acesta va fi auzit din graiul pacientului său povestirea unui asemenea moment de viață familiară. Dar el va fi socotit că e o întâmplare prea mărunță, care nu ar merita să fie eternizată prin tipar într-o descriere menită să înfățișeze activitatea publică, duhovnicească, economică, gospodărească și literară-istorică a mitropolitului.

Cunoșteam scena aceasta de când o citisem, ca fost elev al liceului românesc din Brașov, în cartea profesorului Ioan Popea,⁷ carte intitulată „Caractere morale” (Brașov 1899). Incerc a o reîmpropăta în memorie, reproducând aci textul de la paginile 32—33 ale amintitei cărți, text care cuprinde următoarea povestire, de un aparent caracter legendar, în realitate, însă, nelipsită de simburile adevărului istoric:

„Odată, a doua zi de Paști, era prînz mare la mitropolitul Iacob. Cei mai însemnați fruntași din Iași erau la dînsul, la masă. Era pe la mijlocul prînzului. Deodată intră un servitor în sală și vestește că în curtea mitropoliei era o femeie din Ardeal, care dorește să vorbească cu Prea Sfinția Sa. „Să vie să o văd” — zice mitropolitul doritor de a vedea pe cineva din locul nașterii sale. Indată intră o femeie bătrînă, îmbrăcată țărănește, cu vâl alb pe cap, cu zeche neagră, cu fotă și încălțăminte cu opinci. Mi-

(die auch in der politischen Geschichte benutzt werden muss). Tomul statistic (I) al operei lui Wolf se încheie prin o notiță biografică a mitropolitului Iacob Stamati, notiță care a servit lui Kogălniceanu de stofă pentru articolul său din „Romînia Literară”, reprodus apoi în „Ateneul Romîn” (p. 45—48).

Ca motto la vol. II (cu subtitlul: Kurze Geschichte eines jeden der Woiwoden der Moldau, a cărui prefață (Vorbericht) o semnese în Sibiu, la 25 iulie 1805), e reprodusă din Jos. Boter: Relations de praecipuis rebus publicis, etc. această constatare: ...mutantur quotidie Vaivodae Valachiae et Moldaviae: datur enim principatus plus offerentibus, qui praestent quod obtulerunt, opprimunt populos, rediguntque ad inopiam provincias. (Se schimbă zi de zi voievozii Valahiei și Moldovei, căci principatul se dă celor ce oferă mai mult și aceștia pentru a păstra ce au obținut, asupresc popoarele și împing la sărăcie țările).

7 Cf. Datele publicate despre activitatea acestui profesor de Andrei Bîrseanu, în: Istoria școalelor centrale romîne gr. or. din Brașov, 1902, p. 593—594. I. Popea, fratele fostului episcop al Caransebeșului Nicolae Popea, studiase la universitatea din Leipzig. Ca profesor a publicat numeroase cărți didactice în l. romînă și germană. În colaborare cu M. Teutsch a tipărit la Brașov în 1897 „Lehrbuch der rom. Sprache zum Schulkind Selbstunterricht (Manual didactic pentru l. romînă pentru uz școlar și particular).

mitropolitul cunoscînd într-însa pe mamă-sa, se ridică de la masă, o sărută, o ia de mîină și o așează în locul său, în fruntea mesii, zicînd: **Aici este locul dumatăle! D-ta ești astăzi oaspele meu cel mai de frunte.** Și întorcîndu-se către oaspeții uimiți, le zise: Da, fraților, în fruntea mesii, în locul meu trebuie să șeadă cea care mi-a dat viața și a sădit în sufletul meu, de cînd eram mic copil, frica lui Dumnezeu. Dînsa este mama mea și **mama este tot ce am mai scump pe pămînt;** iară cît pentru înfățișarea ei țărănească, să știți că îmbrăcămîntea ce o vedeți pe dînsa este po-doaba și fala sufletului meu”.

Autorul amintitei teze de doctorat, tipărită la Iași în 1946, reproduce la p. 205 a cărții sale această „**impresionantă povestire ... pentru netăgăduita ei valoare educativă**”, împrumutînd textul ei din „Cartea de citire a Ministerului Educației Naționale pentru clasa a IV-a primară”, p. 139. Cu toate că subliniază absența ei din documentele scrise, — cîte au ieșit, pînă acum, la iveală în legătură cu personalitatea mitropolitului Iacob Stamati — a înțeles a da totuși atenția cuvenită acestui amănunt, care s-a putut păstra și transmite, din generație în generație, prin tradiția orală, a cărei valoare și calitate de izvor istoric este prețuită de metodologia istorică modernă⁸ în măsură mai considerabilă decît se obișnuia în epoca hipercriticismului destructiv din a doua jumătate a secolului trecut.

Iată cum prin cele două cărți, — cea sibiană de la începutul veacului al XIX-lea, întregită întrucîtva și prin cea brașoveană de la sfîrșitul aceluiași veac — au putut fi transmise posterității știri menite să așeze icoana mitropolitului Iacob în lumină deosebit de simpatică. Ele au fost parțial reproduse și utilizate în decursul timpului, iar spre jumătatea secolului următor un tînăr studios ca Alex. Ciurea nu a pregetat a-și lua osteneala să închine trei ani de zile unei cercetări metodice amănunțite a tuturor izvoarelor accesibile, precum și a întregii literaturi de specialitate, cu privire la personalitatea marelui ierarh, izbutind să dea în teza sa de doctorat o lucrare științifică de valoare și care poate sta cu cinste alături de cele mai documentate studii biografice din domeniul istoriografiei noastre bisericești.

I. LUPAȘ

⁸ A se vedea în privința aceasta cele scrise de metodistul Ernst Bernheim, în larg răspîndita sa carte: *Lehrbuch der historischen Methode*. (Manual de metodă istorică), Leipzig 1908.

PLÎNGEREA PREOȚILOR UNIȚI DIN BOIȚA (raionul Sibiu) CONTRA PROTOPOPULUI IOAN PIUARIU DIN SADU

— UN DOCUMENT INEDIT DIN 7 Iunie 1761 —

Ioan Piuariu a fost originar din comuna Sadu (raionul Sibiu). La dorința unanimă a consătenilor săi, s-a dus în anul 1756 la mănăstirea Cozia, unde după 6 luni de învățătură a primit darul preoției prin mâinile mitropolitului de atunci al Ungro-Vlahiei, Filaret. Reîntors acasă ca preot, a servit 2 ani la biserica din Sadu, fără a avea confirmarea episcopului Petru Paul Aaron din Blaj.

Luînd parte activă la lupta care s-a dat pe timpul acela pentru apărarea Ortodoxiei în Ardeal, preotul Ioan Piuariu a ajuns în conflict cu episcopul Aaron din Blaj, care sub pretext că este hirotonit — contrar dispozițiilor împărătești — în Țara Românească, a pus de l-a arestat și într-o zi de târg, din anul 1758, l-a tuns, el însuși, în piața orașului Sibiu.

După batjocura aceasta, preotul Ioan Piuariu a devenit dușman neîmpăcat al „uniației” și săliștenii l-au ridicat la rangul de protopop în Sadu. În calitatea cea nouă de protopop, el a convocat și ținut — în primăvara anului 1759 — un sinod la Sadu, la care au participat satele învecinate și cele de la răsărit de orașul Sibiu.

Protopopul Ioan Piuariu, propovăduitor și apărător al Ortodoxiei, a activat nu numai în părțile Sibiului, ci și în ale Clujului și în câmpia Ardealului. El s-a făcut cunoscut în întreg Ardealul prin curajul cu care a propovăduit și apărât Ortodoxia. Unii dintre istoricii Bisericii ardelenе socotesc că el are meritul de a fi contribuit la reușita luptei pentru dezrobirea Bisericii românești de la începutul jumătății a doua a sec. 18, ca al doilea după călugărul Sofronie din Cioara.

Pe cînd activa în câmpia Ardealului, la anul 1760, a fost arestat și dus în închisoarea din orașul Tîrgu Mureș. De acolo a fost mutat apoi în închisoarea din Viena, ca nu cumva aderenții lui să-l scoată cu puterea din ea. Călătoria de la Tîrgu Mureș pînă la Viena s-a făcut cu multe peripeții.

În primăvara anului 1761 a fost eliberat din închisoare cu condiția să nu se mai întoarcă la Sadu, ci să rămîna în Banat,

unde i s-au asigurat din partea împărăției 30 creștari la zi pentru întreținere.¹ Eliberarea lui s-a făcut după diferite cereri înaintate de călugărul Sofronie, de românii de pe domeniul (moșia Statului) Zlatnei și de Sinodul ținut la Alba Iulia, în 9 martie 1761, sub președinția călugărului Sofronie din Cioara.

După eliberare, protopopul Ioan Piuariu n-a stat mult în Banat. Dorul de ai săi l-a făcut să treacă peste condiția cu care a fost eliberat din închisoare și să se reîntoarcă la Sadu, în cursul lunii mai a anului 1761. În timpul acela funcționa — în apropiere de Sadu — comisiunea de dezmembrare,² instituită pentru Scaunul Tălmaciului și compusă din Ioan Rosenfeld, senatorul Sibiului și Adam Kiesling, provizorul (administratorul) Tălmaciului. Comisia aceasta, prin părținare, a atribuit biserica din Boița preoților uniți, deși ei aveau aci numai 7 familii, față de preoții ortodocși care aveau 302 familii și au rămas fără biserică. Protopopul Ioan Piuariu luând cunoștință de această nedreptate făcută ortodocșilor din Boița, s-a deplasat la începutul lunii iunie 1761 la fața locului și a ținut 2 zile de-a rîndul adunări cu oamenii, arătîndu-le că nu e legal ce li s-a făcut și îndemnîndu-i să rămîină în „legea cea sfîntă a Ortodoxiei”.

Despre activitatea desfășurată de el în Boița ne dă amănunte prețioase și interesante o plîngere a preoților uniți din Boița contra lui, datată 7 iunie 1761, care s-a păstrat pînă astăzi, în Arhivele Statului din Sibiu,³ între actele comisiei de dezmembrare care a lucrat în Scaunul Tălmaciului de la 21 aprilie 1761 și pînă la 31 mai 1761.

Din plîngerea aceasta inedită, adresată „patronului uniților” (generalului Buccow) și scrisă în romînește, dar cu ortografie ungurească, aflăm următoarele:

Protopopul Ioan Piuariu a venit în Boița la 5 iunie 1761 și s-a dus mai întîi la casa judeului Brătilă, căruia i-a spus că „vine cu porunca Crăiesii (împărăteasa Maria Terezia), să țină sobor (adunare) și să facă judecăți”. Mai venind oameni în casa judeului, s-a recomandat ca protopop și „vicareș” (vicar) peste toată țara, cu menirea de a așeza protopopi și preoți neuniți.

1 O valoare de aproximativ 30 lei.

2 Comisiunea care are menirea să atribuie uniților sau neuniților biserica din sat și pămînturile bisericesti.

3 *Arhivele Statului — Sibiu*. Actele Magistratului, Dosarul nr. 171 din anul 1761.

După aceasta a ținut adunare cu oamenii și în cuvîntarea ținută le-a spus: „Nu e poruncă de la Crăiasa, să se dea bisericile uniților, ci numai domnii din comisie fac aceasta, fără știrea Crăiesii. Să știți creștini, că precum cei 3 igumeni (guvernatori) n-au putut birui (învinge) pe cei 40 mucenici, așa nici popii cei uniți nu ne vor birui pe noi. Ei ne zic nouă schismatici, însă ei sînt eretici, căci s-au împreunat cu biserica Romei. Noi ne vom ținea de Țeligrădeanul (patriarhul din Constantinopol), că de acolo ne vine blagoslovenia (binecuvîntarea). Să nu meargă nimeni la biserica uniților, nici să se împreune cu ei. Pămînturile bisericii și cărțile să nu le dați, ca să nu aibe pe ce face slujbe, căci așa uniții vor pustii (părăsi) biserica de bună voie”.

A zis apoi judeului Brătilă să le spună preoților uniți că el (judele) de acum înainte „nu mai feleluește (garantează) de ei, nici de marha (animalele) lor și dacă vor pieri, să nu-l întrebe”.

A doua zi, la 6 iunie, protopopul Ioan Piuariu a mai ținut o adunare cu poporul, în care a repetat cele spune în ziua întîia. După aceea a făcut o sfeștanie (sfîntirea apei) la locul dat pentru zidirea bisericii ortodoxe, cu care ocazie le-a spus că el a fost închis pentru lege și acum le aduce legea cea sfîntă (ortodoxia). „Să vă țineți de dînsa foarte tare și să nu vă înșele ereticii (uniții) cu amestituri mincinoase, ca să vă mai întoarceți la necredință”.

După acestea, protopopul Ioan Piuariu a rînduit ca protopop în Boița pe popa Ioan Cătană, pe care, în plîngerea lor, preoții uniți din Boița îl numesc cel „desginat” (lepădat) de sfînta credință” (sic).

În partea a doua a plîngerii, preoții uniți din Boița își arată supărarea lor cea mare față de țaranul Ionașcu al popii și față de judele Brătilă din Boița. Pe cel dintîi îl învinuiesc că le-a zis: „popii cei uniți sînt spurcați și afurisiți ai dracului, fiind că înșală oamenii cu minciuni. Să le taie hingherii mîinile, că așa a zis domnul Județ (judecătorul) cel Mare”. Pe al doilea, adică pe judele Brătilă, îl învinuiesc că „ține cu puterea sculele (obiectele bisericesti, vase, icoane, odăjdii, cărți, ș. a.) și pămînturile bisericii”, așa încît ei „nu mai au cum mai trăi și cum mai face slujbe, căci le-a rămas numai zidul”.

În concluzie, cer mai întîi „ca acești 2 hulitori și răpitori” să fie în grabă prinși, ca să nu fie răpuși (doborîți) de tot și să nu mai fie uniții batjocoriți ca țiganii; apoi, în al doilea rînd, cer ca protopopul Ioan Piuariu să fie oprit a mai veni la ei în sat sau

în alte sate, „căci se începe mai rău acum, decât întâi”, dacă nu se va asculta de plîngerea lor.

Din plîngerea aceasta, iscălită de cei 4 preoți uniți din Boița (popa Oprea, popa Bance, popa Gheorghe și fiul său popa Oprea Tatu), constatăm, că **protopopul Ioan Piuariu a rămas și după închisoare același aprig și curajos propovăduitor și apărător al Ortodoxiei.**

Reproducem aci plîngerea, cu ortografia ei originală:

Pre Tsinsztite și Pre Enéltzate Doámne

Dne Máre si Mult Milosztiv Patron!

Au venit Poppa Jón din Szád én Boitzé én Kassa Sudelui Brétilé, ziként, ke vine cu porunka Milosztivej Krejeszi si au fekut Szébor si Judeketz, si au zis ke jeszte Protopop si Vikares, peszte toáté Tzara, sze rëndujaszke Protopopj si Popj neunitz, si au zis énainte Szatului, kumke nu e porunka déla Krejasza, ka szé dé Biszeritsile Unitzilor, tse numai Domni Komisziului le dau Unitzilor, si fak féré stire(a) Krejeszi, si au zis, sze stizti krestini, ké kum nau putut biruj 3 Egumeni pre tsei 40 de Mutsenits, asa nitse Popj tsei Unitz nu ne vor biruj, ké jei ne zik Sismatits jaré jej szint iritits, ké széntém énpreuntaz cu Bészerika Romi. Jaré noi ne vom tzine de Tzeligrédjanul, ke de akolo ne vine blagoszlovenié, si au zis, szé nu mjargé nimene la Beszereká noassztré, nitse szé émpreune ku noi, si au zis, szé nu ne de péménturile Beszeretsi, nitse Kertzile, szé nu avem pe tse fatse Szlusbé, ké o vom pusztij noi de voé noasztré, si au zis sze né szpue Sudele, ké de akum énainte nu vor mai feleluj pentru noi, nitse de marha noasztré, ka de vom peri, noi au marha noasztré, szé nui éntrebem pe jej, adoazi jare au zisz atseszte kuvinte si au fékut o Szvestanie si au dat loku de Biszeriké si au zis, oameni buni, am foszt prinsz pentru Letse, si vam adusz Letse Szvénté. Szé vé tzinetz de densza foarte táre, sze nu vé enséle irititsi ku ametziturj mintsinoaszé, szé vé mai éntoartsetzi la nekredintzé, si au renduit protopop pe popa Ion Kétané tsél desginat de Szvénta Kredintzé.

En anul 1761 dén 7 Junjne au okérét Jonaskul Popj, au zisz ké Popj tsei Unitz szént szpurkatz si afuriszitz ai drakului, ké énsalé oamenj ku mintsunj, si ne au szuduit de szuflet, szé ne tae hingjerii ménile, ké asa au zis Domnul Sudetz Mare. La atseszte szént mérturj **Ion Murar. Ion Lupul, Mihéilé Gavrilé ku mujere lui, Ion Soldje, Komsa Vestimjan, Nikula Popj,** jaré Sudele Brétilé tzine cu putere szkulele si péménturile Beszeritsi, si navem pe tse szluji, kei numai zidul, pentru atseje dém stire, ké de nu sze va fatse oprire én grabé, széi prinzé (pe) atsestj hulitorj si répitorj, anume Jonaskul Popj, si Sudele Brétilé, ka szé felelujaszke de noi, szé avem buné patse, navem cum maj tréi, tsé ne kaute a ne pusztj Biszerika si/a ne szupune lor, ka szé nu ne répunem de tot szé fim mai okérétz de két tzeganj.

Atsasza séluim si mérturiszim ku szufletele noásztre, si sze éntsepe mai réu akum de két éntéj, de nu szé vor konteni szé nu szé maj létzaszké, a hulj si prin alte szate.

1761 d. d. 7 Iunj. Popa Opre din Boitzé

Popa Bantse

Popa Gheorghe

fiu széu Popa Opre Tatu

Prot. stavr. Dr. ANDREI GILEA

PROBLEMA ILIRICULUI BISERICESC

Jurisdicția bisericească asupra Iliricului răsăritean, care cuprindea provinciile: Panonia orientală, Mesia superioară, Dacia aureliană, parte din Dacia traiană, Dardania, Prevalitania și Macedonia, nu este o problemă numai de interes regional, ci dimpotrivă și de unul general. Motivul stă în împrejurarea că în cadrul Iliricului bisericesc au trăit pe rînd mai multe populații, ca: iliri, traci, daci, romani, romanizați, greci și apoi slavi și că dreptul de jurisdicție asupra lui a provocat o gravă discuție între patriarhia constantinopolitană și cea romană, continuată apoi și de cercetătorii istorici. Dar concepția asupra acestei jurisdicții variază după interesul sau nepăsarea lor. Astfel istoriografii papali susțin jurisdicția papală în Iliric pentru motive de imperialism jurisdicțional, cei protestanți o acceptă parțial pentru motive de discriminare rasială față de greci, iar unii ortodocși o recunosc, parțial, fie din lipsă de cercetare personală, fie din cosmopolitism. Pentru aceste motive e necesară în prealabil cunoașterea cîtorva teze mai importante ale singuriților cercetători, spre a se constata identitatea sau adversitatea în aprecierea amănunțelor legate de problemă. Abia apoi va putea urma expunerea documentată asupra acestei jurisdicții.

1. Concepția istoricilor papali

Pentru cercetătorii papali, problema jurisdicției bisericești asupra iliricului răsăritean se pune simplu: de la papa Damasus (—384) și pînă la 732, cînd împ. Leon III Isaurul a „zmuls” Iliricul de sub jurisdicția papală, această regiune, cu capitală la Tesalonic sau Justiniana Prima, a fost nestingherit un exarhat sau vicariat papal. Această teză, pornind inițial de la o simplă indicație, a ajuns apoi chiar o afirmație de caracter dogmatic infailibil, încadrată în noțiunea generală de primat universal papal, în care jurisdicția asupra Iliricului joacă un rol de etapă. În consecință, numeroși istorici se complăceau în cîte o contribuție ori-

ginală generoasă, trecînd cu vederea că în multe cazuri chiar afirmațiile favorabile se contraziceau între ele.

În adevăr, anticipînd, jurisdicția papală e susținută prin numeroase legende, falsuri, apocrife și interpolări, acceptate însă în mod senin chiar în lucrările de prestigiu ale unui Mansi, Migne, Jaffe și Hefele-Leclercq, la care se adaugă și faimoasele plăsmuiri din Francia, între 756—843: Donațiunea lui Constantin și Decretaliile lui Pseudo-Isidor, care au fost folosite de ep. Hincmar din Reims și de papii Nicolae I și Ioan VIII în disputa cu patriarhul Fotie, și au fost crezute chiar și de canonistul Balsamon, pînă li s-a dovedit falsitatea de către umaniștii veacului XV, Nicolae Cusanul și Laurențiu Valla. În timpul mai nou li s-a făcut critica de J. Döllinger, W. Wattenbach, E. Bernheim, G. Bardy, K. Mirbt, J. Vignier, W. von Pölnitz, B. Simson, W. Sommer, F. Fournier, J. Haller, E. Aman, Fr. Heiler și alții.

Pretențiile asupra primatului în general și cele asupra Iliricului în special se oglindesc fidel în literatura polemică papală, încît ele intră cu tîlc în Analele bisericești ale cardinalului Cesar Baroni, din veacul XVI. Dar despre felul acestuia de lucru se exprimă d. p. chiar marele Migne în mod drastic, că „halucinează Baroni” (Patrol. greacă 108, col. 627). Apoi ele trec în colecția sinoadelor, oferită de Mansi, vol. 8, col. 739—772, apoi la Le Quien, în al său: *Oriens Christianus*, vol. 2, Paris 1740, p. 1—26 și mai ales la D. Farlati, în „*Illyrici sacri tomos 8*”, Veneția 1751—1819. Le preia și Fleury M. și Fabre P. în *Istoria bisericească*, Paris 1774 (precum se vede în indicele din vol. 3, p. 71) și astfel se încetățenește forțat dogma despre jurisdicția continuă papală peste Iliric.

Ar fi obositor și nefolositor să indic toate amănuntele oferite de pildă de F. Maassen, G. Rauschen, L. Petit, P. Netzhhammer, care extinde jurisdicția papală pînă la Tomis, de G. Bardy, G. Pfeilschifter, P. Batiffol, V. Novak, F. Sișici, I. Dabinovici, T. Nagy și atîția alții, — și mă mărginesc la prezentarea afirmațiilor unor istorici cu greutate:

Hefele H. J.—Leclercq H. în cunoscuta „*Istorie a conciliilor*”, după ce recunosc stabilirea vicariatului papal la Salonic prin Damasus, afirmă în vol. II-2, Paris 1908, p. 211, că în 419 ep. Perigen se adresează papii Bonifaciu și acesta confirmă alegerea ca mitropolit a lui Perigen la sinodul de la Corint „în virtutea drepturilor sale suverane peste provinciile ilirice” (fără indicarea

citatului justificator), după ce episcopii apelaseră la arhiepiscopul Rufin al Tesalonicului (vicar papal, după cum Hefele adaugă explicativ în paranteză și fără citat). Ca singură justificare însă indică „precum reiese aceasta dintr-un fragment de acte, citit un veac mai târziu la sinodul al 3-lea roman din 531”, citînd pe Mansi, vol. 8, col. 752.

La pag. 1023 arată că 40 de episcopi din Iliric și Grecia, intrigăți de monofizitismul arhiepiscopului din Salonic, trimit de la sinodul lor din 515 o scrisoare către papă, asigurîndu-l că mențin cu el comuniunea credinței (Mansi 8, col. 537); în anul 516, Ioan, mitropolitul de Nicopole, înștiințează despre numirea sa pe papa Hormisda (Mansi 8, 410) și atunci episcopii de la sinod laudă ortodoxia acestuia către papă și roagă ca papa să recunoască alegerea făcută (Mansi 8, 404). Dar din text se constată că nu e vorba de jurisdicție, ci de comuniune, așa precum și papa le răspunde prin 3 scrisori și-i îndeamnă în principiu să rămînă atașați de Ortodoxie și le trimite „Regula fidei”, după deciziile celor 4 Sinoade Ecumenice (nicăieri nu e vorba de jurisdicție papală în Iliric, ci de păstrarea credinței).

În vol. III-1, p. 486 ss, vorbind de Sinodul VI Ecumenic din 680, autorii citează mai mulți episcopi greci, care semnează ca „vicari papali”, precum Ioan al Tesalonicului, Ștefan al Corintului, Vasile de Gortyna în Creta, și aceștia ar fi aparținut Iliricului răsăritean și deci depindeau pînă în 730 de Patriarhia romană și de sinodul roman. Ca citat aduce pe Wiltsch, Kirchliche Statistik I, p. 72, 126 și 402, și pe Assemani, Biblioth. juris orientalis V, p. 75, dar nicidecum pe Mansi, care în vol. 11, col. 539 îi citează pe acești preținși vicari între mitropoliții greci răsăriteni. Deci concluzia lui Hefele este forțată. El o simte și de aceea continuă: încolo, arhiepiscopul Tesalonicului era de mult vicarul papii pentru Iliric (fără citat), cînd împăratul Justinian a separat de Iliric provinciile Achaiei și Elladei, care obținuse un alt vicar roman, în persoana arhiepiscopului din Corint (citînd pe Petrus de Marca, De concordia sacerdoti et imperii, vol. 5, cap. 19 și 29), doar în legătură cu cazul ep. Ștefan al Larissei, depus în 531 de patriarhul din Constantinopole, care de supărare caută jurisdicția papală.

Smulgerea Iliricului e justificată în vol. III-2, 1910, p. 679 astfel: „în anul 732 împăratul a desprins din Patriarhia romană Calabria, Sicilia și provinciile Iliriei, adică vechiul și noul Epir,

Iliricul, Macedonia, Tesalia, Ahaia și ambele Dacii, Mesia, Dardania și Prévalis și le supune Patriarhiei din Constantinopole, un act arbitrar care a fost apoi una din cauzele schismei grecești". Pentru acest fapt istoric nu are însă un citat istoric direct, ci observațiile la chestiune făcute de Pagi, Walch, Hubert, Duchesne, Vailhé și alții (nota 1, p. 680). În încheiere, zice: Iliricul a fost foarte frământat; pînă în mijlocul veacului VIII, provinciile eclesiastice ilirice răsăritene erau socotite (deci nu erau de fapt!) ca făcînd parte din Patriarhia romană. În fine, în vol. IV-1, 1911, p. 539 aduce argumentul hotărîtor: la discutarea jurisdicției peste Bulgaria, în 869, „decretalele papilor” dovedeau drepturile sediului apostolic peste Epir, Tesalia și Dardania, care constituie Bulgaria! Deci cîte lucruri nu dovedesc că decretalele sînt plăsmuite!

Duchesne L. a publicat la început mai multe lucrări favorabile tezei papale: *Liber pontificalis*, Paris 1886, Iliricul eclesiastic, 1892; *Bisericile separate*, 1905; În lucrarea *Istoria veche a Bisericii*, vol. 3, ed. 1911, p. 178 precizează: din deciziile sinoadelor de la Constantinopole și Aquilea, din 381, reiese că episcopii Iliricului răsăritean făceau parte din corpul episcopal apusean. Papa Siriciu a ales dintre ei pe episcopul Tesalonicului; așa Achioliu a fost însărcinat de papa Damasus, în 381, să combată alegerea lui Grigore din Nazianz; iar urmașul său, Anisiu, ales în 383, a primit chiar scrisori cu delegații precise, reînnoite apoi de Anastasie și Inocențiu. Dar organizarea merge greu, pentru că episcopii ilirici nu voiau să-l recunoască de șef pe mitropolitul Tesalonicului și nici împăratul nu agreea această situație. Totuși, deși situația era delicată (p. 180) și grea, papa rezolvă multe chestiuni aduse din Iliric. Ca argument vine corespondența ep. Nicețea din Remesiana cu Italia, dar însuși autorul recunoaște, că „erau de altă natură”. Dar după ce Duchesne a fost excomunicat în 1912, el și-a schimbat părerile, precum reiese din: *Biserica în veacul V*. Paris 1925 și din ediția nouă a lui *Liber pontificalis*, 1932.

Vailhe S. scrie articolul: *Chestiunea Iliricului eclesiastic*, din *Dicționarul de teologie catolică*, III-2, 1923, col. 1350—1353 și completează cu alte argumente: deși împ. Teodosiu II a dispus în 421 înglobarea Iliricului oriental în Arhiepiscopia constantinopolitană, totuși „măsura nu a fost aplicată” și împ. Onoriu protestează din Apus; papa scrie scrisori (Jaffe, *Regesta* nr.

363— 366, 393—395) și atunci împăratul să fi anulat decretul (cf. Haenel, *Corpus legum*, p. 240), deși acesta apare în *Codex Theodosianus* (ed. Haenel, 1842) ca deplin valabil și este re-editat în *Codicele împ. Justinian*, deși Vailhe afirmă, că nu ar mai fi fost reprodus! Deci Iliricul continuă să fie supus papii, așa că Celestin II corespundează cu 9 mitropoliți din Iliric și Leon I se adresează prin circulara din 446 către „diverși” mitropoliți din Iliric, (fără indicarea izvorului). Constantinopole caută să conteste aceste drepturi, inserînd decretul din 421 în *Codicele Teodosian* din 438, dar patriarhii nu reușesc să înlăture vicariatul stabilit de Siriciu, între 394—399, (de Damasus nu pomeneste!). Și astfel vicariatul s-a menținut nestingherit pînă la schisma acachiană din 484 (fără citat). Atunci episcopii din Tesalonic s-au atașat atitudinii celorlalți episcopi răsăriteni și au pierdut legătura cu Roma, „Iliricul a fost abandonat” (fără citat). Astfel vicariatul din Tesalonic, deși nu a fost restabilit după împăcarea din 519, totuși papii și-au exercitat mai departe jurisdicția lor în Iliric (dar cum?). Ca argument de mai tîrziu este cazul ep. Ștefan din Larissa, care contra voii patriarhului Epifanie din Constantinopole s-a lăsat întronizat în 531, prin decizia papală; dar Ștefan e destituit prin decizia patriarhului constantinopolitan, deci a acestuia era jurisdicția efectivă. Totuși, împ. Justinian să fi dus discuțiile cu privire la înființarea Arhiepiscopiei din Justiniana prima cu papa Agapet și Virgiliu, și nu cu patriarhul din Bizanț și argumentul cel mai categoric stă în *Novela 131* din 18 martie 545, prin care Arhiepiscopul Justinianei devenea „reprezentant -locum tenens al sediului apostolic, după cum a fost definit de s. papa Virgiliu” și felul acestei primății noi era prin alt vicariat apostolic, analog celui din Arelate și celui din Tesalonic, înainte cu un veac. Dar el trebuie să adauge, cu regret, că puține sînt informațiile despre acest vicariat, că papii trebuiau să se adreseze cu scrisori „foarte dure” către arhiepiscopii Justinianei și mitropoliții Sardicii și Scodrei (Jaffe, nr. 1164/5, 1325, 1860/1, 1210), nefiind însă nici un episcop cunoscut, dar totuși drepturile patriarhale ale papii Grigore au rămas neatînse. Episcopul Tesalonicului rămînea însă mai departe vicar pontifical, cu jurisdicție peste Iliricul oriental, care cuprindea Macedonia, Tesalia, Creta, Ahaia și Epirul (fără citat). Dar acest vicar nu era prea onorat de acest titlu, pentru că papa îi reproșează că nu-l întrebuințează de fel (Jaffe, nr. 1921,

2071). Altă dovadă o vede în atașamentul episcopilor ilirici față de Roma cu ocazia sinoadelor din 680 și 692, unii din ei semnând ca vicari papali (Mansi, XI, 669). Vailhe încheie, senin, (col. 1354) că pînă spre mijlocul veacului VIII Iliricul răsăritean poate fi considerat ca făcînd parte din Patriarhia romană, pînă la „smulgerea” lui de către Leon III Isaurul în 732. Cu această ocazie autorul recunoaște că: „aceasta este însă interpretarea ce s-a crezut că se poate da textului destul de obscur din Teofan”. Iată, deci, că Vailhe trebuie să recunoască obscuritatea informației. Și totuși pe ea se bazează o afirmație istorică, de smulgere, ca un fapt autentic! Dar triumfează interpretarea peste fapt.

Emereau C., care semnează articolul „Iconoclasm” din același Dicționar, vol. VII-1, Paris 1922, col. 581, este foarte rezervat în chestiune și, citînd după Duchesne, constată, simplu, că împ. Leon și-a întins pretențiile anexioniste pînă în Iliric, fără a indica vreun an pentru această smulgere.

Pargoire P., în lucrarea: Biserica bizantină între 527 și 847, Paris 1923, recunoaște că Iliricul constituia o circumscripție bisericească necunoscută, că episcopii ilirici mențineau cu papa Hormisda comuniunea, în 519 (deci nu jurisdicția), (p. 44), că patriarhii doreau să pună mîna pe Iliric, și de aceea ep. Ștefan face declarație de recunoaștere „permanentă” a Iliricului față de Roma, deși împ. Justinian republică în Codicele său edictul împ. Teodosiu II din 421, ca valabil și actual (p. 48, nota 4). Apoi, chiar în ciuda invaziei slave, jurisdicția papală în Iliric s-ar fi păstrat neatinsă (fără citat), deși nu se mai știe nimic despre Justiniana și Tesalonic (p. 177 și 203). Smulgerea are loc în 732, din partea împăratului plin de erezie (p. 255s), după referatul lui Teofan, care de fapt spune numai despre supunerea la impozit către Bizanț a Calabriei și Siciliei, fără a vorbi de Iliric. Anul 732 e doar legat de gestul lui Leon III față de papa antiiconoclast.

Zeiller J. susține în „Imperiul roman și Biserica”, din colecția: Istoria lumii, de Cavaignac, vol. V-2, Paris 1928, că episcopii constantinopolitani doreau să-și întindă jurisdicția și peste regiuni cu totul străine, ca Iliricul răsăritean supus însă papii, prin vicarul Tesalonicului, din vremea papii Damasus (p. 200), **demnitate reînnoită** fiecărui vicar în parte (fără citat, ci o interpretare). Apoi aduce ca argumente informații din timpul lui Siriciu, Anastasie și Inocențiu, neaplicarea deciziei din 421, și

Zeiller se miră că Patriarhia constantinopolitană nu a încercat să profite de pe urma schismei acachiane, spre a lua Iliricul. Interesant, căci tocmai Vailhe spune contrarul, că atunci papa pierde Iliricul! Indică faptul celor 40 de episcopi din 515 (p. 203) uitînd să indice că pentru această răzvrătire episcopii au fost pedepsiți de împ. Anastasie de la Bizanț. Apoi afirmă că vicariatul a fost restabilit de Justinian, dar de la înființarea Arhiepiscopiei din Justiniana Prima, în 535, titlul de vicar papal devine doar onorific, așa că papa își exercită dreptul său în Iliric în mod direct, fără intermediar! (fără citat). Rezumînd autorul scrie, ca și în alte lucrări de mai tîrziu, că Iliricul a rămas supus jurisdicțiunii romane, prin vicarii de la Tesalonic, cărora papii Leon I și mai ales Grigorie cel Mare de atîtea ori trebuiau să le atragă atenția asupra acestor îndatoriri ale lor de ascultare. Dar ascultarea slăbește, ceea ce favorizează „ambițiile” bizantine, realizate prin răpirea Iliricului. Autorul recunoaște, însă, că ep. Nichita Romanul nu era vicar papal, ci asculta de Constantinopole.

Dvornik Fr. în lucrarea „Slavii, Bizanțul și Roma în veacul IX”, Paris 1928, afirmă că regiunile ilirice, de la Dunăre și pînă spre Macedonia, sufereau tot mai mult influența Bizanțului, deși pînă la Leon Isaurul episcopii acestor regiuni depindeau și de Patriarhia romană (p. 80). Dar adaugă cu sinceritate: „însă nici aici nu avem informații precise despre organizarea bisericească, și e dificilă urmărirea dezvoltării creștinismului în aceste regiuni” (p. 91). Dar apoi declară sentențios: Macedonia cu metropola Tesalonic, era vicariat apostolesc (fără citat), prezentînd faptul ca ceva de-acum înainte cu totul firesc.

Acestor afirmații le urmează, fără cercetare, unii autori uniți, ca Nicolescu Al., în: Din trecutul bisericii răsăritene, Lugoj 1925, p. 21s 42, urmînd servil Istoriei lui Hergenröther, pînă la siml-gere, apoi și Lupu N., în: Religia strămoșilor, Blaj 1935, susținînd că Dacii au fost încreștinați de la Roma și prin intermediul Iliricului au stat în permanență în relații cu papalitatea, pînă la 732, însuși Nichita Romanul fiind un vicar papal.

Un aport important în chestiune putea să-l aducă publicarea documentelor patriarhale, îngrijită de Grumel V., Patriarhia bizantină, Seria I, Regestele patriarhilor I, fasc.1, Chalcedon 1932, pentru răstimpul dintre 381—718. Dar numai două documente ating probelma noastră: Nr. 91 de pe la anul 444, cînd patriarhul ecumenic Proclus adresează epistole „cătrecătre fiecare din episcopii

occidentali” despre Sf. Treime, întrupare, libertatea voii și Sf. Botez; dar pentru că editorii mai vechi Ameli, și apoi Diekamp, le socotesc adresate: episcopilor din Iliricul oriental, deci stînd aceștia sub jurisdicția Patriarhiei ecumenice, de aceea Ed. Schwartz și Grumel le declară apocrife (p. 43). Iar nr. 132 din 452 cuprinde epistola scrisă de patriarhul Anatolie către episcopii din Iliric, invitîndu-i să subscrie prevederile can. 28 de la Chalcedon (p. 58); textul însă s-a pierdut și Grumel adaugă supărarea papii Leon I pentru acest „exces” de zel al patriarhului. În fascicola a doua a Regestelor, privind timpul între 715—1043, 1936, nu se află nici un act privitor la vreo răpire a Siciliei, Calabriei sau Iliricului de către Patriarhia ecumenică, dar nr. 365 din 790 citează epistola patr. Tarasie către episcopii din Sicilia (p. 19).

Totuși Turk J., în articolul: „Iliricul”, din Lexicon pentru teologie și biserică, ed. M. Buchberger la Freiburg 1933, vol. V, col. 371, mai știe că în 545 împ. Justinian a organizat în Iliric un vicariat la Justiniana Prima pentru locuitorii de limbă latină, iar pe cel din Tesalonic pentru cei de limbă greacă, deși dovezi nu poate aduce de nicăieri.

Palanque R.-Bardy G.-Labriolle P. de, urmează în genere tezelor menționate mai sus, în lucrarea: Istoria Bisericii, vol. 3 din colecția publicată de Fliche-Martin, Paris 1936. Totuși mai adaugă că Sf. Ambrosie își revendica drepturi față de Iliric (p. 475), că odată Iliricul supus Romei, spre supărarea lui Ambrosie (p. 476), care își aroga jurisdicția și în Italia de nord, Panonia, Dacia și chiar Macedonia (păcat că nu și în Ahaia și Creta, să fie Iliricul complet), prin Damasus și Siriciu, vicariatul Iliricului a rămas legat de Roma pînă la smulgere (dogmă), după tezele lui Vailhe, corectate ultramontan prin Batiffol P. De aceea Lagier C., vorbind de: Orientul creștin, vol. 1, Paris 1935, pînă spre anul 850, ediție nouă în 1938, evită să vorbească de Iliric și Tesalonic în legătură cu Bizanțul.

Istoricii germani însă iau o atitudine mai moderată, în: Istoria bisericească, Köln 1937, arătînd că deși Iliricul a fost legat de Roma, ca vicariat, din timpul lui Damasus, totuși aceasta nu era în concordanță cu împărțirea imperiului, mai ales că în regiune predomina limba greacă și astfel s-a ajuns la certuri pentru el, pînă a fost înglobat imperiului bizantin; fără precizare cînd și cum. În acești termeni mai moderați e ținută și prezentarea

problemăi Iliricului în lucrările lui E. Stein, *Istoria imperiului roman*, vol. 1, Viena 1928 și vol. 2, Paris 1949, pentru evenimentele pînă la 565, încît chiar dacă nu toate amănuntele sînt acceptate unanim, totuși teza vicariatului papal la Tesalonic persistă la toți cei care au scris despre istoria papalității și după 1950.

Grumel V. încearcă o precizare nouă, în: *Anexarea Iliricului oriental, a Siciliei și a Calabriei la Patriarhia constantinopolitană*, mărturia lui Teofan Cronograful, în: *Recherches des sciences religieuses, Melanges Lebreton* 39/40, 1951/2, p. 191—200, arătînd că neprecizia datei smulgerii se datorește numai lui Teofan, căci el trebuie să fixeze această anexare bizantină a regiunii pentru vremea papii Ștefan II, între 752—757, care s-a alipit la franci și prin aceasta l-a supărat pe împ. Leon III, încît i-a smuls Sicilia, Calabria și Iliricul. În continuare, în articolul: *Cauza și data anexării Iliricului oriental*, în: *Studi bizantini e neoellenici* 7, 1953, p. 376, indică drept cauză precisă: separarea Romei și a Italiei de politica bizantină, prin orientarea spre franci, pe data de 756, cînd s-ar fi împlinit deci anexarea, drept răzbunare.

Dar această explicare a fost respinsă de **Anastos M.**, în: *Transferul Iliricului, Calabriei și Siciliei sub jurisdicția Patriarhiei constantinopolitane*, în: *Silloge Mercati*, Roma 1957, p. 14—31, care susține vechea teză a vicariatului de Tesalonic pînă la smulgerea din 732, acreditînd astfel povestea tradițională în speranța că repetarea continuă chiar a unui neadevăr, sfîrșește prin acceptarea neadevărului ca singura explicație corectă. Nu e singurul caz din istoria papalității.

2. Concepția istoricilor evanghelici

Centuriile de la Magdeburg ale lui Matia Flacciu Iliricul, în numele luteranismului, încheiate în 1574, evită firește să vorbească despre vicariatul papal de la Tesalonic, totuși nu înlătură smulgerea Iliricului de către Bizanț în 732. Asemenea mai apoi o consideră și *Realenciclopedia teologiei și Bisericii protestante*, vol. 2, 1878, p. 469, zicînd că: la rezistența papii, împăratul răspunde în 732, prin preluarea veniturilor papale din Sicilia și Calabria, după referatul lui Teofan, și totodată prin înglobarea Iliricului răsăritean la Patriarhia din Constantinople.

Critica tezelor papale vine abia de la vechiul catolic **Friedrich J.**, în: *Despre Colecția bisericii din Tesalonic și vicariatul papal*

pentru Iliric, în: *Sitzungsberichte* a Academiei de Științe din München, secția filologic-istorică, München 1892, p. 771—887. Merită să-i cunoaștem amănuntele: Colecția bisericii din Tesalonic cuprinde 26 epistole și documente, publicate de Maassen, după Mansi 8, 749—772, deși se pare că au fost multe. Ea trezește multă suspiciune, pentru că e folosită numai la sinodul papii Bonifaciu din 531, indicînd drepturile papale în Iliric, după unele scrisori prezentate în acest scop de ep. Ștefan al Larissei, care nu apelează la vicarul papal din Tesalonic, ci direct la papă, ceea ce dovedește că aceste scrisori au un substrat oportun, iar „vicarul” nu era de partea lui Ștefan, adică a papii. Apoi autorul arată că nicăieri nu există vreo dovadă, lămurită că Iliricul ar fi aparținut neapărat Romei, ci pare să fi avut autonomie locală, în vederile can. 6 de la primul Sinod Ecumenic, revendicată de Cipru și de Cartagina, ceea ce se constată la sinodul papii Damasus din 370, precum și din atitudinea împ. Valentinian (p. 783). În 389 Iliricul e atribuit imperiului roman de răsărit și dacă în 382 arhiep. Acholiu din Tesalonic era de față la sinodul roman, aceasta era după dispoziția împăratului, și nu pentru motive canonice, Tesalonicul fiind atunci socotit între exarhatele autonome (p. 786). Chiar papa Inocențiu I pune în 417 sinodul iliric în egalitate cu cel roman (p. 798). Dispoziția din 421, potrivit canonului 2 de la Sinodul II Ecumenic, nu a fost anulată, la protestul papii, așa că la Sinodul III Ecumenic de la Efes, din 431, Iliricul nu stătea în legătură cu Roma (p. 788), care îl tratează pe mitropolitul Iliricului la fel ca și pe cel din Constantinopole (p. 801). La Sinodul IV Ecumenic din 451 arhiepiscopul Tesalonicului semnează printre exarhi, la locul 5. Nu poate fi vorba de vicar papal, pentru că abia papa Simpliciu inventează acest titlu, în 483, aplicîndu-l ep. Zeno din Spania; de el se servește abia la 517, cînd izbucnesc discuțiile cu Tesalonicul. De aceea mitrop. Dorotei din Tesalonic se miră, în 515, că papa Hormisda nu i-a anunțat alegerea sa, fapt care se comunica între exarhii autonome; în disputa cu papa, acesta se mulțumește apoi cu relații în duh de dragoste, renunțînd la pretenția supunerii.

Și împ. Justinian recunoaște poziția autonomă a Tesalonicului, pentru că în 533 adresează edictul său contra lui Nestorie bisericilor autonome din Roma, Ierusalim, Antiohia, Tesalonic și Efes (MiPG 92, 890). Nu există apoi nici o epistolă papală

autentică, din care să se tragă vreo concluzie directă despre această dependență, în afară de epistola 14 a papii Leon I către Anastasiu din Tesalonic, care însă pare a data din timpul lui Hormisdas (p. 817). Ei pare că i se opune novela 19 a lui Justinian, care răspunde și Colecției din 531, în care se constată și unele falsuri (p. 827ss, 887s). De fapt, suspecte de contrafacere sînt epistolele 8 și 9 ale lui Damasus, a 4 a lui Siriciu, 1 și 13 a lui Inocențiu I către Anisiu al Tesalonicului, ca și epistolele 5, 6 și 13 a lui Leon I care vorbește de mitropolitul Tesalonicului ca de vicar papal; apoi epistola lui Leon contra can. 28 de la Chalcedon, epistola 3 a lui Celestin I, 7 a lui Xist III, apoi corespondența dintre împărații Onoriu și Teodosiu pentru decretul din 421, care provine abia din timpul lui Justinian și al papii Agapet. Abia papa Adrian I (772—795) face caz de colecție în epistola sa către episcopii spanioli și apoi Nicolae I, revendicînd „vechile” drepturi ale Iliricului. Colecția este însă ignorată de Grigore VII ca și de Inocențiu III, și abia Holstenius o descoperă și o pune astfel în serviciul primatului papal. Pentru aceste critici, Friedrich a fost pătimaș atacat de polemiștii papali. Dar pentru istoricii protestanți problema era lămurită, așa în dicționarul *Religion in Geschichte und Gegenwart*, ed. I și ed. II, Tübingen 1929, nici nu se pomenește de Iliric.

O analiză foarte atentă o acordă problemei istoricul luteran Caspar E., în: *Istoria Papalității*, 2 vol. Tübingen 1930/3. El vede în scrisoarea papii Damasus către episcopii ilirici o combatere a arianismului, ca și intervențiile sf. Ambrosiu din Milano, și nicidecum ingerințe canonice (vol. I, p. 199 și 237). Scrisoarea papală către Acholiu al Tesalonicului este o intrigă contra ep. Maxim Cincul, și aceasta într-o vreme în care se zicea în Apus: „e un eretic, e grec”, iar despre Ieronim, că e „mincinos și înșelător satanic” (p. 239, 260). Totuși, autorul fiind ostil grecilor, crede în vicariat (p. 293ss), dar recunoaște că durată lui depinde de înglobarea regiunii în imperiul de Răsărit. Epistola papii către Anisiu e disputată, pentru că apare în Colecția din 531, dar contra lui Friedrich se ridică latinii Duchesne, Völker, Batiffol, Zeiller și Streichmann (p. 601). Caspar aprobă teza latină cu rezerva că despre situația internă a vicariatului nu se poate spune nimic (p. 295). Că ceva nu este în regulă cu epistolele papale către vicarul său iliric se constată d. p. din epistola papii către mitrop. Rufin, care e adresată către „vices” (localități), dar interpreții au făcut din ea „vicar” (p. 325). Dis-

cuția pentru edictul din 421 e suspectă, dar faptul că e inserat în Codicele Teodosian din 438, aceasta dovedește că nu a fost suspendat (p. 375s), iar Th. Mommsen socotește întreaga corespondență ca un fals, deși îl combate Duchesne, dându-i caracter măcar particular, ca să nu-i scadă valoarea (p. 608). Epistola papii către episcopii macedoneni în chestia lui Nestorie are caracter curat teologic, și nicidecum jurisdicțional (p. 394), urmărind doar primatul universal (p. 399). Papa Leon I se silește să impună și la Tesalonic rolul de primat al regiunii, precum o impusese la Arelate, după ce ar fi fost solicitat în acest sens de Anastasie al Tesalonicului, în 444 (p. 451s, 536). Dar la Sinodul IV Ecumenic episcopii ilirici erau înșirați printre ceilalți episcopi din Răsărit, din Egipt și Palestina, iar nu la locul reprezentanților papali (p. 511), și fac cauză comună contra papii. Dar papa Gelasiu îi avertizează pe episcopii ilirici să nu facă cauză comună cu patriarhul Acachiu (vol. 2, p. 55), și măsura o ia „ca păstor vigilant”, cum se exprimă către mitr. Onoriu din Salona-Dalmația (p. 77). De aceea epistola lui Leon I către patr. Flavian provoacă o dispută teologică cu episcopii ilirici, și nici decum canonică (p. 85s). Asemenea și papa Symah se adresează episcopilor ilirici pentru lămurire teologică, și deloc în vreo cauză jurisdicțională (p. 123s). Papa Hormisda are în vedere unitatea Bisericii, spartă de Henoticonul imperial și atunci cei 40 de episcopi ilirici se declară de acord cu Roma în cele teologice. Pentru această disidență sînt pedepsiți de patriarhul constantinopolitan (p. 139s). Cearta pentru Iliric se accentuează în 531, cînd apelează ep. Ștefan al Larissei la Roma și apare Colecția bisericii din Tesalonic, atît de favorabilă pretențiilor papale în Iliric (p. 207ss). **De fapt, zice autorul, pe această unică informație se bazează întreaga teorie despre jurisdicția papală în Iliric** (p. 209 nota 1). Crearea arhiepiscopiei din Justiniana Prima, în 535, nu corespunde cu crearea așa zisului vicariat papal în 545, la dispoziția papii Vigiliu, ea fiind la început autonomă și realizată fără nici o influență papală (p. 211). Episcopii ilirici refuză să asculte de Vigiliu în chestia celor 3 capitole (p. 262s) și la Sinodul V Ecumenic din 553 mitropolitul din Salonic urmează la semnătură după locțiitorii patriarhilor (p. 277s). Papa Grigore cel Mare se străduiește apoi să refacă noțiunea vechiului vicariat, care între timp s-a pierdut (p. 438), dar împ. Mauriciu numește singur pe arhiepiscopul Justiniane, fără a lua în seamă

vreun drept al papii, și papa nu protestează (p. 439s). Astfel din speciala jurisdicție papală în Iliric nu mai rămîne urmă, mai ales după venirea slavilor, cînd Bizanțul susține grecizarea pînă în Sicilia și Calabria (p. 441 și 563). Papa Vitalian I apelează în 667 către episcopul din Creta pentru respectarea „drepturilor”, pe care nimeni nu le bagă în seamă (p. 585), iar semnăturile „delegaților papali” dintre grecii de la Gortyna, Salonic, etc., pe actele Sinodului VI Ecumenic nu însemnează nimic deosebit, ele urmînd astfel: Salonic, Cipru, Ravena, Porto, Corint, Creta, Tempa, Reggio, sau Salonic, Cezareea Pontului, Trimithus, Cagliari, Ravena, Porto, Corint, Creta, Tempa (p. 598). De aceea împ. Leon smulge numai Calabria și Sicilia, pe care papa le reclamă în 785. Abia de la începutul veacului IX datează o listă cu sediile de la Salonic, Siracusa, Corint, Reggio, Nicopolis, Atena și Patras, despre care se spune că ar fi „desprinse din dieceza romană”, dar fără altă justificare decît aceea că papa Romei celei vechi căzuse sub stăpînirea barbarilor (p. 666). Astfel prof. Caspar aruncă lumină asupra multor momente importante.

Haller J., autorul lucrării despre: Nicolae I și Pseudo-isidor, Stuttgart 1936, afirmă, că în cearta dintre papa Nicolae I și patr. Fotie, primul cerea restituirea regiunii luate de împ. Leon III în 732, ca pedeapsă că papa se opusese iconoclasmului imperial, vizînd Italia de jos, Sicilia și autoritatea asupra episcopilor vechiului Iliric și din vicariatul de la Tesalonic (p. 19s). Patr. Fotie ar fi răspuns că în ceea ce îl privește pe el, ar accepta ca Iliricul să revină Romei, dar împăratul nu vrea și delimitarea eparhiilor este de competența imperiului (p. 30); era un răspuns diplomatic. Atunci papa își trimite delegații la Bizanț sperînd întru restituirea autorității peste episcopii din Sicilia și Iliric (p. 34), nădăjduind astfel să lege Bulgaria de jurisdicția sa în mod definitiv (p. 79). Și obiectează autorul că aceste revendicări erau gratuite, pentru că vechiul vicariat Iliric nu-i oferea nici un temei, chiar dacă s-ar recunoaște smulgerea din 732, căci acum imperiul bulgar se întindea mult peste granițele Iliricului, pînă în Mesia și Tracia, care nici odată nu au aparținut Romei (p. 83). Deci nici în 869 papa nu avea șanse să dobîndească Iliricul.

În fine **Heiler Fr.**, analizînd: Vechea autonomie bisericească și centralismul papal, München 1941, folosind citate din Batiffol, Caspar, Jaffe, Mirbt și alții, e de părerea că: Ambrosiu a exercitat o oarecare autoritate în Iliric (p. 97), dar mai apoi autori-

tatea în Iliricul apusean a fost preluată de metropola din Aquileia (p. 109). Papa Siriciu a încercat să extindă jurisdicția sa chiar și peste Biserica răsăriteană și de aceea intervine în Iliria, care era sub jurisdicția Bisericii din Răsărit, spre a-i impune autoritatea sa (p. 207s), deși Tesalonicul era și el o biserică apostolică, egală cu a Romei. Abia Bonifaciu a legat mai strâns viciariatul iliric de scaunul roman, afirmînd că și Orientul aparține autorității sale, pentru că și cele mai mari biserici din Orient cereau ajutor și sfat de la el în cele mai importante chestiuni (p. 212); dar aceasta era o acțiune frățească și nicidecum jurisdicțională. Mai spune că episcopul roman are aceeași putere ca și apostolul Petru, iar episcopii primați ai marilor teritorii bisericești izolate, ca ai Iliricului, sînt locțiitorii și delegații episcopului Romei și ei își exercită autoritatea numai fiindcă îi țin locul (p. 215s). Dar și aici e vorba de un principiu: primatul papal, și nicidecum de o jurisdicție efectivă papală în Iliric, ca și în atitudinea papii Grigore cel Mare (p. 225).

Prin urmare, cercetătorii protestanți își aleg problemele legate de Iliric, ca explicare cum pe baza pretenției asupra acestei regiuni se formula pretenția la primatul universal în biserică.

3. Concepția istoricilor ortodocși

Istoricii răsăriteni, toleranți cu trecutul, adoptă atitudini diferite: unii, impresionați de savantlîcul cercetărilor papali, acceptă în mod cosmopolit jurisdicția Romei peste Iliricul răsăritean pentru întreg răstimpul dintre 384 și 732, sau numai parțial; alții, observînd greutatea problemei, se feresc de atitudini personale, ocolind problema, iar în fine cîțiva încearcă și lămuriri critice.

Din cauza greutății procurării izvoarelor, inițiatorii răsăriteni de istorie bisericească sînt în aceste probleme datori apusenilor. Astfel mitropolitul **Meletie al Atenei** (— 1714), care scrie prima istorie bisericească în stil modern, se orientează după Centuriile lui Flaccius. Despre Iliric spune următoarele (folosesc traducerea romînă a Mitropolitului Veniamin Kostaki, Iași 1841—1842): pînă în 517 nici o însemnare; apoi indică faptul dezbinării celor 40 de episcopi ai Eladei de Biserica Răsăritului și „adăogarea” lor către patriarhul Romei, pentru motivul pravoslaviei, cum zice Teodor, în cap. 2 (Partea I, tom. 2, p. 60). Vorbind despre schisma Acachiană (p. 65ss), îl consideră pe isto-

ricul papal C. Baroniu „lingușitor pentru totdeauna a lui papa”, care a scornit izvoare contra patriarhului Acachiu, și deci „mințește”. Deci întru acest chip dezbinare ori schismă s-a rădăcit între bisericile Romei, a Constantinopolei și a oarecăror altor biserici ale Dardaniei și Iliricului, care au ținut 36 ani, până în 519; dar autorul nu explică în ce sens (p. 70). În ce privește Arhiepiscopia Justinianei Prima, din 545, ea ținea locul în eparhiile Daciei, Misiei și Dardaniei apostolicescului scaun, după cum s-a hotărât de sf. papa Vigiliu, dar această dreptate și episcopului Karchidoniei (Cartagenei) o au dat (p. 85), deci trebuie să se înțeleagă: autonomia. Abia împ. Foca dă papii un primat universal, în 606 (p. 145). Vorbind de Sinodul VI Ecumenic, zice că la el au participat delegații papali: Georgie și Teodor presviteri și Ioan diaconul, apoi indică și pe Ioan al Atenei, ca foarte dreptslăvitor, dar nu arată că era „legat” papal (p. 173). La soborul din 692 erau de față și „vechilii” (mandatarii) papii, ca Vasile, mitrop. din Gortyna în Creta, și episcopul din Ravena, pe lângă „delegații” papii, mitropoliții Tesalonicului, al Sardiniei, al Iraclei Traciei și al Corintului (citînd pe Balsamon), care erau deci delegați ocazionali, adică onorifici (p. 190). În continuare nu mai indică nimic, nici despre smulgere și nici despre revendicările ulterioare (Partea II, tomul 2, p. 11, 14s, 80ss). Astfel întreaga „jurisdicție” romană în Iliric apare ca un accident trecător.

Simplu e privită chestiunea și de **Nat. Boichicev**, ajuns apoi mitropolit al Ohridei, în lucrarea: Arhiepiscopul primat al Bulgariei, din cele mai vechi timpuri, Kiev 1851, opinînd că Justiniana Prima era identică cu Patriarhia Ohridei de mai tîrziu și că aceasta niciodată nu a depins nici de Constantinopole și nici de Roma; contra identității s-au ridicat Zacharia a Lingenthal, Drinov M. și alții. La fel e și cu **Sandia Al.**, în lucrarea: Istoria poporului iliric, Beci 1866.

Mai atent este galicanul venit la ortodoxie **Guettée Wl.**, în lucrarea: Istoria generală a Bisericii, 10 vol., în care respinge ideia de primat, iar în: Papalitatea schismatică, Paris 1863 (trad. romînă 1888), recunoaște că împ. Teodosie i-a dat patriarhului constantinopolitan autoritate reală în Asia și Iliric (p. 183), în 421; apoi e drept că papa Vigiliu promise unele drepturi la Justiniana Prima, dar cu ocazia oscilării sale în legătură cu Sinodul V Ecumenic, episcopii africani, ilirici și dalmatini, și alții, s-au

separat de el, în 551 (p. 195); cu aceasta se încheie și jurisdicția papală în Iliric.

Istoricul rus **Leporski P. J.** expune problema în lucrările: *Istoria exarhatului din Salonic*, Petrograd 1891, și în *Iliricul răsăritean și importanța lui*, *Hriscianskie Citenie* 7, 1901, p. 131—144, în care arată, după Mansi, că Damasus a întreținut corespondență cu mitropolitul Iliricului de la Tesalonic, dar respectându-l ca autonom. La 14 iunie 415 însă Inochentie I îl numea pe mitr. Anisiu ca vicar al său, și atunci împ. Teodosie II dă edictul din 14 iunie 421 de înglobare a Iliricului în Patriarhia constantinopolitană, care a trecut și în *Codicele Teodosian* XVI, 2, 45. Apoi după reclamația din 531 împ. Justinian I-a rugat pe Vigiliu să organizeze, în 535, un nou vicariat, la Justiniana, fapt întărit în 545, prin care se recunoaște dependența Iliricului de Roma. Sfârșitul acestei jurisdicții îl face Leon III, dar fără a fi indicată data și forma. În continuare, nici stăruințele ulterioare ale papilor Adrian I, Nicolae I, Adrian II și Ioan VIII nu au mai refăcut jurisdicția. Teza este preluată apoi de Serebrenikov V., pentru articolul: *Ilirik*, din *Pravoslavna bogoslovska enciclopedia*, ed. Lopuchin A., vol. 5, Petrograd 1904, col. 864/5.

Istoricul grec **Kyriakos D.** face în *Istoria bisericească*, vol. 3, trad. în limba germană de E Rausch, Lipsca 1902, următoarea concluzie: din timpul lui Constantin se obișnuiește în Răsărit să fie delimitate regiunile bisericești după granițele politice; astfel venită bisericea din Ahaia în cadrul regiunii Iliricului răsăritean, cu capitala la Tesalonic. De când însă începură certurile ariane, papa i-a luat sub ocrotirea sa pe ortodocși și astfel a pretins un fel de drept de control asupra arhiepiscopilor ilirici, situație ce a dăinuit până la împ. Leon III (p. 163). Atît.

Compatriotul său **Vafides Fil.**, ajuns apoi mitropolit, expune problema în mai multe lucrări: *Iliricul*, în *Ekklesiastike Aletheia* 3, Constantinopole 1890 (p. 44ss), *Istoria bisericească*, vol. III, fasc. I, Constantinopole 1912 (p. 99); și *Illyrikos*, în *Megale hellenike enkyklopaideia* XIII, 1930, (p. 4s), arătînd, în legătură cu cercetările lui Delikanis K., Mansi și Patr. Hrysant al Ierusalimului, expuse și în lucrarea: *Primatul Romei, Tesalonic*, 1929, că de la Damasus și pînă în 733 Iliricul a stat, împreună cu Corintul, Atena și Creta sub jurisdicția Romei, după ce regiunea ținuse de imperiul apusean între 273—324. Dar Arhiepiscopia Justinianei Prima din 545 cuprindea numai regiunile

din sudul Dunării, pentru că Dacia Traiană, mai târziu numită și Moldovlahia, a rămas în tot timpul legată de Constantinopole. De această teză se apropie și **Piperkovici E.**, în: *Iliricul și drepturile asupra lui ale bisericilor Romei și Constantinopolului*, după izvoare latine, Atena 1919; lucrarea nu s-a impus.

Mai importantă este expunerea istoricului grec **Papadopoulos Hris.**, în: *Istoria bisericii din Elada*, vol. 1, Atena 1920. Urmînd expunerilor lui Friedrich, Leporsky, Delikanis și Piperkovici, autorul arată că din 379 Iliricul oriental, cu capitala la Tesalonic, depindea de Patriarhia constantinopolitană. Papa încearcă să-și supună regiunea, dar din 421 ea intră constitutiv în cadrul Patriarhiei bizantine (p. 4). În timpul schismei acachiene episcopii ilirici s-au apropiat de Roma, pînă în 519. Apoi Justinian face din Arhiepiscopia Justinianei, în 545, un vicariat papal și situația se menține pînă la smulgerea din 733 (p. 5). Apoi regiunea e reclamată de Nicolae I și refuzul e înscris și în Vasilicalele din 884, că Bulgaria rămîne legată de Constantinopole.

Istoricii sîrbi urmează acelorași informații. **Gruici R.**, în: *Biserica Ortodoxă Sîrbă*, Belgrad 1921, și: *Mitropolia din Skopia*, Skopia 1935, p. 5—18, crede în jurisdicția romană peste Iliric pînă în 733, după Leporski, și astfel se explică venirea între sîrbi, în răstimpul dintre 642—732, a misionarilor latini. Totuși **Granić Fil.**, în: *Intemeierea Arhiepiscopiei autocefale de la Justiniana Prima, Byzantion II*, 1926, p. 123s precizează, că crearea vicariatului în 545, este prima recunoaștere formală a jurisdicției papale în regiunile de răsărit ale Iliricului, cu voia stăpînirii de la Constantinopole.

Istoricii romîni urmează și ei autorilor apuseni, sau răsăriteni, fără cercetări proprii. **Pocitan V.**, în: *Geneza demnității patriarhale...* București 1926 recunoaște că diecezele Iliricului se aflau sub ascultarea papii, dar în ce privește pe cele din Iliricul răsăritean, dreptul acesta este contestat de Patriarhia bizantină și astfel se nascu rivalitate, Iliricul devenind un măr al discordiei (p. 9). Marele istoric bisericesc **Popovici Eusebie** prezintă în: *Istoria bisericească universală*, ed. II, vol. 2, Cernica 1926, teza că jurisdicția romană în Iliric avea la bază faptul că acolo se aflau numeroase colonii romane, care se țineau devotate Romei, încă după sinodul de la Sardica, din 343; astfel episcopii Romei făcură din arhiepiscopul din Tesalonic vicar al scaunului Romei peste ambele dieceze din Iliricul răsăritean, dar papii nu-și pu-

tură menține jurisdicția fără luptă (p. 73, 77s). În legătură cu decizia din 421, episcopii Romei au conservat totuși jurisdicția lor peste aceste dieceze (p. 48). Acordînd Justinian papii dreptul la Justiniana, ca vicariat, prin aceasta a suprimat autocefalia diecezei Dacia, care apoi cade, împreună cu Arhiepiscopia, sub stăpînirea avară și bulgară și-și încetează existența; totuși, formal jurisdicția romană s-a păstrat pînă în 732. Influența apuseană e evidentă. **Iorga N.** recunoaște și el, în: *Istoria bisericii românești*, ed. II, vol. 1, București 1929, vicariatul papal statornic în regiunea Iliricului, prin arhiepiscopul de la Salonic, situație ce s-a menținut pînă la smulgere, prin care Bizanțul a comis o uzurpare (p. 18); teza e preluată de la V. Pîrvan. Ambele aceste izvoare sînt folosite și de **Reli S.**, în: *Istoria vieții bisericești a romînilor*, 1942, care recunoaște vicariatul papal în prefectura Iliricului pînă în veacul VII, cînd slavii au cuprins regiunea sud-dunăreană, lichidîndu-l (p. 65). Și alți cercetători romîni acceptă, fără critică, aceeași părere.

Istoricul grec **Papadopoulos Hris.** revine apoi cu o lucrare de amănunt, intitulată: *Primatul episcopului Romei*, Atena 1930, în care, urmînd indicațiile de la Mansi, arată că: Prefectura Iliricului oriental își avea capitala la Tesalonic și cuprindea diecezele: Dacia, Macedonia, Tesalia, Helas și Epirul, așa că pe vremea Sinodului I Ecumenic din 325, exarhul din Tesalonic se bucura de autonomie (p. 57). Prin urmare, episcopul Romei nu a avut pînă atunci nici un drept peste Tesalonic, după actele acestuia (p. 59). Scrisorile ce au urmat din partea lui Damasus și Siriciu sînt de ordin teologic, nicidecum canonic, și abia ultima îl consideră pe exarh ca vicar papal pentru regiunea Iliricului (Mansi 3, c. 674; Migne PL 13, 1173); astfel Inocențiu I poate numi pe arhiepiscopul Tesalonicului de-a dreptul: vicar al papii Romei (Mansi 8. 605; MiPL 20, 463). Disputa pentru cazul ep. Perigen, cît și decizia din 421, provoacă îndușmănire, dar edictul e repus în Codicele din 438, pînă ce, în urma altor tulburări (Mansi 8, 760; MiPL 50, 610), episcopii ilirici se supun patriarhului bizantin (p. 63ss). Cu ocazia disputei acachiene, papa Gelasiu reclamă față de episcopi dreptul său jurisdicțional în Dardania și Iliric (Mansi 7, 1906; 8, 46). La fel scrie și papa Symah (Mansi 8, 218), dar abia apoi cei 40 de episcopi, din teamă de erezie, se îndreaptă spre Roma (p. 69). Hormisda reușește supunerea Tesalonicului, dar credincioșii protestează și relațiile se rup, totuși

arhiep. Aristide (— 535) apare din nou ca vicar papal (fără citat). Episodul cu ep. Ștefan al Larissei din 531 e dovadă că papa nu pierdea Iliricul din vedere și astfel apare faimoasa „colecție a bisericii din Tesalonic” (p. 72). Cunoscînd împ. Justinian oscilația arhiepiscopilor din Tesalonic, înființează Arhiepiscopia de la Justiniana Prima, dar îl recunoaște pe arhiepiscop drept vicar al sediului apostolic, iar Vigiliu cere în plus ca și arhiepiscopul din Tesalonic să-i rămîină vicar, ceea ce împăratul acceptă, dar restrînge dreptul jurisdicțional papal (p. 75). Astfel se produce în Iliric o situație anormală. Abia împ. Leon III curmă situația, prin gestul din 733. Autorul a depus multă pricepere în expunere, dar orizontul izvoarelor îi era totuși restrîns.

După el se orientează și istoricul **Konidaris Gher.**, în: *Metropola Tesalonicului*, din *Enciclopedia creștină*, Atena 1939, p. 1030—1046, și în: *Istoria bisericească a Greciei*, Atena 1938, în care recunoaște că papa își exercită un fel de supraveghere asupra bisericii din Iliric, prin confirmarea alegerii arhiepiscopului din Tesalonic ca vicar al său. Episcopii greci din Helada, Epir și Tesalia ar fi fost de acord cu această acțiune, care ar fi început din 380 și ar fi durat pînă în 451, întrucît dispoziția din 421 nu s-ar fi aplicat, pentru că pe atunci patriarhia ar fi fost încă slabă și nu era sigură de jurisdicție în Pont, Asia și Tracia.

Istoricii bulgari contribuie cu alte amănunte. **Posnov Iv.**, în: *Istoria bisericii creștine*, Sofia 1933, precizează că Sirmiu era la început capitală a Iliricului, pînă au venit popoarele migratoare și atunci ea s-a retras la Salonic, iar mitropolitul locului se bucura de autonomie. Abia împ. Justinian mută capitala la Justiniana Prima, în 535, încît la Tesalonic a rămas o simplă episcopie. Noul arhiepiscop avea nevoie de întărirea colegilor săi, patriarhii vechi, și atunci Roma se grăbește, pînă se pronunță patriarhul constantinopolitan. În fața acestei situații arhiepiscopul Justinianei se „supune de bună voie” papii (p. 306) — **Snegarov Iv.**, în lucrările sale: *Tesalonicul în cultura bulgară spirituală*, Sofia 1937; *Eparhia din Skopja*, vol. 1, Sofia 1938, și: *Biserica ortodoxă romînă*, din *Godișnik XXIII*, Sofia 1946, precizează că: vicariatul există de pe vremea arhiepiscopului Anisiu (384), așa că din 415, de la Inocențiu al Romei, Iliricul întreg depindea de papă (e după Leporski). Totuși nu se poate afirma, că episcopii Dardaniei să fi ascultat de Roma, căci față de ei dispunea patr. Atic al Constantinopolei (*Eparhia*, 1938, p. 29). Deci decizia din

421 pare să nu se fi aplicat întocmai. Totuși la Sinodul IV Ecumenic, din 451, episcopii ilirici nu au recunoscut de îndată epistola papii Leon I către Flavian, fapt pe care papa li-l reproșează în 457 (p. 30). Pe vremea schismei acachiene, provocată de papa Felix II, episcopii Dardaniei au revenit la administrația autonomă, după obiceiul lor vechi și de aceasta profită papa Gelasiu, îndemnându-i în 494 să se depărteze de grecii eretici (monofiziți) și să se supună scaunului apostolic, iar pe mitropolitul Ioan din Skopia îl copleșește cu epitete autoritative (p. 31), făcute din înțelepciune diplomatică, ceea ce istoricul Langen însă numește „o plăsmuire” minunată a Romei (p. 31 nota 4). Când arhiep. Andrei din Salonic se adresează papii Anastasie II, în 497, acesta îi promite că îi va primi supușenia, dacă (deci condiționat) îl va anatematiza pe Acachiu. La fel îi îndeamnă papa Simah pe episcopii din Dardania și Iliric să nu aibă nimic comun cu ereticii lui Eutihie și să păstreze credința scaunului apostolic, ceea ce nu înseamnă supușenie juridică (p. 34). Abia între 515—517 mitropolitul Tesalonicului se supune papii Hormisda, dar pentru aceasta sînt prizoniți adepții papii din Iliric (p. 35) și episcopii supuși patriarhului constantinopolitan. Abia Hormisda organizează vicariatul din Tesalonic, în 519, dar întinderea acestuia se reduce mult prin înființarea Arhiepiscopiei din Justiniana, în 535 (p. 36). Pe vremea Sinodului V Ecumenic din 553, episcopul din Ulpiana (Lipljan), Pavel, semnează decizia papii Vigiliu, împreună cu alți doi ilirici, alături de cei 16 episcopi latini, dar apoi s-a supus sinodului ecumenic (p. 38). Venirea slavilor destramă arhiepiscopia Justinianei și eparhiile ei revin la mitropolia Tesalonicului, pînă ce în 732 împ. Leon III suprimă vicariatul papal al Iliricului, înglobîndu-l Patriarhiei bizantine (p. 40).

Prof. **Lotockij N. I.**, în: *Schiță de istorie a bisericilor autocefale*, Varșovia 1938, afirmă că din veacul V (421) arhiepiscopia din Salonic depindea de patriarhia din Constantinople și avea jurisdicție și peste Dacia Traiană. Și chiar cînd a luat ființă arhiepiscopia Justinianei, în 535, Dacia Traiană și cea Aureliană au rămas mai departe dependente de arhiepiscopul din Salonic, și prin el de Bizanț (p. 191).

Bizantinologul ortodox **Ostrogorsky G.** subliniază, în: *Istoria statului bizantin*, München 1940, că puțini ani după împărțirea imperiului în 395, și diecezele Daciei și Macedoniei au fost înglobate Răsăritului în Prefectura Iliricului oriental, iar Apusului i-a rămas doar Panonia, numită: dieceza Iliricului,

ceea ce a produs multă confuzie (după Stein E) (p. 30); prin aceasta s-a tras granița istorică între Apus și Răsărit (p. 110). Dar împăratul Leon III a sustras Romei regiunile grecizate din Italia, Sicilia și Calabria, ca și Iliricul, supunându-le Bizanțului, (după Dölger, *Regeste* 301), încît cu ocazia Sinodului VII Ecu-menic din 787, regele Carol cel Mare și papa așteptau să li se restituie vechiul patrimoniu din Italia sudică și din Iliric, dar în zadar (p. 126).

Sezizat de varietatea informațiilor în aceeași chestiune, Șesan M. a încercat să arunce lumină nouă în problemă, în: *Falsul în sprijinirea primatului papal, Biserica Ortodoxă Romînă* 9/10, 1948, p. 501—507, arătînd că Iliricul era numai un obiect al atenției jurisdicționale papale și nicidecum o posesie efectivă papală, în afară de împrejurările legate personal de papa Vigiliu, în 545. De aceea smulgerea din 732 este pură invenție, fără dovadă istorică.

Mai critic este însă prof. Lupșa Șt., care în: *Religia strămoșilor*, *Revista Teologică* 8/9 Sibiu 1938, a arătat, pe baza informațiilor de la Mommsen, Rauschen, Duchesne și Zeiller, că străduința jurisdicțională papală, începînd cu Damasus și pînă în veacul VI, este doar invenția unui falsificator din 531. Trecînd apoi mai departe, autorul, în: *Creștinismul românesc a fost de la început ortodox*, *Studii Teologice* 9/10 1949, p. 814—837, constată că pe lîngă plastografia lui Teodosie din Echineon în favorul ep. Ștefan al Larisei, din 531 (după cercetările lui Friedrich), chiar și textul din 545, cu privire la vicariatul papal al Justiniane Prime, în legătură cu papa Vigiliu, a fost eronat tradus; textul latin e echivoc, în favorul papii, dar textul grecesc original este precis și acolo se afirmă că arhiepiscopul Justiniane primește în Prefectura Iliricului locul de șef suprem bisericesc, „ce-l are” (epéchein) și patriarhul Romei în prefectura sa (textul la Rallys-Potlis); deci nu este vorba de nici un primat papal în Iliric, ci de poziții echivalente, reciproce autonome. Astfel papa pierde jurisdicția peste Iliric chiar înainte de a o fi obținut, căci decizia din 421 a fost aplicată și reconfirmată. Acest principiu a intrat și în: *Manualul de Istoria Bisericii Romîne*, elaborat de prof. Gh. Moisesescu și Șt. Lupșa, 1957, vol. 1, p. 89, 92, 94 și 103, că jurisdicția romană în Balcani este o amăgire și de aceea papa Martin l-a muștrat aspru pe arhiep. Pavel al Tesalonicului, că nu vrea să-i fie vicar. Deci totul se reduce la pretenții și nu justifică o jurisdicție efectivă. Totuși *Manualul de Istorie*

Bisericească Universală, vol. I, 1956, p. 200s, acceptă jurisdicția papală în Iliric, ca și răpirea lui din răzburarea împ. Leon III (p. 208 și 285).

Influența istoricului Papadopoulos se simte și recent în lucrările unor cercetători greci. Astfel **Tomadakis N. V.** crede, în: **Meletios Pigas** și dependența bisericii din Creta de Patriarhia Alexandriei, în volumul milenar al Bibliotecii Alexandrine, 1953, p. 37—46, că Creta ținea de biserica Iliricului și prin ea apoi de Roma, pînă în 733, cînd Leon III a supus-o și pe ea bisericii din Constantinopole. Iar Mitrop. **Ghennadios de Heliopole** susține, în lucrările sale: **Istoria Patriarhiei Ecumenice**, vol. 1, Atena 1953, cap. 5, p. 260ss, **Jurisdicția Patriarhiei Ecumenice pe vremea Sinodului de la Chalcedon**, Ortodoxia 1955, p. 53ss și: **Cronologia încadrării Iliricului, a Calabriei și Siciliei în jurisdicția Patriarhiei Ecumenice**, Istambul 1955, că deși Iliricul depindea politicește de Bizanț, totuși în cele bisericești a fost legat de Roma, din 395 și pînă în veacul VIII, pentru că decizia din 421 nu s-a pus în vigoare. Realipirea regiunii la Patriarhia Ecumenică e preprevăzută în **Taktikonul împ. Vasile I**, în redacția din 883, pe motivul că papa nu se mai află în teritoriu bizantin, vizînd deci desigur intrarea Romei în strînse relații cu francii; dar timpul acestei reîncadrări, precum și modul, nu sînt indicate.

Concluzie

Varietatea expunerilor, străduințele cercetătorilor, chiar contradicția concluziilor în aceeași privință și multa nesiguranță provocată de informația istorică lacunară sau tendențioasă, toate acestea fac, ca: problema Iliricului bisericesc să rămîna încă pentru mult timp în ochii istoricilor o problemă de rezolvat. Anume am prezentat pe scurt părerile multor cercetători, ca cititorii să-și dea seama ce înseamnă o problemă încurcată și poate anume încurcată de unii, care acumulează justificări peste justificări (factologie), și vor să impresioneze cu citate bogate și savante (citatomania), spre a servi interesul numai al unui singur om: papa. În acest scop interpretarea izvoarelor și a faptelor este dirijată și seriozitatea răspunderii evitată; dar cine se opune e respins ca nepriceput.

Cu tot acest risc, problema Iliricului bisericesc trebuie revizuită, informațiile considerate după adevărul lor real și faptele puse la punct. Numai astfel se slujește știința istoriei, înțelegerea între oameni și zorile conviețuirii pașnice în lume, care îi interesează pe toți.

Pr. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

CE ESTE GNOZA ?

Cuvîrul gnoză (γνῶσις == cunoștință) ca și ideea sau noțiunea denumită prin el se găsește în multe locuri ale Noului Testament, ca la Lc. 11, 52 („cheia cunoștinței”), 1 Cor. 8, 7 („nu toți au cunoștința”), 1 Cor. 11, 8 („și cunoștința va avea sfîrșit”), 1 Cor. 8, 1 („cunoștința îngîmfă, pe cînd dragostea zidește”), Rom, 15, 14 („toată cunoștința”=învățătura creștină autentică), 1 Tim. 6, 20 („împotrivirile falsei cunoștințe”=ale falsificărilor adevăratei învățături creștine), etc., etc., și înseamnă obișnuit cunoașterea explicită a adevărurilor descoperite, adică știința sau cunoștința credinței. Așa a trecut și la primii scriitori creștini care îl întrebuintează ocazional și apoi caută să-i adîncească înțelesul.

Așadar, termenul gnoză, dacă nu se ia într-o accepțiune cu totul particulară, se referă și la credința care aderă în mod luminat la Revelația dumnezeiască, procurînd astfel cunoștință despre cele divine, și la studiul aprofundat al conținutului Revelației în lumina Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții, punîndu-se un accent deosebit de puternic pe studiu și pe rezultatul acestuia, pe cunoștința dobîndită. Gnoza este lucrare și rezultat de lucrare firească a gîndirii creștine aplecate asupra adevărurilor credinței; ea este astfel, pentru tot credinciosul care cugetă mai îndeosebi și caută să se lămurească asupra credinței sale și asupra motivelor ei, o trebuință spirituală imperioasă, presantă și inevitabilă.

Răspunzînd acestei trebuințe firești, încă dintre cei mai vechi scriitori creștini, ca Aristide, Sf. Iustin Martirul și Filozoful, Panten, Clement Alexandrinul și alții au fost unii care cu predicție s-au dedicat studiului credinței, punînd pentru aceasta la contribuție toată cultura filozofică a vremii și considerîndu-se totodată și filozofi. Gnoza pe care o aveau în vedere Părinții și scriitorii creștini este cunoașterea religioasă superioară la care

se ajunge înaintînd cu trudă pe drumul credinței; ea este elaboreare intelectuală, filozofică, a conținutului credinței, constituind ca o înflorire a credinței, spre care aceasta, credința, tinde după natura ei chiar. Gnoza nu se găsește decît la capătul unor lungi strădanii făcute în autentic duh evanghelic. Clement Alexandrinul zice că de numele de gnostic nu este vrednic decît acela care, albind în studiul Scripturii, păstrează norma dogmelor apostolești și bisericești. (Stromate, cart. VII).

Cei care aspirau la gnoză nu socoteau de loc — și pe bună dreptate — că aceasta ar fi în conținutul ei altceva decît obișnuita credință, ci doar o formă mai ridicată a credinței, formă caracterizată prin prezența argumentării de ordin filozofic. Gnoza nu-i altă credință, ci credința adîncită prin studiu și meditație. Astfel că între credința comună și credința mai ridicată, care e gnoza creștină, cugetarea patristică nu recunoaște decît o diferență de grad, nu una de natură. Năzuitorii spre gnoză înțelegeau să țină în strînsă unire credința cu aspirația către cunoaștere desăvîrșită, căutînd să arate prin chiar exemplul lor că între credința creștină și luminile cugetării filozofice este în fond armonie deplină.

Cum gnoza nu este altă credință, ci adevărata credință înălțată, înseamnă că credința, cunoaștere fiind, cuprinde potențial gnoza, iar gnoza presupune în chip necesar credința. Căci gnoza nu stă de la sine și nu are un drum propriu numai al ei, ci se întemeiază pe credință și se conduce de către aceasta. Credința primește și păstrează adevărul mîntuitor, gnoza îl cercetează, îl pătrunde, îi adîncește și-i lărgeste înțelegerea. Și credința și gnoza sînt cunoaștere, dar credința este cunoașterea simplă a necesarului spre mîntuire, iar gnoza este cunoașterea mai desăvîrșită a cuprinsului credinței, cunoașterea sprijinită pe argumentare temeinică și îndelungă meditație a ceea ce se găsește conținut în credință. Gnoza nu se opune credinței, cum deplina dezvoltare a unui conținut nu se opune rezumatului ei, a cărui înflorire este.

Credința este necesară și hotărîtoare pentru mîntuire, ceea ce nu se poate spune în același fel și despre gnoză; astfel că aceasta din urmă, în raport cu credința, apare ca ceva secundar și oarecum derivat. Faptul acesta însă nu-i reduce cu nimic din marea ei importanță pentru sufletul credinciosului luminat. Căci nu aceea voiește gnoza, ca să înlocuiască sau să reducă din valoarea credinței, ci tocmai s-o afirme și s-o înalțe pe aceasta. S-ar

putea spune că gnoza este chiar credința care se voiește ridicată și luminată. Firește, nu-i vorba de o ridicare obiectivă, a însuși adevărului divin al credinței, ci de una subiectivă, în spiritul credinciosului.

Gnoză creștină independentă de credință nu se poate concepe. Căci principiul și norma adevăratei gnoze este credința. De aceea gnoza adevărată este **filozofie după Hristos** (φιλοσοφία κατὰ Χριστόν). Temeiul ei îl constituie, cum s-a remarcat, studiul izvoarelor Revelației după norma credinței Bisericii.

Din cele arătate pînă aici rezultă că gnoza, corespunzător și sensului etimologic al cuvîntului, este esențial cunoaștere. Dar, pentru evitarea unei grave neînțelegeri, un lucru trebuie cu deosebire accentuat aici și care a fost dintru început mereu subînțeles. Anume că cunoașterea aceasta nu este una de natură strict sau exclusiv intelectuală — cum se înțelege obișnuit cunoașterea —, ea nu este o simplă oglindire rece a ceva de dinafară în mintea celui ce o primește și o cultivă, fără atașament personal viu și integral la obiectul cunoașterii, fără raportare la destinul personal al credinciosului, deci fără trăirea de care atîrnă însăși mîntuirea personală. Nu acest înțeles restrîns al cunoașterii este cel biblic și patristic. Cînd Domnul condiționează ajungerea la viața veșnică de cunoașterea adevărată a lui Dumnezeu (Io. 17, 3), evident că nu face ca mîntuirea să atîrne de simplă cunoaștere intelectuală, ci, așa cum întreaga Lui propovăduire o cere, de cunoașterea tradusă în viață, de credința-cunoaștere vie sau „lucrătoare în dragoste” (Gal. 5, 6) de Dumnezeu și de oameni. Și nu după ceea ce știe ca simplă știință va fi judecat cineva, ci după faptă, după ceea ce săvîrșește în cuget, cuvînt și lucrare în întregimea lor; nu știința în sine se cîntărește, ci persoana. Cunoașterea în sens biblic — deși în Scriptură se întîlnește noțiunea de cunoștință și cu înțeles restrîns — nu este numai un act al inteligenței singure, iar cunoștința numai un rezultat al acestui act, fără atitudine și angajare a persoanei în întregimea ei, ci este deschidere a sufletului întreg, nu numai a unui compartiment al acestuia, pentru cuprinderea obiectului cunoașterii și pentru conformarea vieții cu acest obiect, adică pentru trăirea după el, nu pentru satisfacerea unei simple curiozități intelectuale.

De aceea, în sens biblic și deplin, cunoașterea lui Dumnezeu înseamnă și viețuire după Dumnezeu. Credința, care este însu-

șire a adevărului dumnezeiesc, deci cunoaștere a lui, dacă este adevărată și vie, este și trăire după adevărul dumnezeiesc. Și de aceea gnoza creștină, credința luminată, implică trăirea după adevărul crezut și mărturisit sau integrala lui punere în valoare personală reală. Astfel gnoza este credință luminată trăită sau, altfel spus, evlavie luminată în duh evanghelic.

Gnoza apare astfel ca un fruct al înaintării în viață creștină tot mai virtuoașă, în care, prin puterea Duhului Sfânt, se ajunge în cele din urmă pînă la experiența luminilor dumnezeiești. În viața de aici, firește, această experiență sau cunoaștere prin experiență personală a celor dumnezeiești este cu puțință numai pe culmile cele mai înalte ale vieții curățite de patimi și înduhovnicite, și și acolo numai cu intermitență și în frînturi. Ea apare ca o cunoaștere tainică sau ca o pătrundere tainică în adevărul revelat. Deplinătatea ei este rezervată pentru viața viitoare.

Obișnuit, cunoașterea religioasă prin credință începe cu primirea încrezătoare și în formule simple a mărturiei Bisericii despre Revelația dumnezeiască aflată în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, o indicație de preț constituind aici și experiența duhovnicească a sfinților. Aici, după cuprins, este întreaga cunoaștere de Dumnezeu a credinciosului, astfel că „întrucît e vorba de cuprinsul credinței creștine, de adevărurile dogmatice, al căror înțeles s-a definit și se învață totdeauna de Biserică, nu se deosebește teologul profund de credinciosul simplu”. (Andrutsos: Dogmatica, tr. rom., p. 13—14). Dar, neschimbîndu-se cuprinsul, pe măsură ce se înaintează în cunoașterea reflectată și în contemplație și mai ales pe măsură ce se ridică pe scara vieții duhovnicești a curățirii de patimi, orizontul se lărgeste mereu și o lumină deosebită, de sus, inundă totul și-i dă o strălucire aparte. Pe treapta cea mai de sus a acestei scări e gnoza. Acolo, ea a devenit cunoștință tainică, vedere a celor nevăzute, experiență duhovnicească superioară.

Intemeiată pe credință, gnoza se dezvoltă în iubire și se desăvîrșește în înaltă și fericită experiență duhovnicească.

Se cuvine să se accentueze din nou aici că experiența duhovnicească nu-și are garanția autenticității și obiectivității ei decît prin desăvîrșita ei integrare în viața Bisericii. Fiindcă ea este și un dar al Duhului Sfânt, nu numai al strădaniilor personale; iar Duhul Sfânt sălășluiește și lucrează în Biserică. Astfel că experiența aceasta este o străbatere a lucrării Duhului Sfânt din

Biserică în viața celui ce ajunge să se învrednicească de ea. „In afară de adevărul păzit de ansamblul Bisericii, experiența personală ar fi lipsită de orice certitudine, de orice obiectivitate; ar fi un amestec de adevăr și falsitate, de realitate și de iluzie, „misticismul” în înțelesul peiorativ al acestui cuvânt” (VI. Losski, *Essai sur la Théologie mystique de l’Église d’Orient*, Paris 1944, p. 7).

A fi integrat în viața Bisericii, ca mlădiță vie organic legată de trunchiul ei, înseamnă a fi în conformitate și în continuitate cu toată experiența ei în Duhul Sfânt, peste veacuri, înseamnă adică a fi cuprins în curentul Tradiției ei însuflețite de Duhul Sfânt, care este același totdeauna și pretutindeni, neputându-se contrazice. De aici siguranța cunoștinței, a gnozei, celui ce este și rămîne în Tradiția Bisericii. „A fi în Tradiție înseamnă a avea partea sa la experiența misterelor revelate Bisericii” (VI. Losski, op. cit., p. 235).

Astfel cuvîntul gnoză denumește o realitate duhovnicească de cea mai înaltă valoare a vieții creștine.

Dar termenul sau numirea de gnoză a devenit oarecum suspectă, încă din antichitatea creștină. Aceasta din cauza unor erezii care au produs multă tulburare în viața creștină și au întrebuințat cu predilecție numirea de gnoză pentru doctrina lor. Sînt mai multe erezii cunoscute sub denumirea de secte gnostice sau de gnosticism, un amalgam cel mai adesea incoherent și fantastic de credințe, născut în minți înfierbîntate și cu imaginație necontrolată și prilejuit de întîlnirea unor mituri dualiste orientale cu credințe iudaice și cu adevărata gnoză creștină. Încă din timpul apostolic, începînd cu Simon Magul (Fap. Ap. 8), dar mai ales în veacurile II și III, gnoza falsă, eretică, sub diferite forme și în diverse locuri se ridică și încearcă să se reverse în Biserică, vizînd chiar să ia în stăpînire marea mișcare creștină, oarecum confiscînd-o în favoarea ei. Pe această gnoză falsă, străină de credință și de Revelație, o combat cu vigoare autorii creștini, ca Sf. Irineu, Tertulian, Clement Alexandrinul, Origen și alții, arătînd temeiurile adevăratei credințe și șubrezenia oricărei construcții gnoseologice în sfera cunoștinței de Dumnezeu, în afară de Tradiția vie a Bisericii. Gnoza falsă a fost învinsă și, în cele din urmă, gnosticismul a încetat să mai prezinte un pericol real pentru credința Bisericii.

Astăzi, cînd credința Bisericii este definită în esențialul ei și cînd vechile motive de suspiciune în legătură cu termenul gnoză nu mai există, cînd orice credincios cît de cît instruit în cele ale credinței sale știe care sînt bazele și norma credinței, falsa gnoză are puține șanse să se reînfiripeze, și astfel cuvîntul gnoză poate fi întrebuințat fără rezerve deosebite.

Pr. Dr. ISIDOR TODORAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

LECTURA PREDICATORULUI

Misiunea pe care preotul predicator și-o asumă prin acceptarea hirotoniei e de așa natură că nu poate fi îndeplinită cu mijloacele omului comun.

Pe umerii preotului predicator apasă, grea, îndatorirea de a păstra și propovădui nestricat cuvîntul Sfințelor Evanghelii.

Conștient de obîrșia dumnezeiască a cuvîntului în slujba căruia și-a închinat viața, predicatorul e în același timp, conștient că un asemenea cuvînt trebuie să-l vestească credincioșilor de aici și de acum, așa cum sînt ei prinși de nevoile vieții zilnice, în felurile lor îndeletniciri și cu felurile lor niveluri de aptitudini și de viață materială și morală.

Fără să piardă o clipă din vedere steaua polară a dreptarului învățăturilor sfinte, el e obligat să aibă mereu sub priviri și pe credincioși, fondul lor apercceptiv, condițiile de viață, nevoile lor, și să fie gata a intra în lupta ce se duce pentru ridicarea lor.

Ca să te prinzi, însă, într-o luptă cu sorți de a obține bune rezultate, e necesar să fii cît mai bine pregătit, să dispui de cît mai bune mijloace. Altfel riști să-ți cheltuiești puterile în zadar.

Ca să fie de bun folos pentru credincioșii săi, preotul e obligat să aibă o temeinică și multilaterală pregătire.

Întîi este obligat să aibă pregătire religios-morală. Preotul predicator nu poate fi un apatic, un abulic, cu sufletul răvășit de îndoieli și metehne mai mult sau mai puțin ascunse. Preotul predicator e un om dintr-o bucată, cu o voință deplin adaptată exigențelor aspre ale misiunii ce și-a asumat și e de o robustă sănătate religios-morală.

Sănătatea religios-morală, însă, nu ajunge. Desigur fără pilda unei vieți exemplare, fără sprijinul continuu al exemplului personal, predica își pierde foarte mult din eficiență. Dar propovăduirea nu se poate reduce exclusiv la exemplu. Nu toate învățăturile creștine pot fi transmise prin exemplu. „Pentru a în-

văța, zice Sf. Ioan Gură de Aur, nu-i de ajuns numai să faci: Nu-i al meu cuvîntul acesta, ci chiar al Mîntuitorului". El a spus: „Cel ce va face și va învăța, acela mare se va chema" (Mt. 5, 19). Dacă prin „a învăța" Hristos ar fi înțeles, „a face", n-ar mai fi trebuit să spună: „**și va învăța**", ci ar fi fost de ajuns să spună atît: „**cel ce va face**". Dar așa, din pricină că a vorbit separat de amîndouă a arătat că altceva este a face și altceva este a învăța cu cuvîntul și că e nevoie de amîndouă pentru o desăvîrșită zidire sufletească. Oare n-auzi ce spune preoților din Efes vasul cel ales al lui Hristos? „**Pentru aceea priveghiați, spune el, aducîndu-vă aminte că trei ani noaptea și ziua n-am încetat să vă învăț cu lacrimi pe fiecare din voi**" (Fapte 20, 31). Ce nevoie mai era de lacrimi sau de învățătura cu cuvîntul dacă viața Apostolului lumina așa? Negreșit, o viață îmbunătățită poate să ne ajute mult la săvîrșirea poruncilor lui Dumnezeu, dar n-aș putea susține că ea săvîrșește totul" (Despre preoție, Cartea IV, cap. VIII, trad. D. Fecioru). Așadar, nu numai inimă curată, ci și minte luminată. Nu numai fapte pilduitoare, ci și învățătură. Nu numai viață religios-morală exemplară, dar și o cît mai temeinică pregătire.

Pregătirea preotului predicator se face în școala teologică. Adică se **începe** acolo. Zicem **se începe**, fiindcă școala dă doar orientări fundamentale, trezește interes pentru studiu, dă metoda de lucru și arată direcția în care să-ți continui și singur activitatea de pregătire.

Pentru o temeinică pregătire e necesar ca și după terminarea școlii să studiezi cu tragere de inimă, să citești perseverent și metodic. „Predicatorul care a învățat pe alții, zice Sf. Ioan Gură de Aur, trebuie să se învețe mai întîi pe sine însuși" (In Epist. I ad Tim., Homil 5, 1). Altfel propovăduirea lui va fi fără roade. Va fi ca un pom lipsit de rădăcini adînci. După cum pomul nu dă roade bune decît dacă are un pămînt bun în care să-și înfigă adînc rădăcinile, la fel propovăduirea nu poate fi rodnică, decît dacă își poate scoate substanța din substratul bogat al unei temeinice pregătiri.

Dar în ce direcție trebuie să-și orienteze preotul predicator lectura sa?

Cartea de căpătîi a predicatorului, vade-mecum-ul lui e Sf. Scriptură. Ea este primul dintre principalele izvoare ale învățăturilor noastre de credință și viață.

Desigur, o carte de predici sau o concordanță biblică ne pot pune la îndemână toate textele de care avem nevoie; dar luate așa desprinse, rupte din contextul Scripturii Sfinte, textele prezintă ceva din aspectul preparatelor anatomice.

Un predicator care nu rămîne în permanentă legătură cu Biblia se aseamănă artistului, care neglijînd natura, viața și frumusețile ei, umblă prin muzee să-și caute prilej de inspirație.

Scriptura nu ne dă cunoștințe religios-morale abstracte desprinse de contactul cu viața și trecute prin filtrul raționamentelor și cerințelor de sistem, așa cum o fac manualele. Biblia ne înfățișează viața religios-morală ca deciziune personală și ca trăire, ca dialog viu al credincioșilor cu Dumnezeu și al lui Dumnezeu cu credincioșii. Scripturile Sfinte ni-L înfățișează pe Dumnezeu nu pe cale de definiție și de înșirare a însușirilor Lui. Ci ni-L înfățișează în funcția de creator și stăpîn al vieții; de cîrmuitor al destinelor lumii întregi; de pronietor și Mîntuitor al ei. Toate întîmplările cuprinse în Biblie ne lasă să vedem înapoia lor fundalul adînc al veșniciei. Lumea aceasta și îndeosebi inima omului e înfățișată ca arenă a luptei crîncene între puterile răului și ale binelui, între întuneric și lumină.

Scripturile Sfinte pun la îndemîna preotului cheia de aur cu care el poate descuia tainele vieții religios-morale a păstoriților și-i ajută să prindă în semnificația ei cea mai adîncă viața lui proprie și pe aceea a credincioșilor.

Biblia este tezaurul din care preotul scoate învățătura de credință și viață, menită a fi împărtășită credincioșilor.

Predicatorul care nu-și face din Scriptură cartea sa de căpătîi și nu citește regulat profeții, psalmii, cărțile înțelepciunii, Evangheliile și celelalte, se condamnă singur la o nevoiașă, anemică, superficială activitate predicatorială.

Dacă și-a pus la inimă porunca Mîntuitorului: „Mergînd învățați...”, dacă e pătruns de conștiința misiunii sale de vestitor către credincioși al cuvîntului dumnezeiesc, predicatorul nu poate să nu simtă trebuința de a citi mereu din Sfintele Cărți.

Adresîndu-se preotului de totdeauna, prin Timotei și Tit, marele Apostol al neamurilor îl îndeamnă să fie mereu cu gîndul la cititul Scripturilor și la datoria de a îndemna și a da învățatură altora. „Pînă la venirea mea, ia aminte la citit, la îndemnat, la învățatură” (I Tim. 4, 13; Tit 1, 9). Sf. Apostol Pavel leagă datoria de a propovădui, de aceea a citirii din Scripturi încît cînd

zice: „Propovăduiește cuvîntul, stăruiește cu timp și fără timp...” (II Tim. 4, 2), el spune totodată: „Citește cuvîntul, stăruiește cu timp și fără timp în citirea lui”.

Lectura va trebui să fie zilnică. Zilnic va trebui să citească un capitol, două sau mai multe, ajungînd ca în decursul anilor s-o parcurgă întreagă de mai multe ori.

Lectura nu se va face în grabă, de formă, mecanic ci cu zăbovire și meditație alături cu un comentariu scris, și cu celălalt nescris, al experienței și vieții de toate zilele. În felul acesta paginile Scripturii nu vor deveni niciodată banale, anoste, plicticoase. Ele își vor destăinui de fiecare dată alte și alte nuanțe ale conținutului lor, înțelesuri tot mai adînci și mai cuprinzătoare. „Ce carte minunată, zice un mare scriitor (Merejkovski, *Jesus inconnu*, I p. 9). Nu poți spune niciodată că ai terminat-o de citit. De cîte ori ajungi la capătul ei, rămîi mereu cu impresia că n-ai terminat-o, că ai omis sau n-ai înțeles ceva. Și atunci o iei de la cap pentru ca să rămîi apoi cu aceeași impresie. E aici ceva asemănător cu cerul din timpul nopții: cu cît îl contempli mai îndelung, cu atît descoperi mai multe stele. Asupra acestui punct toți cei care au citit-o, toți cei care au trăit-o, vor fi de acord cel puțin în adîncul conștiinței lor”.

Dar Sf. Scripturi pun la îndemîna predicatorului nu numai materia principală a predicii, ci și un bogat și variat vocabular. Termenii și expresiile folosite în textele ei sînt atît de adecvate, redau atît de pregnant conținutul revelației, încît nu putem renunța la ei fără primejdia de a schimba faptele și adevărurile religioase înseși. Sinceritatea, veracitatea, grija excepțională de a reda realitatea religioasă, aceasta constituie cea mai importantă trăsătură a vocabularului și stilului Sf. Scripturi. Biblia este un breviar al dimensiunii religioase, a realității, și tocmai această biblică grijă de a reda realitatea constituie pentru predicator cea mai înaltă școală unde poate învăța cum să dea viață adevărului, cum să-i dea culoare, linie și forță, cum să-l inarticuleze în contextul împrejurărilor concrete ale vieții.

Aceasta nu înseamnă că predicatorul nu ar mai avea nici o libertate în alegerea termenilor. Dar precum în pictură culoarea trebuie să corespundă desenului și amîndouă — obiectului, tot așa termenii pe care-i folosește predicatorul trebuie să corespundă temei și să redea cît mai adecvat accentul graiului aceloră în numele cărora vorbește.

Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că Sf. Scriptură constituie pentru predicator un nesecat izvor de exemple incomparabile privind felul cum sînt înțelese și trăite dumnezeieștile învățături. Marile personalități ale V. T. și mai ales profeții, apoi pildele vii, concrete, cuprinse în Sf. Eyanghelii: samarineanul milostiv, orbul din naștere, fiul pierdut, vameșul și fariseul, Magdalena, judecătorul cel nedrept, Sf. Apostoli și mai presus de toate, inegalabila pildă a Mîntuitorului însuși, cuprind într-însele nesecate puteri de înrîurire asupra vieții credincioșilor.

Așadar, propovăduirea cu timp și fără timp e legată de citirea cu timp și fără timp a Sf. Scripturi. Dar Sf. Scriptură nu este singurul izvor al predicii. Alături și împreună cu ea, este Sf. Tradiție. De aici obligația pentru predicator de a se informa cît mai bine și asupra Sf. Tradiții. În acest scop, el va acorda atenție deosebită cunoașterii Sf. Părinți. Părinții Bisericii sînt acei bărbați luminați și înduhovniciți care au precizat și tălmăcit aproape în tot întinsul ei Descoperirea dumnezeiască. Ei sînt acei bărbați care au știut să pătrundă și să se integreze atît de deplin în modul de a gîndi al Sf. Scripturi, încît tălmăcirile lor au rămas normative pentru toată creștinătatea ortodoxă.

Izvorîte din suflete alipite total de Hristos și Sf. Lui Biserică, scrierile patristice cuprind idei înalte, sentimente alese, expresii de rară frumusețe, stil viguros, variat și clar. La Sf. Vasile cel Mare, Grigorie Nisanul, Grigorie de Nazianz, Ioan Gură de Aur, Ciprian, Augustin, Ambrozie găsim tâlcuiri și cugetări profunde, găsim aproape toată gama formelor stilistice, a expresiilor și avîntului apostolic, așa cum niciodată n-au mai fost folosite în istoria creștinătății. Nu mai puțin importante sînt scrierile patristice pentru sugestiile pe care le pot da predicatorului, în legătură cu problema războiului, a păcii, a nedreptăților sociale; apoi în legătură cu tehnica întocmirii și rostirii cuvîntărilor bisericesti, etc.

Osebit de contactul direct cu Scriptura și literatura patristică, predicatorul are obligația de a continua să studieze sistematic lucrări de specialitate privind conținutul Revelației. Astfel e necesar să studieze lucrări de conținut dogmatic.

Fără o temeinică cunoaștere a doctrinei ortodoxe nu se poate desfășura o sănătoasă și rodnică activitate predicatorială. Dogmele arată precis limitele în care predicatorul se poate mișca

fără primejdia alunecării în erezie. Învățăturile de credință sînt date nu pentru a împiedeca și înăbuși viața credincioșilor în năzuințele ei de dezvoltare, ci dimpotrivă ele sînt date tocmai pentru însănătoșirea și desfășurarea ei normală. Dogmele constituie cadrul, calea și direcția în care trebuie să se mențină viața credincioșilor pentru a nu ajunge la un punct mort, pe de o parte; iar pe de alta, întrucît îi mențin în contact cu Iisus Hristos ele constituie un principiu interior care ajută pe credincioși să-și dezvolte viața pînă la ritmul ei normal.

Dogma despre Sf. Treime, de pildă, cuprinde adevărul de înaltă valoare practică privind modul de conviețuire a credincioșilor în cadrul comunității. Comuniunea persoanelor treimice, în lăuntrul căreia conviețuirea nu desființează deosebirea personale, iar deosebirile personale nu desființează comuniunea, poate inspira și încuraja pe credincioși să participe activ la realizarea acelei superioare forme de viață socială, în care comuniunea să nu anuleze însușirile personale, iar afirmarea personală să nu desființeze comuniunea.

Învățătura despre venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu și despre misiunea Lui împinsă pînă la jertfa supremă în slujba oamenilor cuprinde și marele adevăr social că acela care e superior înzestrat cel ce deține o situație înaltă, nu are dreptul să-și folosească pregătirea și situația sa, în sensul disprețuirii și apăsării celorlalți, ci datoria lui este de a se angaja cu toate puterile întru slujirea desinteresată a semenilor.

Dogma despre mîntuirea prin Biserică întreține sentimentul că desăvîrșirea nu depinde numai de noi, ci și de ajutorul lui Dumnezeu. Un asemenea sentiment împiedecă dezvoltarea în suflete a trufiei individualiste și-i pregătește astfel pe credincioși pentru participarea la muncă în vederea promovării binelui obțesc.

De asemenea și celelalte învățături dogmatice pot fi valorificate nu numai pe plan religios, dar și din punctul de vedere al utilității lor practice sociale.

Nu pot fi trecute cu vederea apoi lucrările de morală din care predicatorul își poate lua îndemn și lumină pentru orientarea socială a propovăduirii lui.

În lumina împrejurărilor noi de viață unele din principiile eticii creștine ne destăinuie aspecte noi și de imediată actualitate.

Iată, de pildă, învățătura despre bunurile materiale. Etica creștină a susținut mereu teza că, în ultima analiză, proprietarul bunurilor materiale este Dumnezeu.

Militînd teza aceasta, etica creștină îndrumă către o concluzie practică de mare importanță pentru viața socială. Într-adevăr, dacă Dumnezeu e proprietarul bunurilor materiale consecința logică nu poate fi alta decît că, practic, aceste bunuri trebuie să revină tuturor oamenilor, căci toți oamenii, nu numai unii, sînt fii ai Tatălui ceresc. Ca Tată al tuturor Dumnezeu îi iubește pe toți și-n consecință, bunurile cîte le are le pune la îndemîna tuturor, nu numai a unora. Ce predicator ar putea spune că o asemenea învățătură nu-i poate fi de real folos pentru îndrumarea credincioșilor de a se încadra în rînduielile noi privind regimul bunurilor materiale?

O altă învățătură a eticii creștine: iubirea deaproapelui își destăinuie azi, în lumină puternică, aspecte deosebit de importante. De pildă dacă în trecut s-a pus accentul mai ales pe funcția **curativă** a carității, azi începe să fie valorificată tot mai mult funcția ei **preventivă**.

Prin aspectul ei preventiv, iubirea creștină cere ca semenii nevoiași să fie ajutați nu numai prin acordarea periodică de ajutoare, ci prin participarea la munca organizată în scopul înlăturării acelor condiții care mențin pe unii oameni în sărăcie și mizerie. Iubirea preventivă cere să-l ajuti pe semen în așa chip ca el să ajungă a nu mai fi avizat la mila altuia ci să-și cîștige prin muncă proprie cele necesare traiului.

Pornind de la aspectul preventiv al iubirii, predicatorul poate găsi și formula puternice temeuri privind îndrumarea credincioșilor de a participa la munca în comun în vederea promovării unor superioare forme de viață. Dacă iubirea îl obligă pe credincios să ajute pe cei aflați în lipsuri, de ce aceeași iubire nu l-ar obliga să participe cu toate puterile lui la munca organizată în scopul eliminării condițiilor care îmbrîncesc și mențin pe unii oameni în lipsuri și mizerie?

E evident că din repertoriul lucrărilor asupra cărora predicatorul își va îndrepta mereu pasiunea sa de lector asiduu, nu vor lipsi cărțile de predici. Și mai ales nu vor trebui să lipsească predicile noi. Ca de exemplu, cele publicate în Glasul Bisericii, Mitropolia Olteniei, Mitropolia Moldovei, etc.

Predicile noi îi pot da lectorului predicator bune sugestii privind mai ales actualizarea materialului omiletic.

În general predica de după 1944 marchează o sensibilă orientare spre social. Se simte cum alcătuitoarii de predici fac efortul ca de pe pozițiile concepției creștine, să-și aducă contri-

buția la consolidarea noilor căi de înfăptuire a binelui obștesc. Probleme ca: încrederea în puterile creatoare ale omului; subordonarea intereselor proprii față de interesele colectivității; foloasele muncii în comun; problema păcii; înfrățirea popoarelor și altele ocupă un loc important în tematica predicii noi.

Un interes viu va trebui să acorde preotul predicator, cărților de pietate ca: Viețile sfinților, Patericul, Filocalia, etc. Sînt acestea, scrieri de permanentă utilitate pentru intensificarea vieții duhovnicești a predicatorului. Frecventarea unor astfel de scrieri îl avertizează că predica nu e numai tîlcuire prin cuvînt, dar și mai ales tîlcuire cu fapta. Ele îi atrag puternic atenția că forța înnoitoare a învățăturilor creștine se poate dovedi nu atît prin artificii retorice cît mai ales prin practicarea lor continuă, cu naturalețe și hotărîre.

Așadar, predicatorul conștient de datoria de a fi mereu reînprospătat duhovnicește, va păstra un permanent contact cu Sf. Scripturi și cu literatura patristică; apoi cu lucrările de specialitate și cu cărțile de pietate.

Atît însă nu e de ajuns. Limitarea lecturii la cele arătate ar merge numai în cazul cînd preotul predicator ar duce o existență insulară, desprinsă de realitățile vieții înconjurătoare. Dar preotul nu trăiește în izolare. Impreună cu credincioșii săi, el e legat în felurite chipuri de viața colectivității, în continuă schimbare, în continuă prefacere. Și atunci e de la sine înțeles că lucrarea de propovăduire nu va putea da rezultate decît dacă pornește și de la o prealabilă cunoaștere temeinică a realităților date.

A propovădui unor oameni ale căror condiții de viață nu le cunoști înseamnă a face lucru la întîmplare.

Osebit, deci, de cărțile mai sus amintite, preotul predicator va trebui să citească și lucrări referitoare la mediul în care își dezvoltă activitatea.

Astfel preotul se va strădui să-și dea seama despre noile idei care-și fac drum în societate.

În această legătură de idei, subliniem că de mare folos îi pot fi preotului lucrările noi menite a-l orienta asupra problemelor economice.

Condițiile economice își exercită influența lor asupra vieții credincioșilor, așa cum influențează asupra tuturor oamenilor. Precum în celelalte compartimente ale vieții, așa și în sfera religioasă-morală, ca să întreprinzi ceva, trebuie ca mai întîi să existe fizicește. Adică să ai cu ce te-ntreține. Unui credincios măcinat

de mizerie, boli, ignoranță, n-are rost să-i predici despre milă, înfrînare, iubire față de semenii fiindcă nu te va asculta. Nu te va putea asculta. Pînă ce nu-i vei asigura un minimum de condiții de trai, propovăduirea ta va cădea în gol.

Dacă în activitatea lui de propovăduitor al cuvîntului preotul e obligat să țină seama de starea morală a ascultătorilor, nu mai mică îi e obligația de a fi cu grijă mare și față de starea lor materială.

Astăzi cînd se dă deosebită importanță ridicării standardului de viață al celor mulți preotul e dator să-și aducă, din convingere, partea de contribuție lămurind, îndemnînd și dînd personal exemplu de muncă perseverentă și metodică.

Preocupările de ordin artistic nu trebuie să rămînă nici acestea străine preotului predicator. Prin tendința ei de a însuși pe om în lupta cu greutățile vieții; de a-l înălța și înnobila; prin funcțiunea ei de a trezi și dezvolta puterile creatoare ale omului, precum și de a-i întări încrederea în aceste puteri, arta constituie o valoare de care preotul predicator nu se poate dispensa fără pagubă mare pentru lucrul său.

Dintre arte, literatura prezintă o importanță specială pentru predicator pentru că:

1. — Din lectura cărților literare el poate înțelege mai bine decît din oricare alt izvor direcția în care merg dorințele, sentimentele, aspirațiile colectivității în care lucrează.

Din literatura cea nouă predicatorul își poate face o idee clară asupra ambianței spirituale și asupra idealurilor către care se-ndreaptă impetuoase generațiile prezente.

2. — În al doilea rînd, literatura îi îmbogățește vocabularul (mijloacele de expresie), îl ajută să-și formeze un stil corespunzător învățăturilor pe care le propovăduiește.

3. — În al treilea rînd literatura constituie unul din mijloacele de frunte ale cunoașterii sufletului omenesc concret: Prin talentul său, scriitorul poate intui și înfățișa aspecte ale inimii omenești cum n-o poate face psihologul de meserie.

Pentru activitatea sa de îndrumător duhovnicesc, care trebuie să lucreze nu cu sufletul omenesc în general, ci cu sufletele concrete, predicatorul poate găsi în literatură un prețios auxiliar pentru munca sa.

Încît pentru a nu rămîne străin de viață, preotul e obligat ca pe lîngă scrierile de strictă specialitate teologică, să citească și lucrări privind diferitele domenii ale activității umane.

De altfel contactul cu lucrări mai importante din diversele compartimente ale creației umane, constituie și una din obligațiile elementare pe care preotul le are față de sine ca om deprins cu studiul. Ca om care știe prețui bunurile culturale, e și el dator să fie mereu în curent cu ideile noi care răzbat în lume, cu operele care înalță, dau farmec vieții și îndrumă spre progres.

Osebit de aceasta, lectura lucrărilor de ideologie, știință, literatură, etc., îi ascut puterea de judecată, îi intensifică spiritul de observație, îi înnobilează sensibilitatea, îi dau imbolduri noi spre acțiune și-l feresc de a se închista într-o mentalitate unilaterală și retrogradă.

Un puternic imbold în direcția lecturii cărților de știință și cultură îi poate veni și din faptul că marii conducători ai Bisericii au privit totdeauna cu simpatie și au sprijinit efectiv promovarea valorilor umane pozitive.

Un Origen, Grigore Nisanul, Grigorie de Nazianz, Ioan Gură de Aur, Augustin, Ieronim, Ambrozio și alții au cunoscut în gradul cel mai înalt cultura vremii în care au trăit și au folosit-o în largă măsură în activitatea lor.

Menționăm în treacăt că unii oameni din trecut ai Bisericii purtau și după hirotonie haina de filozof. Așa a fost, de pildă, Sineziu de Ptolemaida († 413). Iar un Eustațiu al Tesalonicului (sec. XII), era și un neîntrecut tâlcuitor al lui Homer, Pindar și al altor scriitori clasici greci. Autoritatea lui de filolog e pusă la contribuție și azi când e vorba să se restabilească adevărul înțeles al operelor vechii literaturi grecești.

Tradiția este, deci, și ea unanimă întru a-l îndemna pe preot să fie în curent și să se adape din izvoarele științei și culturii umane.

Deosebită atenție trebuie să acorde preotul predicator cunoașterii omului concret, omului de acum și de aici. Desigur, preotul îndreaptă predica sa spre întreaga comunitate a credincioșilor. Dar nu trebuie să uite că eficiența predicii e în mare măsură condiționată de cunoașterea temeinică a credincioșilor.

Cu cât îi cunoaște mai bine pe credincioși ca oameni, cu atât le poate fi mai de folos. E limpede deci, că pentru a-și putea împlini, în mod corespunzător, activitatea, preotul predicator e obligat să citească și scrieri științifice despre om. Firește, contactul direct cu credincioșii, observațiile pe viu, apoi spovedania constituie pentru preot surse de informație de prima mână. Totuși el nu se poate dispensa de lucrările care-l pot ajuta să-și lărgască și adâncească cunoștințele despre om. Aici vin în considerare în

primul rînd lucrările de psihologie, care-l pot ajuta să cunoască resorturile interioare ale vieții sufletești. De real folos îi pot fi și lucrări de fiziologie, psihopatologie, psihiatrie, etc.

Așadar, predicatorul e obligat să citească mult și variat. Dar trebuie să adăugăm îndată că a citi nu înseamnă, în mod necesar, a gândi. Foarte adeseori abuzul de lectură duce la sterilitate intelectuală. Marii devoratori de cărți riscă să-și anuleze puterile creatoare. S-a constatat într-adevăr, că nu se poate stabili cu necesitate, o relație între numărul cărților citite și adevărata cultură. Sînt mulți care se laudă că au citit tot sau aproape tot ce s-a publicat, dar a căror minte continuă să rămînă slabă și lipsită de cunoștințe și idei. Unii ca aceștia citesc superficial. Citesc din nevoia de a-și pierde timpul, trecînd de la autor la autor, fără nici o rînduială. La aceștia conținutul cărților se perindă prin fața spiritului, ca la cinematograf imaginile fugitive prin fața ochilor.

A citi cu folos e o muncă grea. Cititul folositor e cel asociat cu efortul perseverent de a pătrunde conținutul lucrării, și e asociat cu meditația liniștită și cu răgaz asupra ideilor cuprinse în cartea respectivă.

Cititul folositor e acela care te ajută să gîndești singur. Nu trebuie uitat apoi nici faptul că lectura folositoare e condiționată și de valoarea cărților citite. Mai bine să recitești cărți a căror valoare e recunoscută decît să-ți pierzi vremea cu lectura unor lucrări de valoare discutabilă.

Abuzul de lectură, zice Schopenhauer, privează spiritul de elasticitate, așa cum o greutate anulează elasticitatea unui resort cînd apasă mereu asupra lui. A-ți băga nasul în carte de îndată ce ai un moment liber e cel mai bun mijloc de a ajunge să nu ai idei personale.

Se cuvine deci, ca preotul să dea deosebită atenție nu numai cititului, dar și modului de a citi.

Incheind vom zice că lectura preotului predicator trebuie îndrumată într-o întreită direcție:

1. — În direcția cunoașterii aprofundate a Revelației dumnezeiești. (De aici necesitatea de a citi: Sf. Scriptură, literatura patristică, lucrări aparținînd diferitelor discipline teologice).

2. — În direcția cunoașterii realităților în mijlocul cărora trăiește. (De aici necesitatea de a citi lucrări de știință și cultură).

3. — În direcția cunoașterii omului concret. (De unde obligația de a citi cărți de psihologie, pedagogie, fiziologie, etc.).

DESPRE LECTURA PREOTULUI

„Ia aminte la citire“ (I Tim. 4, 13)

Preotul este un muncitor intelectual prin excelență. Preotul este chemat să lupte neconținut ca să se lumineze pe sine și să poată lumina pe alții. Despre funcțiunea religioasă-morală și social-culturală a preotului a spus Mântuitorul Hristos: „Voi sînteți lumina lumii“ (Mt. 5, 14). Ca apostol al satelor preotul trebuie să lumineze pe credincioși prin viața sa religioasă-morală, prin cultura inimii și prin lumina minții. Din obligația de-a lumina pe alții, izvorește obligația de-a sta în contact permanent cu cartea, care este unealta sa de lucru, începînd cu Biblia, cartea bună, cartea înțelepciunii, cartea de căpătîi a sufletului și a inimii, continuînd cu cartea teologică și sfîrșind cu cartea cea bună care se află la toate librăriile din țară.

Cartea este mobila minții și motorul spiritului care scoate din trîndăvie gîndirea. După experiența vieții, cartea este cel mai bun și cel mai înțelept educator al omului. Vorbind despre cărți, un vrednic slujitor al Bisericii spunea, acum șapte secole: „Iată profesorii care ne instruiesc fără vergi, nici cătușe, fără cuvinte aspre, nici mînioase, fără să ceară daruri, nici bani. Dacă te apropii de ei nu dorm, dacă-i întrebi nu-ți ascund nimic, dacă nu-i prețuiești nu se plîng niciodată, dacă este ignorat, nu poate să te ia în batjocură“ (Cf. N. Criveanu: *Maxime și cugetări*, R. Vlcea 1929, p. 37). Nu se supără dacă-i refuză părerile, sau dacă o insultă. Este îngăduitoare și iartă.

Lectura cărții bune este hrana sufletului; ea dă mîngăiere și bucuria de-a trăi cu dragoste de muncă, alungă supărările și necazurile, plictiseala și ispitele, păcatele și viciile. Neconținut ea este izvor de mîngăiere și tărie. „N-am avut nici o supărare, spune Montesquieu, pe care o oră de lectură să nu o fi risipit. Ori de cîte ori te simți nefericit, și ai nevoie de uitarea necazurilor

tale, cînd rănit de loviturile vieții dorești un mîngăietor suprem, cînd plictisit de banalitățile și vulgaritățile mediului, aspiți la o societate aleasă, cînd vrei să plîngi sau să rîzi de nimicurile de aici de pe pămînt, în tovărășia unui spirit binevoitor, atunci n-ai decît să iei acest talisman de mare preț, cartea, și ea va răspunde de îndată chemării tale” (Id. p. 38). Da, cartea este o ființă vie care grăiește spiritului nostru și spiritul nostru se trezește la viață, se încălzește și se deschide la glasul ei liniștit. Întrebat de un bătrîn înțelept, cum își duce viața, a răspuns: „De mult aș fi murit dacă nu știam să citesc”. Cartea procură sufletului pasiunea marilor realizări, entuziasmează pentru ideal și duce la împlinirea datoriei. Ea este izvor și comoară de energii creatoare spiritual-morale pentru orice suflet. Marele astronom Herschell a rostit: „Dacă mi-ar fi îngăduit să aleg o pasiune care să mă susțină în toate împrejurările vieții și care să fie pentru mine izvor nesecat de fericire, o protecție contra relelor existenței și contra răutății oamenilor, aș alege pasiunea cititului” (Cf. Ibid. p. 38).

Cel ce a îndrăgit cartea bună, are suflet nobil, știe ce vrea și merge în viață pe drumul de lumină. El promite să fie un om de nădejde și urcă treptele sociale prin muncă cinstită. Cartea ajută tînarului cuminte să-și făurească o cultură vastă, pe lîngă una profesională, care-i ridică prestigiul și-i asigură respectul semenilor săi. Ea îi afirmă cu demnitate personalitatea multilaterală. Cartea deschide orizontul minții, purifică inima și întărește voința morală

Oamenii mari, ai tuturor veacurilor, datoresc cărții toată valoarea lor. Prin ea au intrat în contact cu sufletele distinse din istoria culturii și a civilizației, au cunoscut realizările lor și le-au luat de model. Prin cartea înțeleaptă acești titani ai spiritului s-au luminat cu valorile absolute, adevărul, binele, frumosul și sfințenia, și s-au transfigurat de puterea duhului lor. Lîngă carte, eroii muncii intelectuale și-au făurit metodă de lucru și mijloacele pentru realizarea idealului lor. Dragostea de această unealtă perfectă le-a creat pasiunea marilor cercetări și împliniri, sfidînd timpul, comoditatea și egoismul, ca să supraviețuiască prin jertfa lor desinteresată. Cartea le-a descoperit vocațiile și le-a asigurat nemurirea. Carlyle a spus că o colecție de cărți — care e bine s-o aibă fiecare — este o adevărată universitate. (Cf. id. ibid. p. 36), iar influența lor este covîrșitoare. Soarta multor oameni,

a zis Edmondo de Amicis — autorul lui Cuore — a atârnat de faptul că în casa părintească au avut o bibliotecă (Cf. Id. ibid. p. 38). Nu sînt rare cazurile lui Erasmus de Rotterdam, care dorea să-și cumpere cărți, nu haine sau pîine, căci cartea este pîinea și căldura sufletelor de elită ale omenirii.

Dacă un om se prețuiește după felul cum își folosește timpul liber, apoi această prețuire este direct proporțională cu lectura, pe care o face. Un vechi și verificat proverb zice: „Spune-mi cu cine te-nsoțești, ca să-ți spun cine ești”. Calitatea cărții descoperă caracterul, înclinările și preocupările fiecăruia. Ea ne informează și ne crește. De aceea Sf. Apostol Pavel îl sfătuiește pe fiul său duhovnicesc, Timotei: „Ia aminte la citire” (I Tim. 4, 13). Cărțile, spune Montesquieu, sînt un fel de societate pe care ne-o alegem singuri. Fiecare le alege după firea sa. „Cei care citesc cărți bune, sînt în situația celor care trăiesc în societate aleasă. Cei care citesc cărți rele, sînt întocmai ca cei ce umblă în societate rea și care — în cel mai bun caz — pierd timpul fără folos” (Cf. id. ibid. p. 38). Cartea bună înlocuiește un prieten bun, dar un prieten bun nu poate înlocui o carte bună. Aceasta este mărturia unui spirit ales, dovada omului superior. Prietenia cu cartea bună ne face și pe noi buni. Este de datoria noastră, să știm că există carte rea, ca și prieteni falși, de care trebuie să știm să ne ferim, pentru că ea izvorește din minți viclene și propagă răul, este otravă sufletească ce duce spre moarte, pentru că lasă în urmă păcatul, durerea și amarul. Pericolul acestor fel de cărți este cu atît mai mare cu cît autorul lor omoară inimile nevinovate ale cefitorilor, chiar și după ce ei nu mai sînt în viață. Înțelepciunea este, însă, a le ști deosebi.

Despre Petrarca, marele poet umanist italian din sec. XIV, se spunea de unii că n-are prieteni. Întrebat odată, el le-a răspuns: „Ziceți că n-am prieteni? Am prieteni a căror societate e foarte plăcută, prieteni din toate țările și din toate timpurile. Ei sînt totdeauna împrejurul meu. Cînd îi chem vin, cînd îi întreb răspund. Unii din ei îmi povestesc ce s-a întîmplat în timpurile trecute, alții ce se întîmplă în timpul de față. Unii mă învață să trăiesc bine, alții să mor bine. Unii prin veselia lor îmi răpesc grijile și necăzurile, alții învesolesc inima în suferințe, și mă învață să disprețuiesc dorințele inimii. Unii mă poartă de mîna pe drumul științelor, alții mă povățuiesc pe cărarea virtuților. Pentru atîtea binefaceri, ei nu cer nici o răsplată decît o cameră mo-

destă unde să fie scutiți de praf. Când ies afară îi iau cu mine pe cărările pe care merg. Lor le place liniștea... Fug de zgomot... Știți care sînt prietenii mei? Sînt cărțile pe care le citesc” (Ibid. p. 40).

Cum să citim? Vor zice unii: te uiți la autor, vezi cuprinsul, citești prefața, mai privești odată cuprinsul ca să afli scopul autorului, să observi logica ideilor expuse, etc. Desigur și procedeul acesta este bun, dar noi ne gîndim aici la un program mai vast și ordonat de lectură bine aleasă, care ne ajută să cîștigăm timp. Vom citi mai întîi cărțile fundamentale, nicidecum cele mediocre și vom merge pînă la izvor, nu ne vom opri la pîraie și la mlaștini. De aceea, în fiecare disciplină — și ne gîndim aici la cele teologice, — vom citi cărți de mîna întîia și ne vom face un program bine alcătuit cu ajutorul specialiștilor, potrivit scopului pe care ni-l propunem. Citind, să avem grijă ca să nu devenim unilaterali. Preotul trebuie să fie prin excelență o enciclopedie ambulantă. De aceea trebuie să facă lectură vastă și variată, începînd cu cea teologico-filozofică și sfîrșind cu cea literar-științifică și artistică din literatura națională și universală, pentru ca în discuții și în orice împrejurare din viață să se pronunțe asupra lor cu toată competența și seriozitatea. Apoi, o problemă începută într-o carte, trebuie dusă pînă la capăt, Să nu ne rezumăm la unele citate sau la un volum, să avem o cultură de ansamblu, completă și armonică.

Lectura preotului trebuie să fie ordonată, rațională și continuă, fără să negligeze alte datorii. În orice alt caz lectura devine o formă ascunsă de comoditate și lene care strică formarea caracterului moral, tulbură sufletul și secătuiește viața fără folos. Citind continuu, să reflectăm asupra gîndirii autorului, ca să nu pierdem timpul degeaba; în caz contrar este mai bine să renunțăm. Să nu citim orice, oricînd și oricum, ci să le facem toate cu rost și la vremea lor. Să nu citim multe, **ci mult**. Adică să citim cărți bune și făuritoare de ideal, răscolitoare de elan, care înalță pe culmi, să citim cărți care lasă dîre de lumină în urma lor. O oră de citit și de cugetare serioasă pe marginea unei astfel de cărți, formează spiritul mai mult decît dacă am citi rafturi întregi de cărți fără valoare. Adică, în cele ce citim să punem multă chibzuință, grijă și atenție. Să lucrăm ca și albinele care alergînd, aleg și adună mierea dulce pe care și-o separă de tot ceea ce este nefolositor. Privitor la această lucrare, filozoful Se-

neca spunea: „Voiești ca cititul să-ți lase impresii trainice? Mărginește-te la un număr mic de autori, dar însuflețeți de multă înțelepciune și hrănește-te din ființa lor. Mulțimea cărților împrăștie puterile spiritului” (Cf. id. ibid. p. 41).

Cartea trebuie citită în liniște și nu în grabă, zăbovind agale pe paginile ei. Ce poți vedea în fuga trenului? Ce poți reține când fușerești o carte? Nimic! Citind, să nu fim nici prea creduli în cele ce se afirmă, dar nici neconținți sceptici. Dacă nu ne place o afirmație, să tăcem, să medităm și să revenim ulterior asupra ei, căci se poate să nu fi înțeles bine. Să cercetăm apoi și alți autori asupra acelei probleme, să căutăm să vedem și alte aspecte ale ei, adică să avem o privire de ansamblu. Să citim încet și să **recitim și mai încet**. Să citim cu răbdare și răgaz și să revenim asupra unui mănunchi de cărți de căpății, pentru că de bună seamă le vom înțelege mai bine, le vom pătrunde mai adânc și le vom prețui și mai mult. Carol cel Mare recita adesea De Civitate Dei, a Fer. Augustin; Bossuet recita neconținți Biblia, pe Tertulian și Fer. Augustin. Bourdaloue recita pe Sf. Apostol Pavel și pe Sf. Ioan Gură de Aur; Montaigne recita pe Tacit, Rousseau pe Plutarch, de unde și-a scos marile sale idei pentru Emile ,etc.

După ce am cîntărit bine ideile cărților bune, să căutăm să deprindem cele ce am citit. Cu alte cuvinte, cuprinsul lor să intre în plămada sufletului nostru. Aceasta însemnează să însoțim totdeauna lectura cu meditația profundă, pentru ca ideile să le înțelegem și să devină substanța eului nostru, să ajungă proprietatea noastră spirituală. Să căutăm să trecem ideile altora prin matricea stilistică a eului nostru; cu alte cuvinte, să ajungem să gîndim gîndire personală, independentă, și să nu rămînem simpli acumulatori de idei, mecanizatori orbi care să nu știe să se descurce; să devenim, prin neconțință lectură, cugetători originali, iar nu ridicoli papagali.

Să citim cu creionul în mînă. Această metodă o folosea chiar și Sf. Apostol Pavel, care cere lui Timotei să-i aducă din Troia felonul, cărțile și mai ales manuscritele cu multe însemnări (II Tim. 3, 13). Fer. Augustin vorbește în Confesiunile sale de o viziune care-i spune să scrie numai rezultatele, în cuvinte puține, iar mulțimea care va veni și va citi, va putea să le înțeleagă. Bossuet studia Biblia și pe Sfinții Părinți cu pana în mînă și nota adeseori gîndurile mari, care i se păreau a fi flori de aur.

Mai târziu, el s-a inspirat din acele caiete ca din niște fîntîni necesate (Cf. la A. Rodriguez, *Calea desăvîrșirii creștine*, trad. A. Tăutu, vol. I, Oradea, 1933, p. 401.)

Pentru ce este bine ca să luăm notițe cînd citim o carte? Din mai multe motive: 1. Neavînd cartea proprie, ne rămîne esențialul ei; 2. Notițele ne ușurează memoria; 3. Alungă oboseala, iar spiritul nostru se odihnește în decursul cititului; 4. Se formează gustul de citit și se dezvoltă judecata sănătoasă; 5. Ele ne dau autoritatea necesară cînd este vorba să ne întărim cugetările personale. Să evităm excesul de notițe și să le clasăm după problemele care ne interesează. Este bine ca să folosim fișele care sînt un tezaur spiritual de mare preț și să le recitim mai târziu. Ele ne ajută să ne reamintim cartea studiată cu multă exactitate. Să ne facem un orar pentru lectura zilnică și să-l respectăm cu toată strictețea. În fruntea acestei lecturi este bine, și chiar necesar, să punem Sfînta Scriptură, carte de temelie a vieții, cartea de căpătîi, pe marginea căreia să ne oprim și să medităm, ca să luăm tărie în lupta vieții.

Una dintre cele mai bune cărți, care poate îndruma pe orice doritor de a ști cum trebuie citită o carte bună și cum trebuie să luăm însemnări din cuprinsul lor, este lucrarea decedatului profesor universitar George Vîlsan, *Sfaturi pentru studenți*. Este una din cărțile cele mai alese pe care am citit-o cîndva și este de mare folos oricărui cititor. Este plină de informații inedite, care prind bine tuturor și cu deosebire preoților mai tineri, care cețind-o, vor ști să cîștige timp în lectura pe care o fac și să rețină cît mai bine pe aceea care doresc să o folosească mai târziu în formarea lor cultural-științifică. Și aceasta este mare lucru.

Prot. Dr. SIMION RADU

Duhovnic la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

LA NAȘTEREA MAICII DOMNULUI

Sărbătorile rînduite de Sfînta noastră Biserică și trecute în calendarul bisericesc pentru a fi cinstite după cuvîntă, nu sînt numai soroace de aducere aminte, pentru ca să preamărim pe Dumnezeu Cel ce revarsă asupra noastră belșug de bunătăți, în diferite chipuri, sau de pomenire a Sfinților care prin viața lor trăită pe pămînt au bineplăcut lui Dumnezeu și care trecînd pragul acestei vieți, se roagă neîncetat pentru noi, lui Dumnezeu, ci sînt mai ales popasuri duhovnicești de rețrare a unei vieți cu adevărat creștinești., după pilda săvîrșirii vieții lor.

Temeiul acestui fapt ni-l prezintă Sf. Apostol Pavel prin cuvintele: „Aduceți-vă aminte de mai marii voștri care v-au grăit cuvîntul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-a încheiat viața și le urmați credința” (Evrei 13, 7). Sfinții Părinți ai Bisericii au considerat aceste cuvinte, ca o obligație permanentă, ca o răspundere în fața lui Dumnezeu, ca o grijă de felul cum trebuie să ne trăim viața creștinească. Și n-au pregetat să ne rînduiască sărbătorile, fiecare la locul și rostul lor, cu înțelepciune și cu dar de la Dumnezeu, oferindu-ne prilejuri nenumărate, în decursul anului bisericesc, de îmbunătățire treptată a vieții noastre. Din ele, trebuie să avem folos în luminarea cugetelor noastre, în întărirea strădaniilor pentru o viață cu fapte bune, curată și sfîntă, în curățirea simțămîntelor noastre și în primenirea întregii noastre ființe, pentru a putea dobîndi mîntuirea.

Pe această linie, astăzi, Biserica ne oferă ca popas una din sărbătorile mari închinăte preacinstirii Sfintei Fecioare Maria, Maica Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, și anume nașterea ei din Sfinții și dreptii părinți Ioachim și Ana.

În cultul nostru bisericesc, nimbul de sfințenie al Sfintei Fecioare Maria strălucește mai presus decît nimbul tuturor Sfinților întru cît ea este, după cum spune și cîntarea bisericească, „mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît Serafimii”. Însăși ea recunoaște „că Dumnezeu a căutat spre smerenia roabei sale. Că iată de acum mă vor ferici toate neamurile” (Luca I, 48). Pentru această înaltă și negrăită vrednicie arătată de Dumnezeu Sfintei Fecioare, Biserica Ortodoxă a instituit patru mari date de prăznuire a ei. Sărbătorirea an de an, din cele mai vechi timpuri ale Bisericii, prilejuită de Nașterea Sfintei Fecioare Maria, este do-

vada clară cum Biserica a păstrat cu toată dragostea și cuvenita evlavie amintirea venirii în lume a „celel plină de dar”, „scaunul de heruvimi” care avea să poarte în sînul ei preacurat pe însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat. Azi, noi prăznuind nașterea ei, recunoaștem de fapt că prin ea ne-a răsărit Soarele Dreptății, Hristos, și că în ea neamul omenesc și-a agonisit cea mai caldă solitoare și grabnică ajutătoare către Dumnezeu.

Cinstind pe Fecioara Maria, iubim deopotrivă pe Dumnezeu, care s-a preamărit întru Sfinții Lui. De aceea, și cîntarea bisericească de azi numește această zi „ziua Domnului”, fiindcă născîndu-se Fecioara, se împlinea o rînduială dumnezeiască. Ea avea adică un loc și un rol principal și providențial în opera de mîntuire a neamului omenesc, prin întruparea din ea și de la Duhul Sfînt, a Fiului lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru.

Pentru a înțelege bine însemnătatea acestei sărbători a Nașterii Maicii Domnului, este bine să cunoaștem mai amănunțit modul în care s-a petrecut, privind pe Fecioara Maria din două aspecte: ea a fost fiica Sfinților și dreptilor părinți Ioachim și Ana, care au născut-o după cum vom vedea, în urma rugăciunilor fierbinți și îndelungate, la adînci bătrînețe; ea este din neamul lui David, a fost logodită cu dreptul Iosif, a fost Maica lui Iisus din Nazaret. Pe de altă parte, trebuie să vedem în ea pe femeia a doua, care va zdrobi capul șarpelui, pe care a făgăduit-o Dumnezeu lui Adam și Evei la isgonirea din rai; apoi, pe Fecioara prezisă veacuri de-a rîndul de V. Testament, luceafărul dimineții cel prea luminos, Stăpîna și Doamna, care va naște pe Emanuil (Isaia 7, 14), femeia cea plină de dar, aleasa Domnului, cea binecuvîntată între femei, pe care Elisabeta a numit-o „Maica Domnului meu” (Luca 1, 28. 43), simbolul curăției și al sfințeniei pregătită din timp pentru a fi tabernacolul Dumnezeului celui viu, a Domnului Hristos. Deci două stări bine determinate. Mai întîi, a fost o femeie care a avut o naștere naturală, fiind fiica a doi bătrîni, din neamul lui David, și apoi femeia „cea plină de dar” care avea să aibă un rol important în lucrarea de mîntuire a neamului omenesc, aceea prezisă de profeți.

Trebuie precizat acest fapt, întru cît unii creștini au greșit cînd au socotit că ea ar fi avut o naștere cu totul supranaturală, deci de la Duhul Sfînt, așa cum a avut numai Mîntuitorul. Este greșit să se înțeleagă așa lucrurile. Dacă totuși nașterea ei este un fapt minunat, atunci această minune stă în faptul, că părinții ei bătrîni fiind și lipsiți de copii toată viața, acum, în urma unor rugăciuni stăruitoare și pline de nădejde, au obținut o odraslă, pe Maria, care prin viața ei curată și sfîntă, pe care a dus-o din copilărie și pînă la sfîrșit, ajunge să fie aleasa adumbririi Duhului Sfînt, din care s-a născut Hristos. Nașterea ei a fost deci o binecuvîntare dată părinților săi și prin ei întregului neam omenesc al celor ce privesc cerul cu ochii nădejdi și cu încrederea neclintită a credinței.

Din tradiție cunoaștem că părinții ei se numeau Ioachim și Ana și erau din neamul lui David. Făceau parte din poporul de mijloc și erau drepti și buni înaintea lui Dumnezeu. Aveau gospodăria lor și cunoscuseră în viață multe lucruri frumoase: se bucurau de sănătate deplină, petreceau zilele într-o atmosferă de pace familiară, de liniște cucernică și rugăciune, chiar și din roadele pămîntului aveau îndestulare. În ceea ce privește îndă-

toririle religioase, ei le îndeplineau cu toată râvna și mai mult decît li se cerea. Astfel tatăl ei își aducea darurile sale la templu, îndoit spunînd: ceeace-mi prisosește mie, să fie pentru întregul popor, iar ceea ce este pentru iertarea mea să fie Domnului pentru ispășirea mea". Cu alte cuvinte, el avea conștiința îndatoririi de a veni în ajutorul semenilor săi lipsiți, din popor, făcînd astfel fapte bune, lucru bineplăcut lui Dumnezeu.

Viața lor tihnită, însă, era umbrită de o amărăciune care acum îi însoțea aproape de bătrînețe — și anume lipsa de copii. Dacă azi dobîndirea de copii este socotită ca o binecuvîntare, atunci, lipsa de copii era socotită ca un blestem. Și aceasta îi întrista mai mult. Ni se istorisește că odată pe cînd își aducea ca de obicei darurile sale la templu înaintea celorlalți, l-a întîmpinat un preot zicîndu-i: „nu ți se cade ție să aduci cel dintîi darurile tale, pentru că nu ai lăsat urmași în Israil". Și atunci darurile lui s-au întors înapoi. Deși s-a mîhnit adînc, totuși el nu și-a pierdut nădejdea și a continuat să se roage lui Dumnezeu cu și mai multă râvnă, bine știind că în Israil nici un drept n-a rămas fără urmași. Așa și cei doi părinți bătrîni, au continuat să ducă mai departe viața curată și plăcută lui Dumnezeu, nădăjduind că odată rugăciunile lor vor fi ascultate. De aceea Ioachim s-a retras în pustie, unde 40 de zile și 40 de nopți s-a rugat în post și rugăciune continuă, zicînd întru el: „nu voi pleca de aici nici din cauza foamei nici din cauza setei, pînă ce Domnul Dumnezeu nu mi se va arăta și rugăciunea va fi hrana mea și băutura mea". Pe de altă parte mama ei, Ana, rămasă singură, stăruia și ea în aceeași cerere. Rugăciunea celor doi bătrîni este în sfîrșit ascultată și Dumnezeu trimite pe arhanghelul Gavriil să vestească lui Ioachim, zicînd: „Ioachime, Ioachime, Domnul Dumnezeu a auzit rugăciunea ta. Pornește acasă. Iată, soția ta, Ana, va zămisli un prunc". Iar către soția lui a zis: „Ana, Ana, Domnul a auzit rugăciunea ta și vei lua în pîntece și vei naște și se va vorbi de sămînța ta în toată lumea". Am reprodus aceste cuvinte pentru a putea face și comparația cuvenită cu cele spuse Mariei, de același arhanghel. Ingerul Domnului îi spune Fecioarei Maria următoarele: „Duhul Sfînt se va pogori peste tine și puterea Celui Prea Înalt te va umbri; pentru aceasta și Sfîntul ce se va naște din tine, se va chema Fiul lui Dumnezeu" (Luca 1, 35). Deosebirea este evidentă. Pe cînd nașterea Mariei este fructul conviețuirii celor doi soți și rezultatul unor îndelungate rugăciuni care au fost ascultate, Nașterea Mîntuitorului, din Fecioara Maria, este de la Duhul Sfînt, deci este un fapt minunat, puterea Celui Prea Înalt.

Nașterea prunței Maria aduce în casa părinților ei o neasemuită bucurie. Înțeleptul Solomon a spus cîndva: „Flori pe cîmp s-au arătat și a sosit vremea cîntării, în țarină glas de turturea se aude", „crin între vîlcele a răsărit" (Cînt. Cînt. 2, 1, 12). Intocmai așa puteau spune și dreptii ei părinți, căroră nașterea prunței le-a produs o mare bucurie și speranță.

Cîntările bisericesti, în special cele de la Vecernie, descriu acest moment, în cuvinte de o neîntrecută poezie, frumusețe și semnificație. Enumerăm cîteva. Cu nașterea Fecioarei, s-a făcut început de bucurie la toată lumea, fiindcă astăzi au „suflat vînturi mai-nainte vestitoare de mîntuire". Astăzi începe să rodească darul, căci ușile celei sterpe se deschid să treacă dumnezeiasca Fecioară, împreunînd pe cele cerești cu cele pămîntești. As-

tăzi taina cea ascunsă din veac a mîntuirii începe să se descopere. De acum darurile lui Ioachim nu se vor mai întoarce înapoi, căci plîngerea Anei întru bucurie s-a prefăcut, ridicîndu-se totodată cortul cel căzut al lui David. Rod preacinstit a ieșit din Ioachim și Ana, aceea pe care o vor ferici toate neamurile, cer și scaun dumnezeiesc, lăcaș de curățire, solitoare a vieții noastre, pierderea blestemului, deschiderea raiului, dătătoare de binecuvîntare. Cel ce a întărit cerurile cu înțelepciunea și-a gătit Lui-și mai-nainte pe pămînt scaun sfînt, cer însuflețit cu iubirea de oameni, căci Dumnezeu minunilor și nădejdea celor fără de nădejde ne-a odrăslit nouă pe Maica Sa, sad de viață purtător din rădăcină neroditoare.

Proorocii V. Testament încă au preînchipuit-o în multe feluri. Așa, spre pildă, ea este închipuită de „scara lui Iacov” pe care a visat-o în Haran, alungat fiind de fratele său Esau. Pe această scară ce avea un capăt pe pămînt și unul în cer se coborau și se urcau îngerii lui Dumnezeu. Iar de la capătul de sus Dumnezeu a grăit lui Iacov, asigurîndu-l de ajutorul Său. Pămîntul pe care dormise era pămînt sfînt. De aceea el recunoaște că Dumnezeu era în locul acela; „casa lui Dumnezeu și poarta cerului” (Fac. 28, 17). În alte locuri, Fecioara Maria, care va naște pe Mîntuitorul, este închipuită de „rugul cel nears” pe care l-a văzut Moise în Madian; în alt loc, de „cuptorul cel de foc al Caldeilor în care a răsărit rouă, sau de cup-torul celor trei tineri din Babilon, care au ieșit nearși, preînchipuind pe dumnezeiasca mireasă, pentru că focul cel dumnezeiesc, cel fără materie, în pîntece material fără de ardere l-a primit.

Nașterea Fecioarei, care va naște pe Mîntuitorul, face parte dintr-o făgăduință, dintr-o nădejde de mîntuire promisă de Dumnezeu și cultivată neînterupt de patriarhii, dreptii și profeții V. Testament. Cu nașterea ei se dă la o parte un colț din vâlul întunecatei nopți religioase a omenirii care aștepta mîntuirea. Înțeleptul Solomon întru descoperire o saluta astfel: „Cine este aceasta care se ivește cu zorile” (Cînt. Cînt. 1, 14), „Cine este aceasta care strălucește ca zarea și ca luna-i de frumoasă, ca soarele de luminoasă” (id. 6, 10). Iar psalmistul David se ruga zicînd: „Păstorul lui Israil... arată-te. Cel ce șezi pe scaun de Heruvimi, deșteaptă puterea ta... și vino ca să ne mîntuiești pe noi. Ridică-ne iar Dumnezeule... (Ps. 80, 1—4).

La trei ani, Fecioara Maria este dusă la templu ca să fie închinată, unde va avea să trăiască după Legea cea sfîntă, îngrijită de preoții templului. Fapt este că deslipirea ei de către părinții care o doriseră așa de mult nu era ușoară. Dar ei se mîngăiau, în inima lor, cu nădejdea că într-o zi va fi și ea mamă și astfel va ridica cîntea neamului lor. Nu prevedeau că în vatra părintească, la umbra finicilor și sicomorilor, va alerga într-o zi chiar copilul Iisus, înzestrat cu un farmec deosebit și îmbrăcat într-o lumină care venea de dincolo de zările acestei vieți.

Viața ei la templu este pilduitoare. Dumnezeu a plăsmuit-o nu numai cu o frumusețe trupească, ci mai ales cu frumusețea cea nepieritoare a sufletului, ferind-o de orice gînd de păcat și pregătind-o din pruncie să fie vas primitor al darurilor Sfîntului Duh. Viața ei — de la care putem lua veșnică pildă — i-a fost luminată în așa măsură ca să poată primi cunoștința adevărului, i s-a încălzit simțirea cu focul dragostei dumnezeiești, i s-a aprins voința de dorirea și săvîrșirea binelui. Astfel, Dumnezeu, prin re-

vărsarea harului și puterii Sale, a pregătit-o treptat și trupește și sufletește ca să fie cel mai curat templu al Dumnezeuului Celui viu, al Mîntuitorului nostru.

Gîndindu-ne la felul cum s-au împlinit făgăduințele cele nemincinoase ale Providenței, cînd a apărut Luceafărul nădejilor de mîntuire, trebuie să luăm pildă de nădejde tare și credință neclintită în atotputernicia lui Dumnezeu. Bucuria nașterii care a cuprins pe părinții Sfintei Fecioare să fie bucuria trăirii unei vieți mai bune, mai cinstite, mai sincere, cu mai multă dragoste față de semenii noștri, după pilda Fecioarei, care om ca și noi fiind, a putut vieții lui Hristos, fără egal. Să creștem deci în sfințenie, hrănindu-ne cu adevărurile dumezeiești, și să ne apropiem mai mult de Dumnezeu. Să ne punem nădejdea în Dumnezeu, zicînd cu psalmistul: „Tînăr am fost și am îmbătrînit, dar n-am văzut pe cel drept părăsit, nici pe urmașii lui cerșind pîine” (Ps. 34, 25).

Diacon IOAN POPESCU

CUVÎNT LA SF. DUMITRU

Cînd vrem să învățăm ceva, să deprindem un meșteșug, o îndeletnicire oarecare, de obicei procedăm așa că mergem la cei ce cunosc bine lucrurile, meseria, profesiunea pe care vrem să ne-o însușim. De pildă, cînd vrem să învățăm carte, mergem la dascăli cunoscuți ca oameni pregătiți și pricepuți în ale învățăturii. Dacă vrem să învățăm a cînta, mergem la un muzicant bun și priceput în a învăța și pe alții arta cîntării. Dacă vrem să ne deprindem a cultiva bine pămîntul, mergem la școala unor buni agronomi...

Așa facem în viața obișnuită și tot așa trebuie să procedăm și în domeniul vieții duhovnicești. Și în domeniul acesta credinciosul care vrea să pătrundă rostul vieții duhovnicești și să-și dea seama de valoarea ei, trebuie să intre în legătură cu oameni care o prețuiesc ei înșiși și se remarcă prin bogăția și adîncimea propriei lor vieți duhovnicești.

În cuprinsul Bisericii noastre ortodoxe au existat totdeauna asemenea credincioși cu viață înduhovnicită în grad înalt, capabili să fie călăuze bune credincioșilor simpli, pe căile aspre ale înduhovnicirii. Aceștia sînt Sfinții.

Mare este ceata Sfinților. În calendarele bisericesti nu e zi în care să nu fie trecuți spre pomenire unul sau mai mulți Sfinți. Și nu e slujbă bisericască în care să nu fie cuprinse și cîntări de laudă la adresa Sfinților. Cultul Sfinților face parte integrantă din viața de credință și evlavie a Bisericii noastre.

Toți Sfinții sînt cinstiți de Biserică. Dintre ei însă, unii sînt cinstiți în mod cu totul deosebit.

Aceștia sînt Sfinții mari ai Bisericii. Sînt Sfinții în cinstea cărora s-au rînduit zile anume, s-au întocmit slujbe speciale, cîntări de laudă, s-au făcut și se fac panegirice.

Dintre aceștia face parte și Sfîntul Dumitru.

A trăit în veacul III—IV. Era dintr-o familie cu viață aleasă. La vîrsta potrivită s-a dus să-și facă datoria ostășească. S-a nîmplat că vremea în care a trăit Dîmitrie să fie vreme de grea cumpănă pentru creștini.

Vrînd să dezlănțuie o persecuție de exterminare a creștinilor, împăratul de atunci a căutat să-și pregătească mai întii armata, instrumentul cu care avea să-și ducă la îndeplinire planul. În acest scop, el a pus la cale eliminarea din sînul armatei a celor ce se mărturiseau următori ai lui Hristos.

Sfîntul Dimitrie ne-a arătat că sfințenia nu este ceva rezervat numai unei categorii de credincioși cum ar fi, de exemplu, cei hirotoniți. Sf. Dimitrie a fost un credincios laic, dar prin viața lui, prin perseverența lui eroică pe făgașul comandamentelor lui Hristos, a izbutit să urce treptele înalte ale sfințeniei. Sf. Dimitrie ne-a arătat că nu e nevoie să faci parte din tagma preoților, ca să poți mărturisi pe Hristos în spiritul unei desăvîrșite iubiri față de El și față de semenii.

În al doilea rînd, din viața și atitudinea Sf. Dimitrie învățăm că una din condițiile principale ale sfințeniei este credința în puterea sufletească și în îndreptățirea ei de a fi la cîrma vieții credincioșilor.

În adevăr, există în noi o putere care nu se lasă redusă la dimensiunea fizică a ființei noastre.

Există în noi o minte care nu se mulțumește cu adevăruri fragmentare, ci năzuie mereu după adevăruri totale, după adevăruri absolute.

Există în noi o inimă care nu se lasă mulțumită cu nimic din ceea ce-i oferim din lumea aceasta, ci năzuie mereu după realitatea ultimă.

Există în ființa noastră o conștiință care nu ne lasă să rămînem în starea în care ne aflăm, ci ne îndeamnă, ne poruncește, ne silește să năzuim mereu către ceea ce trebuie să fim.

Există în noi un suflet care nu se lasă redus la biologie, care are altă obîrșie decît trupul, și altă menire decît el.

Trupul se naște din trup, dar sufletul nu ia ființă din trup. El nu provine din materie, ci după învățătura Bisericii noastre sufletul e rezultatul unui act creator al lui Dumnezeu. Sufletul provine de la Dumnezeu și menirea lui e de a fi în permanență la cîrma întregii noastre vieți. Viața biologică, instinctuală este prin însăși firea ei orientată către supunere față de suflet dar cu condiția ca acesta să fie deplin conștient de natura sa spirituală, de legile și de menirea sa superioară.

Cînd spiritul dă dovadă de slăbiciune, cînd oscilează, cînd nu știe să-și exerciteze drepturile sale de conducător, atunci viața inferioară, instinctele, poftele ies din limitele lor, alunecă în patimi primejdioase, și o gravă descumpănire intervine în viața noastră.

Reabilitarea sufletului și promovarea lui în rolul de conducător nu se poate realiza decît prin aducerea lui în legătură cu o personalitate vie din viața căruia credinciosul să vadă limpede cum în cele mai grele împrejurări puterile spirituale rămîn biruitoare de la început pînă la sfîrșit. Această personalitate este Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

În prezența Mîntuitorului sufletul nostru se înviorează și-și dobîndește conștiința clară de sine însuși și de misiunea ce are de îndeplinit.

În prezența Mîntuitorului chemările inferioare ale firii amuțesc, instinctele se potolesc, inima se înviorează.

În legătură cu Mîntuitorul conștiința poate face mai ușor și sigur deosebire între bine și rău și se poate face mai clar auzită de către voință.

În arta creștină veche Mântuitorul era înfățișat adesea în chipul lui Orfeu scoțînd un suflet din infern. Semnificația zugrăviturii e limpede: În prezența Mântuitorului tot ce este aspirație înaltă în noi, tot ce este spirit se eliberează din strînsorile lumii instinctuale și dobîndește deplină conștiință și stăpînire de sine.

Toate lucrurile acestea au fost cunoscute de Sfîntul Dimitrie. Creștin pînă în adîncul ființei, el a știut că chemarea sufletului e să se afirme ca conducător al întregii vieți a credincioșilor, să arunce lumină asupra problemelor ei și să arate căile cele mai potrivite ale dezlegării lor. Sfîntul a avut de asemenea convingerea că această înaltă misiune, sufletul nu și-o poate realiza în mod consecvent decît numai dacă este adus și păstrat în cea mai strînsă comuniune cu Iisus Hristos Domnul.

E convingerea pe care Sfîntul a afirmat-o cu fermitate de-a lungul întregii sale vieți de credincios creștin, culminînd cu acceptarea bărbătească a morții pentru Hristos.

Am participat azi cu evlavie la slujba sfîntă săvîrșită întru cinstirea marelui mucenic Dimitrie. Cîntările sfînte, sinaxarul, imnele cuprind multe despre viața și mucenicia Sfîntului.

Din ele am putut desprinde învățătura că sfințenia e o virtute la îndemîna oricărui credincios indiferent de îndeletnicirea ce are.

Am putut desprinde apoi învățătura că nu poate fi vorba de sfințenie decît acolo unde există o credință tare în partea nemuritoare a ființei noastre, în puterea sufletească și în menirea acestei puteri de a fi la cîrma întregii noastre vieți.

Am putut desprinde de asemenea învățătura că sufletul nu-și poate dobîndi și menține în mod durabil întîietatea în viața noastră a credincioșilor, decît dacă e adus și menținut în strînsă legătură cu Iisus Hristos Domnul nostru.

Iată învățături nu de margine, ci fundamentale pentru fiecare dintre noi credincioșii. Iată învățături asupra cărora se cuvine să zăbovim și să medităm în clipele noastre de reculegere.

Să medităm cu seriozitate și să ne lăsăm pătrunși de ele convinși că procedînd așa vom aduce dreaptă cinstire acestui mare dascăl de energie și eroism care este Sfîntul mucenic Dimitrie.

Pr. Prof. D. BELU

PREDICĂ LA DUMINICA XXIII DUPĂ RUSALII

„Ce ai cu mine Iisuse, Fiul lui Dumnezeu celui Prea Înalt?” (Luca 8, 28)

Învățătura de căpătîi a Bisericii noastre este dumnezeirea Mântuitorului Iisus Hristos. Acest mare adevăr stă la temelia ei căci zice Domnul: „Pe această piatră voi zidi Biserica mea și porțile iadului nu o vor birui pe ea” (Matei 16, 18). Această învățătură despre dumnezeirea lui Iisus a fost propovăduită încă de la începutul creștinismului, iar cînd, mai tîrziu, oamenii de rea credință au vrut s-o stîlcească, Sfinții Părinți, dascălii de seamă ai Bisericii, adunați în mari soboare, au apărut-o cu toată tăria închegînd

pentru toate generațiile de creștini învățătura că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, de o ființă cu Tatăl, așa cum ne învață Crezul. Căci „Printr-însul s-au zidit toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute” (Col. 1, 9).

Învățătura despre dumnezeirea Mântuitorului Iisus Hristos are nezdru-cinate temeuri atât în Sfânta Scriptură cât și în Sfânta Tradiție. Cîteva din aceste temeuri cuprinse în Sf. Scriptură le vom arăta în cele ce urmează.

De la început trebuie să spunem că venirea lui Iisus Hristos — a lui Mesia sau a Fiului lui Dumnezeu în trup omenesc — în lume nu a fost în-tîmplătoare, ca a unui om oarecare, ci calea venirii Lui a fost pregătită cu mii de ani înainte. Profetii Vechiului Testament, luminați fiind de Sus, vestesc pe rînd multe din însușirile dumnezeiești ale lui Mesia. Profetul Isaia arată nașterea Sa suprafirească, dumnezeiască, dintr-o fecioară, cînd spune: „Iată fecioara va lua în pîntece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuil” (Isaia 7, 14). Iar în altă parte acelaș profet arată însușirile Lui numindu-L chiar Dumnezeu cînd zice: „Căci prunc s-a născut nouă, un fiu s-a dat vouă, a căruia stăpînire este pe umărul lui și se cheamă numele lui: înger de mare sfat, sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, părinte al veacului ce va să fie” (Isaia 9, 5). În psalmul 109, 1—5 Mesia are însușiri de judecător a toată lumea, iar în psalmul 2 El este numit direct Fiul al lui Dumnezeu: „Fiul meu ești tu, eu astăzi te-am născut” (Ps. 2, 6). La astfel de preziceri despre Sine se gîndea Mîntuitorul cînd zicea răuvoitorilor din timpul petrecerii Sale pe pământ: „Cercetați Scripturile, căci vouă vi se pare că întru ele veți avea viața veșnică și tocmai acelea sînt care mărturisesc pentru mine” (Ioan 5, 39). Toate aceste prorociri și încă altele s-au împlinit întru totul în persoana Mîntui-torului.

Sf. Evanghelist Luca — despre care știm că, înainte de a așterne pe hîrtie Evanghelia sa, a cercetat totul cu de-amănuntul de la martorii vieții pămîntești ai lui Iisus — ne istorisește pe larg nașterea suprafirească a Mîntuitorului din Fecioara Maria, precum și faptele minunate care s-au petrecut în acea noapte sfîntă a nașterii Sale. Fecioara Maria a luat în pîntece de la Duhul Sfînt, iar după naștere a rămas tot Fecioară, căci „la Dumnezeu nici un lucru nu este cu neputință” (Luca 1, 37).

Minunile, ca fapte ieșite din rîndul celor de toate zilele, au făcut parte din viața de fiecare zi a Mîntuitorului. „Și străbătea Iisus toate cetățile și satele, ne spune Sf. Evanghelist Matei, învățînd în soboarele lor și propo-văduind Evanghelia împărăției și vindecînd toată boala și toată neputința în popor” (Matei 9, 35). Desigur că Sf. Evangheliile nu ne redau decît o parte din aceste semne minunate și anume pe cele care au lăsat urme mai adînci în amintirea Sfinților Apostoli. Ele mișcau atât de mult mulțimile care-L urmau pe Iisus încît se mirau zicînd că „niciodată nu s-au mai văzut asemenea lucruri în Israil” (Matei 9, 63), întrebîndu-se totodată: „Cine este acesta, că și vînturile și marea îl ascultă pe El?” (Matei 8, 27) și „De unde are El această înțelepciune și aceste puteri?” (Matei 13, 34), „Căci îi învăța pe ei ca cel ce are putere, iar nu ca fariseii și cărturarii lor” (Matei 7, 29). La dreapta judecată aceste fapte vor apăsa pe fariseii și căr-

turarii care le-au văzut și care totuși, în răutatea lor, se mai îndoiau de dumnezeirea Mântuitorului Iisus Hristos. Căci zice odată plin de durere ucenicilor Săi: „De n-aș fi făcut întru ei lucruri pe care nimeni altul nu le-ar fi făcut n-ar avea păcat; acum însă au și văzut și (totuși) m-au urit și pe mine și pe Tatăl meu” (Ioan 15, 24). Norodul întreg însă „se bucura de toate faptele cele slăvite ce se făceau de dînsul” (Luca 13, 17). Quadratus, un creștin de seamă din veacul II, ne spune că cunoștea personal pe unii din aceia care au fost vindecați de Domnul nostru Iisus Hristos.

Cînd Iisus și-a dat Duhul, pe crucea de pe Golgota, „Catapeteasma templului s-a spintecat în două de sus pînă jos — ne spune Sf. Apostol și Evanghelist Matei — pămîntul s-a cutremurat și pietrele s-au despicat, mormintele s-au deschis și multe trupuri ale sfinților ce adormiseră s-au sculat și ieșind din morminte, după învierea lui, au venit în sfînta cetate și s-au arătat multora, iar sutașul și cei ce împreună cu el păzeau pe Iisus, văzînd cutremurul și cele ce s-au făcut, s-au înfricoșat foarte zicînd: **Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost acesta!**” (Matei 27, 51—54). Dar cea mai de seamă minune a Mântuitorului Iisus Hristos rămîne desigur Invierea Sa din morți, care umple de lumină și de nădejde întreaga viață creștină.

Noi știm că păcatele sînt gînduri, cuvinte și fapte potrivnice voii lui Dumnezeu, care ne-a dat învățăturile după care să ne conducem în viață și care este fără de păcat. Numai Dumnezeu deci le și poate ierta. Mîntuitorul Iisus Hristos, ca Dumnezeu adevărat, își arată această însușire a Sa atunci cînd, fără nici o sminteală și cu deplină putere, iartă păcatele slăbănogilor și ale celor ce cu cîntă deplină veneau la Dînsul.

Ceea ce formează de asemenea un semn luminos al dumnezeirii Mîntuitorului Iisus Hristos este frumusețea Sa duhovnicească, desăvîrșita Sa curățenie sufletească sau lipsa oricărui păcat. Chiar dușmanii Domnului mărturisesc lipsa Lui de păcat atunci cînd spun: „Învățătorule, **știm că ești drept** și înveți cu adevărat calea lui Dumnezeu și nu-ți pasă de nimeni că nu cauți la fața oamenilor” (Matei 22, 16). Mai vîrtos însă o mărturisesc Sf. Săi Apostoli, martorii de zi cu zi ai vieții Lui pămîntești: „Nici un vicleșug nu s-a aflat în gura lui, a celui ce **n-a săvîrșit nici un păcat**”, spune Sf. Petru (I Petru 2, 22); „Voi știți că el s-a arătat ca să ridice păcatele noastre și **păcat întru el nu este**”, ne încredințează și Sf. Apostol Ioan (1 Ioan 3, 5). Lipsa de păcat a Mîntuitorului ne-o mărturisește și Iuda vînzătorul: „Greșit-am de am vîndut sînge nevinovat!” (Matei 27, 4) și ne-o spune chiar Domnul cînd zice: „Cine din voi mă va vădi de păcat?” (Ioan 8, 40). Pe de altă parte, Iisus avea o desăvîrșită dragoste de oameni pe care a dus-o pînă la jertfa de Sine.

Dumnezeirea Mîntuitorului Iisus Hristos însă este mărturisită direct de mulțimile care îl urmau pe El cu sete și dragoste, care se bucurau „de toate faptele cele slăvite ce se făceau de dînsul” (Luca 13, 17) și care au văzut de la început în Iisus mai mult decît un om și anume: „Un proroc, puternic în faptă și în cuvînt, înaintea lui Dumnezeu și a tot poporul” (Luca 24, 19). „Nu mai credem acum pentru vorba ta, spuneau locuitorii din Sihem femeii cu care Iisus stătuse de vorbă la fîntîna lui Iacob, ci pentru că înșine am auzit și știm că acesta este cu adevărat Hristos, Mîntuitorul lumii” (Ioan 4, 42). Iar cuvinte ca acestea: „Fericit este pîntecele care te-a

purtat și sînul care l-ai supt” — rostite de o femeie din mulțime — n-au fost puține în acele vremuri. Dumnezeirea lui Iisus o mărturisesc și Sfinții Săi Ucenici și Apostoli: „Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu ești” (Matei 14, 33); „După ce în multe rînduri și în multe chipuri a grăit odinioară Dumnezeu părinților noștri prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nou **prin Fiul** (său) (Evrei 1, 1); „Știm și aceea că Fiul lui Dumnezeu a venit și ne-a dat nouă pricepere ca să cunoaștem pe Dumnezeul cel adevărat” (1 Ioan 5, 20) și chiar Mîntuitorul ne mărturisește acest lucru cînd zice: „Eu sînt lumina lumii” (Ioan 8, 12); „Eu sînt calea, adevărul și viața. Nimeni nu vine la Tatăl decît numai prin mine” (Ioan 14, 6); „Eu sînt (Mesia), cel ce grăiesc cu tine” (Ioan 4, 26); „Cel ce m-a văzut pe mine a văzut pe Tatăl” (Ioan 14, 9), căci „Eu și Tatăl una sîntem” (Ioan 10, 30). Toate aceste mărturii ale Domnului despre Sine sînt întărite de Dumnezeu-Tatăl care zice: „Acesta este Fiul meu cel iubit întru care bine am voit, pe acesta să-l ascultați!” (Matei 17, 5).

Credința în Iisus Hristos, Mîntuitorul nostru, să ne fie îndemn de fiecare clipă pentru a trăi în lume împlinind întocmai poruncile Sale, fiind oameni ai muncii cinstite și de adevărat folos nouă și semenilor și ai curăției sufletești, oameni ai dragostei de semeni și ai păcii în lume.

Diacon GH. PAPUC

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANDREI RUBLIOV (1360—1430)

„Prea sfînta și pravoslavnica maica Biserică face a sa lucrare și prin dumnezeieștile scripturi și învățături și prin sfîntul și dumnezeiescul meșteșugul zugrăviei pentru ca prin amîndouă să se săvîrșească cea a noroadelor celor pravoslavnice îndreptare, luminare și mîntuire“.

(*Erminia picturii bisericești*, trad. Macarie, 1805).

I

S-au împlinit 600 de ani de la nașterea celui mai mare pictor rus de icoane, fericitul monah, ascultător în lavra Troițe-Serghieva, Andrei Rubliov.

Creația artistică a acestui pictor genial, de faimă legendară, a atins culmile de înflorire ale iconografiei ruse vechi. Inspirată din cele mai autentice tradiții ale artei religioase bizantine și din cele mai curate izvoare ale geniului artistic al poporului rus, opera venerabilului zograf cucerește peste veacuri atenția și admirația sufletelor evlavioase și ale iubitorilor de frumos.

Andrei Rubliov a trăit într-o vreme străbătută de un năvalnic avînt patriotic și de o entuziastă înviorare a trăirii religioase, întruchipînd, în lucrările sale, aspirațiile spirituale și artistice ale poporului rus din sec. 14—15. El reprezintă idealul estetic al personalității desăvîrșite și armonioase, zămislite în acea epocă de elan și de afirmare a conștiinței naționale.

Ucenicind la școala celor mai aleși meșteri iconari din vremea sa, Rubliov și-a desăvîrșit măiestria pînă la transfigurarea în razele sublime ale suprasimțualității. Stilul artei lui poartă pecetea unei personalități creatoare, exercitînd, încă fiind în viață, o influență cōvîrșitoare asupra ucenicilor săi și devenind mai tîrziu model normativ pentru pictorii bisericești din întregul răsărit ortodox.

Icoanele și frescele pictate de Rubliov s-au bucurat de multă prețuire din partea contemporanilor și urmașilor săi, însă nestatornicia lucrurilor a făcut ca ele să fie treptat acoperite de colbul uitării. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Comisia de Stat pentru restaurarea operelor de artă a ajuns să redescopere, sub tencuiala unor zugrăveli mai noi, multe picturi originale ale lui Rubliov. Acestea au fost minuțios curățite și expuse apoi în muzeele de artă, devenind în felul acesta accesibile cercetării științifice și dăruite admirației publice. Ca un omagiu de recunoș-

tință din partea poporului sovietic față de acest reprezentant ilustru al culturii ruse vechi, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. a amenajat, în 1947, un muzeu comemorativ în mănăstirea Spas-Andronikow din Moscova, unde este înmormântat Andrei Rubliov.

Personalitatea și creația artistică a acestui poet îngeresc al penelului constituie o preocupare pasionantă pentru istoricii și criticii de artă din lumea întreagă, iar aniversarea nașterii lui vine să-i încunune fruntea cu nimbul nemuririi.

II

Andrei Rubliov apare în istoria poporului rus într-o epocă de adânci tulburări și prefaceri politice și sociale. După ani grei de apăsare sub jugul odios al mongolilor, începe să se închege în nordul Rusiei un nou centru statal, menit să devină leagănul dezvoltării de mai târziu al poporului rus, marele cnezat al Moscovei.

Prin destoinicia lor, cnejii moscoviți reușesc să-i înlăture pe rivalii lor din iupta pentru hegemonia politică, iar Dimitrie Ivanovici (1359—1389) își impune definitiv autoritatea de „mare cneaz al Moscovei”. Dar însemnătatea istorică a domniei lui constă în ridicarea curajoasă a poporului rus, care a înfruntat atunci pe față vrăjmășia mongolilor. Biruința epocală de la Kulikowo pe Don (1380), repurtată asupra hanului Mamai de către Dimitrie, supranumit de atunci Donskoi, a inaugurat o eră nouă în viața poporului rus. Această victorie răsunătoare a pus capăt unei prejudecăți seculare despre invincibilitatea militară a mongolilor și a născut convingerea că poporul rus este destul de puternic ca să înceapă lupta pentru libertate; totodată s-a creat un imbold hotărîtor pentru consolidarea unității naționale, sub stindardul marelui cneaz al Moscovei.

Orașul Moscova a devenit, firește, un centru nu numai politic și religios, ci și intelectual. Perspectiva libertății a stîrnit o deslănțuire impetuoasă a forțelor creatoare ale poporului rus, ducînd la nașterea unor idei noi despre desăvîrșirea morală a omului și despre înalta chemare a lui.

În acele vremuri de restriște nu a rămas cruțată nici Biserica rusă. Unitatea ei s-a fărâmițat pentru cîțva timp, iar centrul activității ei s-a deplasat, ca și cel politic, din sudul Rusiei, bînțuit de invazia mongolă, în spre Moscova. Scaunul mitropolitan se mută, la începutul sec. 14, din Kiewul pustiit, mai întîi la Vladimir, apoi la Moscova. Reprezentanții Bisericii au întrezărit cu intuiție sigură că Moscova va deveni centrul noului stat rus. Infrățiți în chip firesc cu aspirațiile poporului, ierarhii și clerul moscovit au împletit destinele Bisericii cu acelea ale statului, dîndu-i acestuia tot sprijinul lor moral și material.

Între ierarhii din acea vreme s-a distins figura impunătoare a mitropolitului Alexei († 1378), care, prin însușirile sale extraordinare, a influențat atît de mult viața Bisericii și a statului, încît se poate spune că el a fost un adevărat regent în marele cnezat al Moscovei. În timpul păstoririi lui înfloarește, în apropierea Moscovei, un important focar de spiritualitate și cultură rusă veche, lavra Troițe-Serghieva de la Zagorsk, ctitoria Sf. Serghii din Radonej (1315—1392).

Sf. Serghii a însemnat pentru monahismul moscovit ceea ce au însemnat Sf. Antonie și Teodosie de la Pecerskaia Lavra pentru monahismul

kiewean. Sf. Serghii, „părintele monahilor” a fost un adevărat făuritor de mănăstiri și organizatorul școlii ascetice ruse, desfășurând o activitate creatoare în istoria religioasă și socială a Rusiei vechi. El luptă cu succes pentru curmarea certurilor dintre cneji și cucerește venerația unanimă a credincioșilor; îmbărbătează și binecuvintează oștile lui Dimitrie Donskoi și proorocește izbîndă deplină în lupta de la Kulikowo. Ocrotitor și ocîrmuitor al Bisericii și statului, cuviosul Serghii a instaurat, prin sfințenia vieții și învățăturilor sale, un climat de înălțare spirituală și morală în viața poporului său.

Intemeietor al mănăstirii Sf. Treime de la Zagorsk, egumenul Serghii a introdus, în 1354, sistemul vieții chinoviale, construind în acea mănăstire clădirile necesare vieții de obște, ca trapeza, bucătăria comună, etc. A ales din rîndurile monahilor și a fraților pe cei mai potriviți pentru diferitele ascultări. Putem presupune că în mănăstirea Sf. Treimi a existat, încă de atunci, și un atelier de pictură bisericească, în care se va fi nevoit și smeritul „cerneț” Andrei, și pe care acesta îl va fi condus, mai tîrziu, supraveghind pictarea icoanelor comandate de bisericile și credincioșii din acea vreme.

În concepția despre lume și viață a omului rus medieval, idealul vieții monastice se bucura de o înaltă cinstire, fiind îmbrățișat cu hotărîre și căldură de nenumărați credincioși, din toate straturile sociale. Solul pe care se cultiva pietatea monahismului rus a fost viața creștină normală, simplă, iar nu o religie exaltată, căci pentru asceții ruși esențialul era ca viața lor să devină o viață cu adevărat omenească.

Mănăstirile ruse vechi, lăcașuri de închinare neîncetată, s-a dovedit a fi cetăți neclintite ale credinței și focare spirituale ale harului. Ele au atras, cu o chemare irezistibilă, la sînul lor pe credincioșii din apropiere și depărtări, iar cu timpul au devenit și un factor economic important pentru regiunea învecinată. De asemenea, viețuitorii mănăstirilor au ridicat adesea întărituri pentru apărarea statului, au secat mlaștini și au construit drumuri noi.

III

Lavra Troițe-Serghieva a adăpostit la vatra ei multe suflete cucernice și înzestrate, care-și căutau acolo zidire și desăvîrșire duhovnicească. Așa va fi fost și cu iconarul nostru Andrei, care, iubind și îndeletnicindu-se cu meșteșugul zugrăviei, și-a găsit împlinire gîndului și rîvnei sale în viața îngerească a mănăstirii și în lucrarea cu frica lui Dumnezeu a icoanelor sînte.

Tînărul călugăr îl va fi găsit încă în viață pe marele Serghii, a cărui personalitate va fi produs o impresie profundă asupra sufletului curat al iconarului nostru, întipăririndu-i-se neșters în amintire.

Din păcate nu cunoaștem prea multe date din viața acestui pictor monah. Însăși originea lui este învăluită în mister. Unii cercetători, bazați pe cronică orașului Pscov, în care se menționează, spre sfîrșitul sec. 15. numele unui boier Rubliov, înclină să creadă că pictorul nostru ar fi originar din acel oraș. Este adevărat că vestitul pictor bizantin, Teofan Grecul, dascălul și colaboratorul de mai tîrziu al lui Rubliov, a activat prin 1387 în Novgorod, însă nu există dovezi suficiente că în acest timp îl va fi descoperit pe tînărul Andrei în regiunea Novgorod-Pscov. De aceea autorii

mai noi trec peste problema originii lui Rubliov, mulțumindu-se să-l încadreze, în general, în istoria vremii și, în special, în spiritul ideologiei de la Troițe-Serghieva.

Pornind de la câteva date istorice sigure și conjeturând prezumțiile logice, vom schița momentele principale din viața acestui personaj enigmatic.

Andrei Rubliov s-a născut probabil în anul 1360, într-o localitate rămasă necunoscută. Inzestrat din naștere cu talentul picturii, el își va fi căutat de timpuriu mediul cel mai prielnic, mănăstirea, unde să-și poată dezvolta și desfășura talentul său. Nu cunoaștem nici anul și nici mănăstirea unde s-a închinoviat, presupunem însă că va fi intrat în cinul monahal încă din frageda lui tinerețe și există destule dovezi, care ne încredințează că Rubliov a ieșit din atelierul iconografic al mănăstirii Troițe-Serghieva, de sub ascultarea egumenului Nikon, urmașul și ucenicul iubit al Sf. Serghii.

Înainte de a ajunge să lucreze la școala lui Teofan Grecul, Rubliov trebuie că și-a dezvoltat maniera artistică încă în cursul ultimilor zece ani ai sec. 14. Este foarte probabil că a lucrat, împreună cu meșterii moscoviți, la pictarea catedralei Sf. Adormire din Kolomna (1392), a bisericii Nașterea Domnului și învierea lui Lazăr (1395) și a catedralei Sf. Arhangheli din Kremlinul Moscovei (1399).

În sec. 14 pictura Moscovei se separă într-o ramură cu totul independentă și va domina în Rusia. Spre deosebire de pictura din Novgorod, imaginile create de meșterii din Moscova se disting printr-o originalitate profundă iar procedeele pictării — prin pitoresc.

Este adevărat că nu avem dovezi documentare despre participarea lui Rubliov la pictarea acelor trei biserici, ale căror lucrări monumentale de altfel nici nu s-au mai păstrat, putem presupune însă ca verosimilă colaborarea lui, căci altfel nu s-ar putea explica prezența lui — pe neașteptate — la pictarea catedralei Buna-vestire din Moscova, în anul 1405.

Tot în perioada aceea zograful Andrei va fi admirat, la Moscova, picturile uimitoare ale maestrului Teofan, care au stîrnit un entuziasm extraordinar în sufletele moscoviților, precum și acele icoane bizantine, aduse între 1387 și 1396, din Constantinopol la mănăstirea Vîsoțe. Totuși centrul de activitate, în care Rubliov își execută primele sale lucrări cunoscute de noi, a fost orașul Zvenigorod, unde pictează iconostasul catedralei Sf. Adormire.

Letopisețul mănăstirii Troițe-Serghieva îl pomeneste pe Rubliov, pentru prima oară în anul 1405, cînd pictează, împreună cu meșterul Teofan Grecul și cu starețul Prohor din Gorodeț, iconostasul bisericii de piatră, Buna-vestire, de la curtea marelui cneaz din Kremlinul Moscovei.

După trei ani, în 1408, Rubliov se găsește în Vladimir, unde lucrează, împreună cu Daniil Ciornîi, un prieten mai vîrstnic și împreună postitor cu el, la renovarea frescelor din catedrala Sf. Adormire. În acelaș an (1408), tătarii invadează Moscova și cu această ocazie este distrusă și incendiată mănăstirea Troițe-Serghieva. Egumenul Nikon reclădește mănăstirea pe locul vechi și-i cere lui Rubliov să picteze, spre pomenirea părintelui său, Sf. Serghii, icoana Sf. Treimi, pentru noua catedrală a mănăstirii. Rubliov a pictat această icoană în 1411 (după alții între 1422 și 1427);

ea a fost descoperită, în 1904, pe iconostasul catedralei Sf. Adormire din Viadimir.

Cuprins de dorința de a vedea terminată noua catedrală, Nicon îi aduce pe Andrei și pe Daniil la Zagorsk, unde, împreună cu un grup mai numeros de pictori bătrâni și tineri, pictează iconostasul și frescele noii catedrale.

Cu puțin timp înainte de 1425, venerabilul monah Andrei se mută în mănăstirea Spas-Andronikow din Moscova, ctitoria lui Alexei și a lui Andronic, ucenicul Sf. Serghii. Aici Rubliov pictează frescele catedralei și după ce mai trăiește câțiva ani, se stinge din viață la adânci bătrânețe (1427—1430), fiind înmormântat în acea mănăstire.

Călăuziți probabil de datele din „Legendele despre sfinții iconografi”, în care este pomenit și „cuviosul Andrei, iconarul din Radonej, poreclit Rubliov”, unii autori, ca de ex. S. Bulgakoff, susțin că Biserica rusă l-a glorificat ca sfânt pe Andrei Rubliov.¹ Sinodul bisericesc, ținut în 1551 la Moscova (Stoglav), consfințește arta lui Rubliov și recomandă pictorilor bisericești să picteze „așa cum pictau iconografii greci și cum picta Andrei Rubliov”.

Din cele arătate se vede că datele biografice ale lui Rubliov se rezumă la câteva indicii lapidare. Mult mai dificilă însă este stabilirea paternității operelor sale, ținând seama și de faptul că niciuna nu-i poartă semnătura. Era de altfel în spiritul tradiției ortodoxe, ca autorii picturilor bisericești să rămână anonimi. Pe de altă parte, pictarea bisericilor era încredințată, pe vremea aceea, unui grup colectiv de pictori, unei „cete”, unui atelier. Este adevărat că spre sfârșitul sec. 14 asistăm la un fenomen caracteristic în istoria picturii bizantine: autorii încep să apară ca niște personalități distincte și cunoaștem mulți pictori pe numele lor, ca de ex. Manuel Panselinul, Teofan Cretanul, Eutihie din Nagoricino, Calliergis din Veria, Teofan Grecul, Prohor din Gorodeț, Daniil Ciornii, etc.

În ceea ce privește operele create de grupul lui Rubliov, trebuie să remarcăm că, grupul întreg fiind însuflețit de o unitate spirituală, va fi greu de precizat care a fost contribuția personală a fiecărui autor.

Am arătat că Rubliov și-a început cariera de pictor în Zvenigorod. Lucrările de acolo vădese deja un stil de sine stătător și deplin format. Din iconostasul catedralei Sf. Adormire din Zvenigorod i se atribuie lui Rubliov icoanele la Înălțarea Domnului, a Sf. Apostol Pavel și a Arhanghelului Mihail.

„Sfântul chip” al Mîntuitorului este o imagine sublimă, pe cît de maiestuoasă, pe atît de umană. Aspectul bărbătesc al lui Hristos oglindește chipul ideal al omului popular rus din vremea aceea. Nota de umanitate profundă a Mîntuitorului din Zvenigorod ne amintește de celebra figură a lui Hristos de pe iconostasul catedralei din Chartres; atît Rubliov, cît și meșterul gotic umanizează atît de mult chipul divin al lui Hristos, încît, peste tot, dispare caracterul cultic-abstract al lui. Figura Sf. Pavel pare mult mai blîndă, mai prietenoasă, mai simplă decît imaginea uscată, posomorîta și aspră din icoanele bizantine, iar chipul Arhanghelului Mihail aduce cu acela al ingerului din mijloc de pe icoana Sf. Treimi.

¹ În Mineele rusești, ediția Moscova 1847, nu am găsit sinaxar pentru Andrei Rubliov.

Linia parabolilor line, care descrie o siluetă aproape simetrică și nuanțele calme, delicate, caracterizează forma clară și pură a acestor prime lucrări ale lui Rubliov, iar prin frumusețea neobișnuită a culorilor el vrea să ne descopere lumea interioară a omului.

Intrucît nu mai există picturile originale din cele trei biserici, pictate între 1392 și 1399, trebuie să ne îndreptăm atenția asupra unor miniaturi de la începutul sec. 15, pentru a putea urmări evoluția artei lui Rubliov. Între acestea menționăm manuscrisele „Evanghelia lui Hîtrovo” (1401), păstrată în Biblioteca de Stat, V. I. Lenin-Moscova și așa numita „Evanghelia de la Pereiaslav”, din Biblioteca Publică M. E. Saltîkov-Scedrin.

În primul manuscris există un înger încadrat într-un chenar circular, pictat de Rubliov într-o manieră mult mai individuală; desenul figurii este deosebit de grațios și delicat iar coloritul alternează în nuanțe de liliachiu și albastru. Fiarele și balaurii, care împodobesc inițialele manuscrisului, se disting printr-o vioiciune intensă.

Faptul că letopisețul din 1405 îl menționează pe Rubliov după Teofan și după Prohor, ne face să credem că el a fost cel mai tânăr dintre cei trei meșteri și că era mai puțin cunoscut în privința meșteșugului picturii. I. E. Grabar are meritul de a fi stabilit, în chip convingător, paternitatea icoanelor, pictate de acești trei meșteri la iconostasul catedralei Bunavestire din Moscova, precum și caracteristicile specifice ale fiecăruia.

Teofan Grecul, al cărui nume este legat de istoria artei ruse, a activat la Novgorod și la Moscova, unde a determinat o perioadă întreagă în dezvoltarea artei ruse vechi.

El a contribuit foarte mult la formarea școlii de pictură din Moscova. Talentul și interesul său pentru viața interioară a omului, au exercitat o influență mare asupra pictorilor ruși, lărgindu-le cîmpul de activitate. Însă aceștia au avut un mod propriu de înțelegere a patosului auster din imaginile pictate de Teofan.

Icoanele pictate de Teofan la iconostasul Catedralei Bunavestire din Moscova se disting prin nota de severitate și concentrare și prin aspectul sumbru al chipurilor, totuși ele excelează prin măiestria siluetei, prin tratarea monumentală a compoziției și prin coloritul îndrăzneț.

Calitatea artistică a picturii lui Prohor este mediocră, manifestînd un stil rutinar, care nu depășește nivelul profesional. Coloritul lui este întunecos, de la cafeniul roșietic la verdele închis.

Maniera individuală a lui Rubliov se distinge, la icoanele pictate pe acest iconostas, destul de clar de cea a celorlalți doi pictori. După părerea lui Grabar, Rubliov a pictat aici icoanele Sf. Muc. Dimitrie și Gheorghe, în șirul deezis, și Bunavestire, Nașterea, Botezul, Întîmpinarea Domnului, Intrarea în Ierusalim și Schimbarea la Față, în șirul icoanelor la praznice.

Pin metoda pictării chipurilor, maniera lui Rubliov se apropie mai mult de aceea a lui Teofan. Nu se poate spune că silueta Sf. Dimitrie se distinge deja prin măiestrie sculptoară și expresivă, totuși, chiar și aici, descoperim trăsături noi, care-l deosebesc pe Rubliov de Teofan. Din figura tinerească a Sf. Dimitrie radiază o notă poetică, proprie lucrărilor de mai târziu ale lui Rubliov. Fața rotundă a mucenicului impresionează prin

nota de blîndețe și de lumină a ei. Coloritul vestmintelor trece de la albastrul diafan la roșul rece, fără să copieze gamele cromatice ale lui Teofan.

Particularitățile specifice ale lui Rubliov apar și mai pregnante în pictarea icoanelor din șirul praznicelor, care au suferit mult de pe urma incendiului din 1547, a renovărilor făcute de meșterii din Pscov și a ruginii vremii. Acele icoane se disting printr-o claritate deosebită și printr-o armonie absolută. Figurile omenеști sînt însuflețite de bucurie, lumină și blîndețe caldă. Icoana Schimbarea la Față impresionează mai ales prin farmecul coloritului și prin compoziția, bazată pe ritmul unor simțăminte fără seamăn.

Icoana la Intrarea în Ierusalim este una dintre cele mai reușite lucrări ale maestrului din acea vreme. Ea este interesantă prin peisajul feeric, cu dealurile de un galben moale, zidurile de un roșu pal, clădirile albe și templele roșii, cu acoperișuri verzi și negre. Culorile armonioase, de la verde închis, vișiniu, roșu și galben, desenul delicat, tenurile roșii-cafenii din această icoană sînt tipice pentru perioada primară a creației lui Rubliov.

Dintre figurile acelei icoane ne atrag atenția, prin caracteristica lor, doi tineri îngîndurați din dreapta grupului locuitorilor din Ierusalim. Ei par a discuta ca între prieteni; capetele lor înclinate și chipurile plăcute oglindesc simțăminte senine, luminoase, exprimînd tendințele umanistice din pictura lui Rubliov. Trăsăturile lor sînt mai fine, mai calde, decît cele ale figurilor pictate de Teofan și Prohor. Deseori figurile lui Rubliov înfățișează caracterul slav-rus, (ca de ex. Sf. Petru de pe icoanele Intrarea în Ierusalim și Schimbarea la Față sau Sf. Iosif din icoana Nașterea Domnului, ș. a.) în timp ce îngerii încă mai au trăsăturile tipului sudic, deși chipurile lor exprimă un sentiment liric profund, neîntîlnit în picturile contemporane.

În toate lucrările din prima perioadă de activitate a lui Rubliov se poate observa o transformare a reprezentărilor religioase, cărora autorul le dă un conținut nou, mai emotiv și mai uman. Aceste trăsături umane și starea sufletească armonioasă, plină de bucurie, sînt o mărturie că în cele mai reușite chipuri din picturile de la începutul sec. 15 se manifestează fenomenul specific al înălțării morale, al încrederii în puterile proprii și al speranței într-un viitor mai bun, caracteristic celor mai aleși reprezentanți ai poporului rus din acea vreme.

Examinarea icoanelor pictate de Rubliov în catedrala Bunavestire din Moscova ne oferă posibilitatea de a preciza rolul lui Teofan Grecul în formarea creației lui Rubliov. Se pare că acesta a lucrat cîtiva ani sub conducerea lui Teofan. Fără să fi fost un ucenic al lui, în sensul strict al cuvîntului, Rubliov a învățat multe lucruri de la dascălul său și, de sigur, că va fi trebuit să țină seama, într-o anumită măsură, de cerințele acestuia. Cu toate acestea, Rubliov a rămas întotdeauna independent față de Teofan, păstrîndu-și o atitudine senină și armonioasă față de lume și o originalitate proprie în limbajul artistic.

Cu lucrările executate, în 1405, la catedrala Bunavestire din Moscova, se încheie prima perioadă a activității sale artistice, după care urmează perioada lui Vladimir (1408), în care maestrul Rubliov atinge maturitatea deplină și în care se nasc cele mai desăvîrșite opere ale sale.

La pictarea frescei catedralei Sf. Adormire din Vladimir, Rubliov a lucrat împreună cu Daniil Ciornii, de care-l lega o prietenie îndelungată, și care aparținea probabil aceluiași atelier. Din acea frescă nu s-a mai păstrat decât fragmentul scenei la Judecata de apoi. Aici, Rubliov interpretează tema tradițională într-un gen cu totul nou, eliminând tot ceea ce produce efecte dure și înspăimântătoare. Duiosia și blîndețea umană înlocuiește, în această frescă, gravitatea sumbră a figurilor ascetice din iconografia bizantină.

Chipul Sf. Petru, care-i călăuzește pe cei dreπți în rai, are înfățișarea simplă a unui rus din popor, iar privirea lui este atît de cuceritoare, încît credincioșii pe care-i cheamă la sine, îl urmează cu nădejde și bucurie.

La fel, chipul și privirea Sf. Evanghelist Ioan sînt pline de încredere și bunătate. Simți parcă prezența cuiva care te iubește și-ți aduci aminte de cuvintele lui Dante: „Chipul și privirea lui respirau o bunătate senină și el era duios precum este duios un tată.

Cuvioasele mironosițe au în expresia feții lor acea afabilitate specific rusească, iar îngerii trîmbițași sînt plini de grație în mișcările lor avîntate.

Mîinile, ochii, poziția trupurilor, toată făptura persoanelor este înnobilită de reflectarea luminii divine, într-o perspectivă din lumea cealaltă, prea înaltă.

Tot în această perioadă, a șederii lui Rubliov la Vladimir, maestrul a pictat o copie după celebra icoană a Maicii Domnului din catedrala Sf. Adormiri, opera unui pictor bizantin din sec. 12. Icoana lui Rubliov, numită Maica Domnului din Vasilievsk, împreună cu cele ale Sf. Pavel, Înălțarea Domnului și Coborîrea la iad, fac parte din iconostasul executat împreună cu Daniil Ciornii, vîndut în 1774 bisericii din Vasilievsk.

În 1411 Rubliov pictează vestita icoană, Sf. Treime, cea mai frumoasă revelație artistică a lui Rubliov, păstrată azi în Galeria Tretiakow din Moscova. Valoarea acestei capodopere reprezintă gloria artei ruse și a făcut-o celebră în lumea întreagă.

Fresca pictată de Rubliov în catedrala Sf. Treimi din Zagorsk (1422) nu s-a mai păstrat. Ne-au rămas însă multe icoane din iconostasul acelei catedrale, dintre care i se atribuie lui Rubliov cea de la Botezul Domnului și Spălarea picioarelor. Culorile acestor icoane derivă una din alta cu o continuitate atît de perfectă și într-o armonizare atît de organică, încît ele trădează de la prima ochire geniul personal al lui Rubliov.

În sfîrșit, la pictarea catedralei Spas-Andronikow din Moscova, dacă luăm de bună informația dată de Epifanie Înțeleptul, atunci Rubliov a lucrat singur, fără Daniil Ciornii. Din frescele originale nu s-au mai păstrat de altfel decât unele detalii ornamentare, executate într-o stilizare fină.

IV

Principiul metafizic al picturii religioase răsăritene constă în reprezentarea lumii în prototipurile ei ideale, în contemplarea lumii în lumina înțelepciunii divine. De aceea pictura bizantină ocolește realismul și cultivă simbolismul poetic. După Sf. Ioan Damaschinul, icoana este o asemănare, o întipăritură a cuiva; ea scoate la iveală și arată ceea ce este ascuns. Noi

oamenii ne putem sui cu mintea noastră la „chipul cel dintii” pe care ni-l sugerează icoana, dacă sîntem însuflețiți de credință și de venerația pe care o datorăm icoanei. De aceea noi nu spunem că Hristos însuși, sau Prea Curata, sau sfinții înșiși sînt zugrăviți pe icoană, „știind că cîntea icoanei la cel dintii chip ne suie”.²

În felul acesta, icoana face posibilă trecerea în lumea cealaltă, de dincolo, ea fiind punctul de întîlnire al rugăciunii noastre cu Dumnezeu, creînd o asemănare supranaturală deplină între prototipul transcendent și copia pămîntească a lui.

Privit în lumina acestor considerațiuni, icoana nu poate fi decît opera unui artist și a unui teolog. De altfel, în răsăritul ortodox, pictarea unei icoane devine o acțiune aproape cultică. Pictorul de icoane, înainte de a-și începe lucrarea sa, postește, se spovedește, se împărtășește și se roagă slăpînului dumnezeiesc, care l-a luminat, prin Sf. Duh, pe Sf. Evgangelist și Apostol Luca, să „lumineze și să-i limpezească sufletul, inima și duhul slujitorului lui, să-i călăuzească mîna, pentru ca să poată picta, vrednic și desăvîrșit, chipul Lui, al Prea Curatei și al tuturor sfinților”.

Arta bizantină, preluînd moștenirea picturii eline, devine maica artei iconografice ruse vechi. Meșteri de peste mări, cum spune cronicarul rus, foarte pricepuți în zugrăvirea icoanelor, veniră la Kiev, unde au răsădit pictura bizantină. Această pictură a cunoscut în sec. 14 un progres remarcabil, datorită contactului intim pe care l-a avut cu arta iconografică din Italia de nord, b. o. cu Venetia. Căci aici trebuie să căutăm obîrșia așa numitei școli cretane, care, adaptînd tratarea occidentală, mai liberă, la stilul tradițional, s-a răspîndit în răsăritul slav, pînă în Rusia lui Andrei Rubliov. De atunci au apărut în Rusia modele și interpretări noi, o artă mai savantă, cum era aceea a maestrului Teofan Grecul, pictor de talent, cu înclinații multiple, de freschist, miniaturist și pictor de icoane. Lucrările lui, executate în 1387 la Novgorod și între 1395—1405 la Moscova, i-au uimit pe contemporani prin siguranța talentului și prin libertatea artei sale.

Cu toate asemănările ce există între pictura de icoane rusă și cea bizantină, ele se deosebesc în unele aspecte. Ambele au comună noța fundamentală, religiozitatea născută din adevărurile dogmatice ortodoxe. În afară de aceasta, atît la greci cît și la ruși, pictorii de icoane sînt de regulă monahi sau credincioși influențați de aceștia, care-și exercită meșteșugul lor ca o activitate religioasă. Particularitatea iconografiei slave și în deosebi a celei ruse, spre deosebire de caracterul intelectualist pur al celei bizantine, constă în predominarea sentimentalității. Icoana tipic rusească este mai „moale”, mai umană, ba chiar mai primitivă în plăsmuirea lumii cerești, fără ca totuși să coboare divinul la condiția sensibilității pămîntești.

S-a spus că Rubliov a însemnat întruchiparea pe solul slav a idealurilor artei paleologe și că a adaptat stilul acelei picturi, ale cărei cuceriri el le asimilase ca nici un alt pictor moscovit din sec. 14, la o ritmică lineară specific rusească. Fără să evadeze din tiparele iconografiei medievale, Rubliov a redat în arta lui cele mai profunde simțăminte ale lirismului duios. El a proslăvit, în operele sale demnitatea, forțele spirituale și frumusețea umană, inspirîndu-se din viața omenească de toate zilele.

Istoricii literari sovietici văd în opera lui Rubliov, pe de o parte, norme artistice contradictorii — vechi și noi —, iar pe de alta, izvorul cel mai important al artei naționale ruse.

Trebuie să subliniem că, în afară de influențele artistice străine, vechea tradiție artistică a poporului rus, cu nesfârșitele și minunatele ei creații, au constituit desigur un bogat zăcămint de inspirație pentru Rubliov, care a dus mai departe fiorul creației și cultul frumosului, atât de roditoare în istoria neamului său.

În sfârșit, ajungem la factorul cel mai însemnat, la forțele spirituale, care au fecundat imaginația și talentul artistic creator al monahului Andrei, și care au fost contemplația religioasă și concepțiile teologice ortodoxe.

Vorbind despre trăsăturile esențiale semnificative ale artei lui Rubliov. Lazarev le vede pe acestea adânc înrădăcinate în impulsurile acelei pietăți ruse, legate de numele lui Serghii din Radonej și în tendințele artistice contemporane, fie ale Renașterii provinciale sau ale goticei noi, depărtându-se treptat de Teofan Grecul. Farmecul îndrăzelii și libertatea interioară din operele lui Rubliov au aceeași origine cu înfățișarea personalității omenești din scrierile unui Nil Sorski († 1508). Lazarev, care, ca marxist, pornește de la teza că mișcările religioase de la sfârșitul evului mediu sînt fundamentate pe relațiile sociale și politice din acele vremuri, ajunge la concluzia că tendințele ascetice din scrierile lui Nil Sorski învederează o atenuare a idealurilor ascetice tradiționale, nutrind un interes mai viu pentru lumea spirituală a omului individual. Scrisul lui Nil Sorski se apropie adică de creația picturală a lui Rubliov, în care pătrunde neîndoios o notă de optimism. Lazarev acordă întâietate fundamentării religioase pentru opera artistică a lui Rubliov, care a dat, după părerea lui Lazarev, forme religioase tradiționale — conținuturi noi. Artă lui e mai duioasă, mai poetică, mai senină decît aceea a înaintașilor săi. În zadar am încerca să descoperim în ea severitatea și ascetismul bizantin. Asemenea lui Nil Sorski, Rubliov s-a depărtat cu toată libertatea de modelele grecești, modificînd creator artă tradițională în sensul unei umanizări profunde, care deosebește iconografia rusă din sec. 15 de pictura bizantină.

Cuprinsul adîncimii lirice se contopește viu în picturile lui Rubliov cu minunata măiestrie tehnică; frăgezimea și suavitatea culorilor din tablourile lui mîngîie ca razele lunii, ca pomul argintat în floare, ca jocul minunat al norilor scâlțați în razele auriu ale soarelui.

Rubliov a cunoscut desigur în chip magistral simbolica religioasă a culorilor, prin care ne vorbesc icoanele ruse vechi. Culorile cerului rus sînt nesfârșite în nuanțele lor: de la albastrul închis al nopții înstelate, la reflexele luminoase ale seninului de zi și la tonurile verzui ale amurgului. Pe fundalul albastru al cerului se succede pîlpîirea stelelor, trandafirul zorilor, curcubeul multicolor și auriul strălucitor al soarelui de amiază. Acest auriu rămîne culoarea culorilor, minunea minunilor, căci soarele este izvorul oricărei culori și al oricărei lumini de pe cer. Toate celelalte culori, care-l înconjoară, reprezintă natura făpturii pămîntești și cerești transfigurate, alcătuiind templul viu al lui Dumnezeu. Ni se pare că pictorul de icoane a anticipat, printr-o intuiție tainică, misterul spectrului solar, descoperit cu multe veacuri mai tîrziu și că toate culorile curcubeului sînt per-

cepute de el ca răsfrîngere multicoloră a razei solare simple din viața divină. Această culoare aurie divină poartă în iconografia rusă numele specific de „asist”. Ea nu apare niciodată în aspectul aurului dens, masiv, ci ca un fel de pînză eterică-diafană de păianjen, țesută din raze aurii fine, care radiază din divinitate și care luminează, prin reverberația ei, tot ceea ce o înconjoară.

Rubliov a potențat valoarea proprie a culorilor naturale, dîndu-le strălucirea cristalină, minunată a nestematelor și a contopit în arta sa pămîntescul trecător cu veșnicia cerească în răsunătoarea melodie a vieții fără de sfîrșit.

V

Lucrarea în care maestrul Rubliov și-a concentrat în chip magnific toate darurile picturale este icoana Sf. Treimi, considerată a fi de drept cea mai valoroasă creație a lui și totodată monumentul cel mai frumos al artei ruse vechi. Această bijuterie artistică nu are seamăn nici în ceea ce privește armonia compoziției și nici în bogăția frumuseții. Ea constituie totodată baza de plecare pentru studierea critică a celorlalte lucrări ale lui Rubliov.

Icoana ne înfățișează, în maniera tradițională, arătarea Sf. Treimi sub chipul celor trei îngeri care l-au vizitat pe Avraam la stejarul din Mamvri. Subiectul se întâlnește de mai multe ori în pictura rusă veche. El a fost conceput aproape întotdeauna ca o ilustrare a textului biblic din Gen. 18, 1—18, și comporta numeroase detalii din viața de toate zilele ale omului. Rubliov însă și-a luat o sarcină cu totul diferită. Fără să se lase robit de regulile stricte ale genului, el dă dovadă — în această lucrare — de o adîncă sensibilitate și de un ager simț al formei. El nu urmărește, în tema lui, atît ilustrarea istorică-narativă a evenimentului, cît mai ales sensul tainic al lui. De aceea nici nu apar în scenă unele detalii cerute de Erminie, ca vasele de pe masă, nici Sara și nici chiar Avraam; autorul introduce în schimb, pe fundalul scenei, o casă înaltă, îngustă, un copac înverzit și un deal stîncos.

Cele trei figuri îngerești sugerează cele trei persoane divine ale Sf. Treimi și anume atît viața în Dumnezeu, cît și făgăduința întrupării. Nu se poate spune, care dintre îngeri este mai tînăr sau mai bătrîn. Unul este asemenea celui alt prin tinerețea veșnic înfloritoare și prin frumusețea nevestejită a lor, pătrunși fiind de liniștea divină a unității divine nedespărțite. Identici ca formă și chip, ei reprezintă măreția stăpînitore din reprezentările ruse ale îngerilor. Deasupra lor plutește o liniște supranaturală și totuși chipurile lor par înfiorate de o mișcare interioară; suflarea vieții divine adie de la unul la celălalt, ca pulsațiile unui circuit organic. Cei trei îngeri șed la masă, fiind surprinși în mișcări grațioase și atitudini armonioase. Ei par cufundați într-o convorbire prietenească, liniștită, tainică. Toate cele trei figuri îngerești alcătuiesc o compoziție unitară, iar repetarea formelor și a conturilor conferă scenei un ritm muzical. Autorul subliniază acest ritm prin coloritul variat al vestmintelor, însă îl domolește prin ținuta și gesturile lor. De altfel, în icoanele răsăritene, viața și miș-

carea nu sînt din lumea aceasta. Dinamismul vieții treimice se dizolvă total — în această compoziție — într-o liniște tainică minunată a existenței divine, etern egale.

Impulsul procesului treimic pare că pornește de la îngerul din dreapta (stînga privitorului), care-l figurează pe Dumnezeu-Tatăl, „răsăritul” vieții veșnice. El șade drept, cu capul ușor înălțat, plin de maiestate, frumusețe, tinerețe și putere. În spatele lui se înalță o cetate, din care se pare că a porgorit luminata Treime, din cetatea Ierusalimului ceresc, pregătită pentru noi oamenii. Un albastru minunat unduiește în vestmîntul său. Legenda ne spune că pictorul a măcinat piatră de safir, din care și-a pregătit culoarea acestui albastru. Lumina profundă a acestei culori este atît de blîndă, simbolizînd suveranitatea liniștită, care se boltește dincolo de toată înțelegerea omenească, mai presus de orice devenire și vremelnicie pămîntească. Acest albastru pare a fi întrecut, în misterul său etern, de mantia mătăsoasă-transparentă, care coborînd ușor și lucitor de pe umeri, este străbătută de o urzeală din auriul soarelui și purpuriul zorilor. Nuanțele acestei mantii, de la trandafiriul roz-cristalin al florilor de piersic pînă la liliachiu, seamănă cu reflexul turmalinului roz, iar apele luminoase ale firelor de asist reflectează strălucirea iubirii divine. Chipul acestui înger pare că vorbește; de la el porcede Cuvîntul; însă rostirea acestuia este atît de interiorizată, încît pare că rămîne nerostită, reținută în el. Numai cele trei degete ridicate ale mîinii drepte sugerează taina Sf. Treimi, prin care cuvîntul lăuntric al ei posedă existență personală proprie. Gestul degetelor ne îndreaptă atenția către îngerul din mijlocul compoziției.

Acest înger îl sugerează pe Dumnezeu-Fiul, cel născut din Tatăl, de o ființă cu El, chipul desăvîrșit al Lui, „lumina soarelui”. În deplină ascultare și devoțiune, el îmbrățișează mișcarea vieții treimice, scufundîndu-se în iubirea Tatălui, căruia îi datorește existența divină. Mantia acestui înger, de culoare albastră, coboară în falduri grele, dilatînd și răspîndind albastrul ceresc al slavei Tatălui. Acest albastru nu mai este estompat discret, ci revărsă plenitudinea strălucirii Tatălui, după cum nici torentul vieții nu mai rămîne potolit în el, ci se scurge de pe chipul aplecat grațios asupra brațului drept, care se odihnește pe masă. Pe de altă parte, auriul trandafiriu al mantiei primului înger se potențează în vestmîntul îngerului din mijloc pînă la roșu sîngeriu, dogoritor al vieții înflăcărare, simbolizînd ideea de jertfă sîngeroasă a Fiului pe Cruce. Această idee este subliniată și prin gestul mîinii drepte, care este îndreptată spre vasul de jertfă de pe masă. Mineca larg umflată, de culoare roșie aprinsă, culege torentul iubirii divine și-l transmite mai departe, asupra celui de al treilea înger, din dreapta scenei (a privitorului). În spatele îngerului din mijloc se înalță un copac verde, sugerînd ideea lemnului uscat, care va înverzi prin actul răscum-părării.

Al treilea înger, care-l arată pe Sf. Duh, „lumina neînserată, cununa neveștejită a dumnezeirii”, este investmîntat în albastrul luminos al slavei cerești, care s-a revărsat din Tatăl, prin Fiul, devenind în unduirile line — o posesiune de sine înțeleasă. Verdele de smarald al mantiei pare a exprima înflorirea primăverii eterne, nădejdea care ne înalță ca și rugăciunile Sf. Duh, după cum ne-o sugerează și înălțimea dealului din spatele înge-

rului, simbol al înălțării sufletului pentru adorație. Chipul acestui înger oglindește simțămîntul dăruirii totale. Atitudinea lui este aceea a unuia care ascultă, dar care este totodată pătruns de cuvîntul primit. Mîna lui se îndreaptă sfios către Fiul, schițînd o îmbrățișare gingașă, în timp ce privirea lui, necutezînd să privească direct slava cerească a Tatălui, pare că încercă să-și pătrundă taina propriului interior. Totuși înclinarea ușoară a capului trădează o dezvăluire fără rezerve față de Tatăl, care cu o măreție sublimă, dar totodată cu o dăruire minunat de delicată, rostește asupra lui cuvîntul iubirii. Aerul de așteptare și de devoțiune plutește ca o adiere luminoasă de feciorelnicie deasupra întregii sale ființe, în care se încheie circuitul vieții divine, în desăvîrșirea lui.

Capetele aplecate ale celor doi îngeri din dreapta par a exprima supunerea smerită față de îngerul din stînga, simbolizînd împlinirea voinței Tatălui, precum în cer așa și pe pămînt.

Fizionomia psihică a celor trei îngeri manifestează adîncimea înțelepciunii și liniștea solemnă. Chipurile lor îngîndurate respiră bunătate și suavitate nesfîrșită. Ochiul mari ai lor inspiră iubire și întristare, mărturie a suferinței omenesti. Totuși, această umbră de melancolie nu ucide, ci dimpotrivă înalță și împacă sufletul. Ea este blîndă și mulcomă, ca aripile îngerilor în adierea lor melodioasă. Frumusețea cu totul antică a figurilor, naturalețea atitudinilor, vioiciunea mișcărilor, suplețea mlădioasă și gingașia gesturilor fac ca această compoziție să sugereze viziunea frumuseții ideale.

Planul din față al tabloului apare, față de fundalul pămîntesc, ca o lume misterioasă, cu desăvîrșire separată. Aripile îngerilor, de culoare portocaliu-aurie, răsar ca niște pale moi de foc. Ele se ating între ele și înconjoară această lume ca un zid înalt de flăcări, izolînd-o de tot ceea ce este creatural. Strălucirea luminii celei neapropiate, care inundă acest spațiu, este întrecută numai de splendoarea celor trei aureole albe ale sfinților îngeri, care pîlpîie ca o treime de lumini deasupra cinei de jertfă. În sînul acestei vîpăi luminoase tronează și plutesc cei trei îngeri misterioși. Toiegele lor subțiri, de soli, ținute în mîna stîngă, apar ca niște semne ale stăpînirii împărătești. Suprafața albă a mesei, în formă de piatră de altar grecesc, pe care se află vasul de aur plin cu vin rubiniu, simbolizează taina jertfei euharistice. Cei trei îngeri par a păzi și totodată a primi jertfa iubirii.

Pe bună dreptate s-a spus că în această icoană se roagă o teologie profundă. Ea ilustrează dorința vie a creștinului răsăritean după transfigurarea lumii în iubirea, care se revarsă și se contopește, a lui Dumnezeu cel în Treime.

Fluctuațiile armonioase și pure ale culorilor cristaline, de la purpuriul închis, la albastrul de safir și la verdele deschis, transfigurate în portocaliul auriu al aripilor îngerilor, sugerează unitatea și viața Treimii divine, care este lumină, viață și iubire. Tonurile culorilor din această icoană sînt inspirate din culorile naturale ale peisajului rus, din pădurea de primăvară, frunzele care cad toamna, secara coaptă și soarele de asfințit, încununate de prospețimea limpede a adevăratului albastru azur al paradisului. Toată această gamă cromatică vibrează în acordurile simfonice ale unității și treimii divine.

Cine vorbește aici de schematism sec sau chiar de rigiditate, denotă că nu are ochi pentru a vedea viața cerească și nici ureche pentru a asculta armonia ritmului etern liniștit; inima aceluia nu s-a deschis în fața lumii de aur a dumnezeirii.

Icoana Sf. Treimi a lui Rubliov pare a exprima rezonanța particulară a experienței religioase slave. Câtă maiestate solemnă, înmuiată totuși în blîndețe evlavioasă! Nu ne copleșește vigoarea furtunoasă sau puhoiul vieții extatice, impetuoase. Dimpotrivă, aici ni se înfățișează blajin și blînd, chiar smerit; nesfîrșit de marele Dumnezeu.

Cucerii de vraja frumuseții și de solia religioasă a acestei icoane, rămînem încredințați că fericitul monah Andrei a fost adînc pătruns de îndemnurile Călăuzei zografilor, care-i porunca „să nu faci lucrul tău prost și cum s-ar întîmpla, ci cu frica lui Dumnezeu și cu bună cucernicie, ca pe un lucru dumnezeiesc”.

Rareori s-a întîlnit în istoria picturii creștine o îmbinare atît de desăvîrșită a pietății religioase cu iscusința estetică. În Occident, acestea s-au cununat numai odată, intim și creator, în picturile unui Fra Angelico. În icoanele lui Rubliov ni se descopere, impresionant și cuceritor, devoțiunea totală a omului față de divinitate, acea smerenie și jertfelnicie creștină, pe care o întîlnim în atîtea tipuri din romanele ruse.

Sensibilitatea rusă străbate în arta lui Rubliov, cu o vigoare excepțională, între miile de caractere convenționale ale canonului bisericesc tradițional. Icoana rusă nu demonstrează ci convinge pînă la evidență despre existența reală a lumii spirituale. De aceea, în icoană, spiritul rus a învins Bizanțul intelectualist.

În viața și în arta sa, Rubliov s-a făcut slujitor meșteșugului sfînt al zugrăviei, profet al frumuseții cerești și călăuză a inimilor însetate de Dumnezeu. Osîrdia lui va fi fost bine primită, ca un lucru plăcut lui Dumnezeu, fiind răsplătită cu blagoslovenie și rînduit a fi locuitor raiului, împreună cu toți sfinții.

BIBLIOGRAFIE :

- 1 — * — Rubliov Andrei, articol în „Marea Enciclopedie Sovietică”, (în l. rusă), vol. 37, Moscova, 1955, p. 286—287.
- 2 M. Böckeler, *Das grosse Zeichen*. Salzburg, 1941, p. 104—107.
- 3 Diacon N. Corneanu, Icoana ortodoxă rusă, în „Mitropolia Banatului”, nr. 10—12, 1955, p. 54.
- 4 Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, vol. II, Paris, 1926, p. 790, 792, 837, 872.
- 5 I. E. Grabar, V. N. Lazarev, V. S. Kemenov, *Istoria artei ruse*, vol. III, Moscova, 1955, p. 746. Traducere rezumată a capitolului despre Andrei Rubliov (p. 102—186), făcută de P. Iacobescu în „Mitropolia Banatului”, nr. 4—6, 1956, p. 144—153.
- 6 A. Hackel, *Der altrussische Heilige*, în „Ut omnes unum sint”. Münster, 1939, p. 102.
- 7 A. Hackel, *Die Ikone als Kultmysterium*. Ibidem, p. 151—152.
- 8 Iu. Lebedev, În chestiunea activității primare a lui Rubliov, (în l. rusă), în „Iskusstvo”, Moscova, nr. 4, 1957, p. 66—69.
- 9 J. J. Morper, Rublioff Andrej, articol în „Lexikon für Theologie und Kirche”, vol. 8, Freiburg i. Br., 1936, col. 1031—1032.
- 10 K. Onasch, Pictorul de icoane rus Andrei Rubliov în lumina ultimelor cercetări sovietice, (în l. germană), în „Theologische Literaturzeitung”, Berlin, nr. 7—8, 1956.

- 11 A. Poroșin, Mănăstirea Sf. Serghii, (în l. rusă), în „Jurnalul Patriarhiei din Moscova”, nr. 10, 1948.
- 12 N. V. Pokrovski, Arheologie bisericească, (în l. rusă), S. Petersburg, 1916, p. 197, sq.
- 13 L. Schreyer Bildnis der Engel. Freiburg i. Br., 1940, p. 41—44.
- 14 I. Smolitsch, Das altrussische Mönchtum. Würzburg, 1940, p. 41—62.
- 15 A. Svirine, La peinture de l'ancienne Russie. Collection de la Galerie Nationale Tretyakov. Moscou, 1958, p. 9—11.
- 16 J. Tyciak, Östliches Christentum. Warendorf, 1934, p. 36—37.
- 17 O. Wulff, Altchristliche und byzantinische Kunst. Berlin, 1914, p. 514—515.
- 18 O. Wunderle, Um die Seele der heiligen Ikonen. Würzburg, 1941, p. 20—22, 40.
- 19 O. Wunderle, Aus der heiligen Welt des Athos. Würzburg, 1937, p. 55—57.

MIRCEA SCOROBET

ÎNCĂ CEVA DESPRE NICOLAE BAIUL-COCONUL

1782—1855

Despre neastîmpăratul fecior al protopopului Bratu Baiul (1760—1831) din Zîrnești s-a scris atîta, încît să-i putem cunoaște viața și activitatea.¹ La Cluj a studiat filozofia și dreptul, iar la Viena „se crede” că și-ar fi completat studiile teologice.²

O profesiune precisă nu rezultă că ar fi avut. N-avea stare. Că ar fi fost **primul** avocat român din Țara Birsei,³ nu-i chiar sigur. Printre primii, da. Dar nu asta are importanță aici.

Sigur că a fost un om care a mers înaintea vremii lui și, ca toți aceștia, rău văzut de autoritatea constituită. Prin ideile și atitudinea lui a făcut mult sînge rău Magistratului cetății Brașovului, și Guberniumului, și altor autorități; pînă și episcopului Vasile Moga.

Ațiunea stăruitoare pe care a dus-o, ca să fie dați la școli mai înalte tinerii talentați, constituie un mare merit pentru **Coconu Baiul**, cum, incontestabil, merit are pentru faptul că a fost printre primii⁴ care, practic, a cerut introducerea alfabetului latin în administrația bisericească a episcopiei ortodoxe romîne de la Sibiu.

Despre această ațiune a lui va fi vorba în cele ce urmează, pe temeiul a două documente descoperite în **Arhiva bisericii Sf. Nicolae din Schei, iondul Protopopiatului Branului (Zîrnești)**, interesante pentru o istorie a introducerii alfabetului latin în limba romînă.

Cu caractere latine în limba romînă s-a scris, **sporadic**, mult mai înainte. Un studiu asupra acestei probleme ar afla suficient material prin arhivele noastre. O ațiune personală, însă, care să antreneze apoi și oficialitatea, cel puțin în Transilvania pînă la Nicolae Baiul nu cunoaștem; nu, măcar în forma în care ea s-a produs.

1 *Noua Bibliotecă Romînă*: I. Lupaș, „Patria”, nr. 61/1920; *Telegraful Român*, nr. 13/1920; toate după Candid C. Mușlea: *Protopopul Bratu Baiul (1760—1831) și fiul său Nicolae „Coconul Baiul” 1782—1855*. Brașov. 1926.

2 C. Mușlea, *op. cit.*, p. 44.

3 *Ibid.* p. 46. Documente descoperite în Arhiva bisericii Sf. Nicolae fac și din scriitorul Ioan Barac un candidat la **primul** loc de avocat român din Țara Birsei. Ceea ce, evident, nu scade cu nimic meritele colegului întru avocatură.

4 Poate chiar primul.

Prima încercare a **Coconului Baiul** de a determina episcopia din Sibiu să introducă alfabetul latin în administrația bisericească se pare că a făcut-o nu la 1823,⁵ ci la 1816, când avea 34 de ani.⁶

La 1 februarie 1839, când episcopul Vasile Moga scrie protopopului Petru Gherman în această chestiune, se simte din scris că era sătul și os-tenit de **sîla** pe care i-o făcea Nicolae Baiul cu alfabetul lui latin. Noutatea, ca idee, îi tulbura liniștea odihnitoare a cirilicelor pe care le apucase și la care n-avea niciun îndemn să renunțe. Se simțea mai acasă între bătrînele slove ale ciasloavelor. Și, fără îndoială, dacă ar fi fost numai propunerea unui fiu sufleteșc, fie el și cu carte mai deosebită, cum era **coconu**, nu și-ar fi amărît el zilele. Ar fi pus hîrtia **ad acta** și povestea s-ar fi terminat aici. Numai că **coconu**, care „**era înainte cu cincizeci de ani**” față de contemporani, văzînd că episcopia nu se entuziasmează de inițiativa lui, cu neastîmpăru-i caracteristic nu lasă totul baltă, ci se adresează, nici mai mult, nici mai puțin, direct la **împărăție**, cerîndu-i acesteia „**să dea poruncă să înveațe toți a scrie cu slove latinești, cîți vor vrea să pășească la cinul preoției...**”.

Asta „**încă la anul (1)838**”, se spune în actul nostru.

Cu „**înalțul loc**” nu se putea glumi. Acolo trebuia să **refereliuiscă** în ce măsură porunca dată a fost îndeplinită. Aceasta-i geneza actului pe care-l avem, un **țirculariu** trimis tuturor protopopiatelor (Sibiu, Nr. 68/1839, Nr. 19/1839 Protopopiatul Branului).

„**Nicolae Bajul încă la anul 838 au dat la împărăție...**”.

Așa începe actul. Interesant e că nu se mai explică cine e și cu ce se ocupă acest Nicolae Baiul. Se vede că era cunoscut și arhicunoscut.

Porunca de sus, precizează Moga, e dată în sensul „**ca nime să nu să mai prioțască până nu va ști scrie cu slove latinești...**” iar el, Moga, a dat **țirculariu** (către protopopi) ca astfel să **grijească**, încît „**fiștecările care vrea să fie mădulariu bisericesc, să învețe a scrie cu slove latin(ești)**”.

Cum, însă, **coconu Baiul** a aflat că „**porunca aciasta nu să ține preste tot locul, acum fără iznov au făcut arătare la crăescu(l) Guber(nium), cerînd ca de iznov să se dea poruncile acealea mai denainte eșite în treaba aciasta, încă tot de la anul 1816, de cînd s-au poruncit dintîia dată...**”.

Guberniumul, zice Moga, a satisfăcut cererea lui N. Baiul și la 22 decembrie 1838, cu nr. 13275, „**....după sîla numitului Nicolae Baiul...**” și a poruncit episcopiei să-și dea seama cum „**au plinit**” poruncile împărătești „**în rîndul slovelor latinești date**”.

Iată pentru ce Moga, **volens-nolens**, îl întreabă pe protopopul Gherman: „**....purtat-ai grije în protopopiatul sî. tale ca feațele bisericești să înveațe a scrie slo(ve) latin(ești) și scrisu-s-a protocoalele bisericești a botezaților, cununaților, a morților cu slove latinești, precum îi porunca?**”

Gherman să dea răspuns la scaunul episcopesc „**în chip vreadnic de crezut**”, ca și scaunul să poată răspunde forului superior, precum i se cere, iar în cazul că preoții nu învață a scrie cu caractere latine și protocoalele

5 Candid C. Mușlea, op. cit., p. 44.

6 Arhiva Bis. Sf. Nicolae. Protopopiatul Branului, nr. 19/1839.

nu se scriu „cu slove de acelea”, să se spună pricina, „ca să putem face zmerită rugare la prea naltele locuri în treaba aciasta, pentru ferirea în laturi a piadecilor”.

Așa se simte din felul cum e redactată circulara pînă aici și de aici înainte și mai mult — că episcopul Moga nu vrea decît să fie acoperit față de Gubernium, că porunca dată protopopilor e mai mult formală și că-i e teamă de șicanele pe care acest cocon Baiul i le va mai face, pe aceeași temă. El știe bine că problema introducerii alfabetului latin în biserică încă nu e coaptă — (de-abia pe la 1860, deci după 44 de ani, ideea lui Nicolae Baiul se va oficializa, generalizîndu-se) — că preoții, majoritatea, și de-ar vrea, tot n-ar putea învăța să scrie cu caractere latine. Cu toate acestea „se poruncește cu tărie și tale, ca de-aici înainte să sîlești să scrie protocoalele...” lăsînd însă largă ușa de scăpare: „...unde nu să poate cu slove latinești, măcar cu romînești, pînă la altă vreme, că s-au înțales cu neplăciare aicia, că nici rumânește nu să scriu cu rînduială bună aceale protocoale”.

Cu cît tîlc a strecurat episcopul „pînă la altă vreme” și ce liniștit se va fi simțit după ce a spus protopopilor ca să scrie cum au apucat, rumînește.

Că îi era teamă de insistențele Zîrneșteanului, se vede clar din ce adaugă: „...pomenitul Nicolae Baiul s-au lăudat înaintea cr(ăescului) Gubernium că va arăta pe preoții carii să lenevesc în scrisu(l) protocoalelor...” lucru pe care, neîndoielnic îl va și face: „...fiindcă ne iaste cunoscută la toți rîvna dînsului cea mare și poftorirea cuvintelor: Rîvna casi(i) tale m-au mîncat”.

Asta nu o spune admirativ!

Iar ca să se vadă că și-a făcut datoria, îi mai scrie protopopului să nu mai îndrăznească a-i trimite la cursul de preoți **diaci** care nu știu scrie cu slove latinești.

Răspunsul lui Petru Gherman e exact pe măsura poruncii.⁷ Am fi, însă, nedrepti, dacă n-am recunoaște, că era și conform realității, și puțin diplomat: E scris cu caractere **latine**, deși el scria, obișnuit, cu cirilice, pe cînd porunca lui Moga e scrisă, poate tot din diplomație, cu **cirilice**.

Gherman spune că porunca în privința introducerii caracterelor latine — nr. 554 din 1833 — a fost primită pe vremea protopopului Simeon Datco și că acesta, prin noiembrie același an, a dat-o mai departe preoților să o împlinească. Că oamenii, „enket au fost ku putintze” s-au străduit să o împlinească, și dascălii, și ceilalți, repătînd „enket li-au fost putintze”. Așadar, bunăvoință a existat dar, pe cît rezultă din restul răspunsului, mai mult n-a fost cu putință. „Preoți(i) kare știu scrie ku atsel fel de slove, au scris protokoalele...”, numai că din aceștia nu prea sînt, fiindcă „tsei mai multzi dintre preoții protopopiatului” neștiind scrie cu litere latine, „atsestia n-au putut sze scrie numai kum au envetzat și au stiut...”.

Mai limpede nici nu se putea.

În ce privește, însă, scrisul protocoalelor cu slove rumînești, „szau mai bine tzirilitzesti”, le-a cercetat pe toate și pe toate le-a aflat scrise după rînduială.

⁷ Aceeași arhivă și fond, nr. 31/1839.

E foarte probabil că lucrurile n-au încremenit aici, cunoscută fiind rîvna Coconului Baiu întru latinie, ca bun elev al lui Șincai.

Oricum, pentru prima jumătate a veacului al XIX-lea Nicolae Baiu din Zîrnești e cineva care-și depășește contemporanii. E, în epoca lui, un progresist. Pentru aceasta, păcatele omenești pe care le va fi avut — și a avut! — rămîn în umbră.

ION COLAN

ȘCOALA PRIMARĂ ACUM O SUTĂ DOUĂZECI DE ANI

Astăzi, în veacul fizicii nucleare, al rachetelor balistice intercontinentale și cosmice, o convorbire între doi copii te uluiește prin mulțimea cunoștințelor de tot felul.

Între 1839 și 1959 distanța parcursă e astronomică. Dacă n-ai avea în față, în grafie latină de tranziție, un **Attestat oficios**, parcă nu ți-ar veni să crezi că numai atîta se învăța în primul semestru al unui an (1839/1840). E adevărat că se adaugă: „...dupe versta, vrednitsiia si timpul en cet au umblat la schoale...”.¹

Pe atunci și pînă la începutul secolului nostru chiar, la sate copiii nu erau despărțiți pe clase; într-o singură sală, mai mică sau mai mărișoară, după puterea satului, erau îngrămădiți toți copiii de vîrstă școlară. Dascălul se descurca cum putea. Directorul școalelor de la Sibiu mai da el cîte o circulară, mai cîte o îndrumare — unii din ei au fost foarte devotați școlii — dar cunoștințele pe care și le însușeau elevii se limitau la foarte puțin. Iar dacă ținem seama că foarte mulți copii ori mergeau neregulat la școală, ori nu mergeau de loc, părinții utilizîndu-i la paza vitelor sau în alte treburi ale gospodăriei lor, aceștia nu se împărtășeau nici de puținul care se învăța. Un act din Simon, unul din satele brăne, e semnat prin punerea degetului de toți jeluitorii, 29 de inși.²

Iată ce se învăța pe atunci:

1. Istoria biblicească, care stă din 20 capete (capitole);
2. Psaltire. Psalmii lui David.
3. Din Ciaslov rugăciunile în biserică sub cursu dumnezeestii utrenii, liturghii și litanii trebuincioase.
4. Silabizare nu numai cu litere cyrilești, ci și ungarești, din cuviincioasa cărticică de lume.
5. La silabizare cetire în lingua alemanica și latina.
6. Obiceiurile bune din cărticica năravurilor.
7. Specii ale arithmetice 4.
8. A scrie cu literile cyril(e), alemanice și latine.
9. Cîntarea unor rugăciuni care se țin de praxia lucrurilor bisericestii.

La examenul dat înaintea unei comisii alcătuită din namesnicul Ioan Tătulea, preoții Vlad Dan, Nicolae Vaiul, Nicolae Comșa, Ioan Baiul, doi

¹ De fapt, nici în semestrul al 2-lea nu se învăța altceva.

² Arhiva bisericii Sf. Nicolae din Schei, Protopopiatul Branului, nr. 64/1839.

cantori și cinci „pergari”, toți s-au declarat „cu deplina noastră mulțumire”.³ Este vorba aici de cea din Zîrneștii anului 1839—1840, deci o școală dintr-un sat răsărit, sediul unui protopopiat, satul care a dat mai târziu Ardealului și un mitropolit, pe Ioan Mețianu.

Cine cercetează, însă, arhivele noastre pînă la, și de foarte multe ori și după 1850, nu se poate să nu fie surprins de o constatare: Marea majoritate a documentelor păstrate de la particulari nu sînt scrise de ei, deși unii știau să scrie. Se mulțumeau să semneze; poate și din comoditate, poate și pentru faptul că o jalbă, de pildă, trebuia scrisă într-un anumit fel, cum ei nu se încumetau s-o facă. La sate, în mod obișnuit, știutori de carte erau preoții, dascălii, cantorii și mai rar alții. Și deși actul de la Zîrnești vorbește de „silabizare, citire în lingua alemanica și latina” pe lângă cirilice și ungare, ceea ce poate să fie foarte adevărat, mai adevărat este că după terminarea școlii primare, copiii, cu extrem de rare excepții, „alemanică”, „latină” și „ungarească” nici nu citeau, nici, cu atît mai puțin, nu scriau; singură citirea cirilicelor fiind rezultatul practic al școlii, la care dacă adăugăm înlocuirea uneori a răbojului cu cifre, am spus destul.

Asta la sate, cu acele excepții care confirmă regula.

La orașe problema se prezintă cu totul altfel; și numeric și calitativ.

Dar intenția nu ne-a fost decît de a face puțin paralelism între 1839 și 1959 în ce privește învățămîntul la sate.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu ION COLAN

³ Aceeași Arhivă, fără număr, actul din 31 martie 1840. Transcrierea studiilor a fost sensibil actualizată, pentru a nu îngreuna lectura, scopul acestor note nefiind filologice.

PRIETENIA ROMÎNO-SOVIETICĂ

„Luna Prieteniei Romîno-Sovietice”, expresia deosebită a admirației, recunoștinței și iubirii noastre față de poporul sovietic, se încheie cu a 42-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Această încheiere e firească, pentru că Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a rupt zăgazurile trecutului și a deschis cale liberă maselor populare să făurească cel dintîi stat al oamenilor muncii, cea dintîi societate fără exploatare și exploataitori, cea dintîi orînduire pusă în slujba fericirii poporului întreg: Uniunea Sovietică, cu orînduirea socialistă, care pășește în anii aceștia spre construirea comunismului. La 7 noiembrie 1917 s-a deschis o eră nouă în istorie: era socialismului, care a cucerit și cucereste noi și noi biruințe. După Uniunea Sovietică și cu ajutorul ei dezinteresat au părit și pășesc pe calea socialismului o mulțime de țări, lagărul socialismului numărînd peste un miliard de oameni. Exemplul țărilor socialiste, al vieții celei noi, influențează și atrage spre idealurile acestei vieți milioane și milioane de oameni ai muncii din țările capitaliste și din țările afro-asiatice care și-au cîștigat de curînd independența. Relațiile dintre țările socialiste se bazează pe unitatea concepției și țelurilor, pe egalitate, respect reciproc și ajutor reciproc, pe prietenie și colaborare frățească. Patriotismul socialist și solidaritatea internațională se îmbină armonios și ajută ca dezvoltarea țărilor socialiste să se facă deodată, într-un avînt general și progresul lor să dobîndească un ritm accelerat, nemaîntîlnit în istorie.

Așa este și prietenia romîno-sovietică. Această prietenie respectă specificul fiecărui popor și tradițiile lui naționale, dar întărește și ceea ce este comun, ceea ce ne unește și promovează colaborarea și ajutorarea. Pe baza unității socialiste crește și se desăvîrșește tot ceea ce este mai bun la fiecare popor, se dezvoltă toate tradițiile naționale progresiste și se întărește solidaritatea și colaborarea frățească întru realizarea țelului comun: o viață mai bună, mai fericită pentru oamenii muncii. Astfel în prietenia romîno-sovietică se fructifică legăturile prietenești istorice dintre cele două popoare vecine și cunosc o înflorire fără precedent.

Știm cu toții că prietenia noastră începe încă de la originile noastre, elementul slav aducînd o contribuție însemnată la formarea poporului român. Prietenia aceasta de-a lungul istoriei s-a verificat și a rodit în momente de cotitură a poporului român: apărarea împotriva cîmpirii otomane, unirea Țărilor Romîne, dobîndirea independenței, eliberarea de sub jugul fascist și făurirea vieții celei noi în țara noastră. Această prietenie, care are atîtea amintiri frumoase, s-a întărit, s-a dezvoltat în chip deosebit în ultimii 15 ani, cînd poporul nostru, cu ajutorul frățesc al popoarelor so-

vietice, a pășit spre construirea socialismului. Ea se manifestă în toate domeniile vieții: economic, politic, cultural.

E firesc ca experiența Uniunii Sovietice în construirea socialismului să fie un îndreptar și sfatul și ajutorul ei să fie un sprijin pentru poporul român. Acest îndreptar și acest ajutor nu neglijează condițiile specifice de construire a socialismului în țara noastră. Învățămintele, experiența sovietică este aplicată la noi în mod creator, în conformitate cu situația concretă. De aici interesul fierbinte al poporului român pentru toate realizările U.R.S.S., care se bucură de ele ca și de propriile realizări, dar și interesul poporului sovietic pentru realizările oamenilor muncii din România, de care se bucură ca de realizările proprii, văzînd în ele noi biruințe nu numai ale poporului român, ci ale întregului lagăr socialist.

Pe lângă relațiile frățești pe linie statală, concretizate în acorduri economice și culturale, care stau la temelia dezvoltării economice a țării noastre, dezvoltării industriei, agriculturii, literaturii, artelor, învățămîntului, prietenia se manifestă și în relații individuale, prin corespondență și legături personale între profesioniști și în relații mijlocite de organizații de masă, cum este la noi A.R.L.U.S. și în Uniunea Sovietică „Asociația de Prietenie Romîno-Sovietică”. A.R.L.U.S. a sărbătorit luna aceasta 15 ani de existență. În 15 ani această vastă organizație de masă a popularizat mărețele realizări ale Uniunii Sovietice, a răspîndit experiența înaintată a oamenilor sovietici în diferite domenii de activitate, a sprijinit cunoașterea directă a acestor realizări prin vizite în U.R.S.S., prin cursurile de l. rusă, a popularizat politica de pace a U.R.S.S. și a arătat roadele prieteniei romîno-sovietice. Recunoscînd meritele acestei activități și ale președintelui Asociației romîne pentru legăturile de prietenie cu U.R.S.S., academicianul C. I. Parhon, acest mare și sincer prieten al U.R.S.S., Prezidiul Sovietului suprem al U.R.S.S. a decorat pe Dl Prof Parhon cu ordinul „Lenin”, cea mai înaltă distincție.

Interesul poporului sovietic față de realizările poporului român se arată în ajutorul ce ni-l acordă în mod permanent, în împărtășirea experienței sale din diferite domenii, în setea de a cunoaște cît mai deplin cultura și arta romînească, cuceririle noastre științifice și tehnice. Asociația de prietenie romîno-sovietică a desfășurat și desfășoară o largă activitate pentru răspîndirea în „masele largi ale poporului sovietic a succeselor și realizărilor dobîndite de poporul român în toate domeniile construcției socialiste”, pentru cunoașterea istoriei și culturii romîne și a luptei poporului român pentru o viață mai bună, pentru pace. („Scînteia”, 1. XI. 1959). Astfel, dacă mărețele cuceriri ale științei și tehnicii sovietice sînt admirate și cunoscute la noi, ca lansarea sateliților artificiali și a rachetelor cosmice, construirea primelor centrale atomo-electrice și a primului spărgător de ghiață atomic, făurirea avioanelor TU care parcurg fără escală în 9 ore distanța Moscova—New-York, și realizările științei și tehnicii romîne sînt cunoscute în U.R.S.S., colaborarea dintre oamenii de știință și tehnicienii sovietici și romîni intrupîndu-se în lucrări împreună sau în împărțirea de sarcini de cercetare a diferitelor aspecte ale problemelor științifico-tehnice. Colaborarea de la Institutul unificat de cercetări nucleare de la Dubna, unde lucrează împreună oamenii de știință sovietici, romîni și din celelalte țări de democrație populară, este un exemplu despre ce însemnează colaborarea priete-

nească, exemplu care nu-și are egal în țările capitaliste. Toate cuceririle științei și tehnicii sînt împărtășite frățeste, devin un bun al tuturor țărilor socialiste și al omenirii întregi. Dacă literatura sovietică este prețuită de masele cititorilor romîni ca literatura cea mai avansată, pusă în slujba marilor idealuri umaniste, și cititorii sovietici cunosc multe opere de valoare ale literaturii romîne, care s-au tipărit în traducere rusă în milioane de exemplare. Dacă expozițiile sovietice arată uriașa dezvoltare economică a U.R.S.S., expozițiile romîne fac cunoscută oamenilor sovietici dezvoltarea economiei socialiste din țara noastră. Dacă muzica, teatrul, pictura, sculptura, arhitectura sovietică prin marii ei maestri atrage prețuirea deosebită și entuziasmul poporului romîn și oamenilor de artă, și muzica, teatrul, pictura, sculptura și arhitectura romînă găsesc aprecierea obiectivă și pozitivă în cercurile artistice și la publicul sovietic. Relațiile de prietenie dintre scriitorii, compozitorii, artiștii romîni și sovietici sînt rodnice și duc la înflorirea literaturii și artei romîne, care are în literatura și arta sovietică un exemplu permanent de legătură cu poporul și cu năzuințele lui. E destul să amintim deosebita prețuire de care se bucură în U.R.S.S. opera lui Mihail Sadoveanu, compozițiile lui Gh. Enescu și tablourile lui C. Baba, ca să ne dăm seama că oamenii de creație, prețuiți de poporul romîn sînt prețuiți și de poporul sovietic. Tot așa pentru poporul romîn sînt scumpe nume ca: Maxim Gorki, M. Șolohov, Ostrovski, Fadeev, — în literatură, Procofiiev, Șoștacovici, Hacıaturian, în muzică, Gherasimov, Șarian, Vera Muhina în plastică ș. a. „Palatul Științei” care apare ca un simbol al vremii celei noi, ne aduce aminte de Universitatea Lomonosov și de colaborarea în domeniul arhitecturii și culturii. Avîntul construcțiilor în țara noastră, în frunte cu marile construcții de la București, duce cu gîndul la avîntul construcțiilor din U.R.S.S. — în frunte cu marile construcții din Moscova — al căror exemplu îl avem în față. Pretutindeni, în industrie, în agricultură, în știință și artă mărețul exemplu al Uniunii Sovietice și prietenia poporului sovietic sînt un permanent imbold de noi și strălucite realizări.

Așa se manifestă și se întărește prietenia romîno-sovietică, prietenia a două popoare, care merg pe acelaș drum, spre aceeași țintă. Poporul sovietic e ca un frate mai mare, care împărtășește din înțelepciunea și experiența sa, ajută mersul înainte al poporului romîn. Poporul romîn, prin talentul, munca și realizările sale își creează o patrie frumoasă și îmbelșugată și aduce o contribuție la mersul înainte al lagărului socialist, la progresul omenirii.

*

Aceste relații de prietenie și-au găsit și își găsesc manifestarea și în domeniul bisericesc. Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Romînă au întreținut în trecut și întrețin și azi legături frățesti. Împreună ne-am apărat credința ortodoxă împotriva regilor catolici ai Poloniei și împăraților catolici de la Viena, împotriva ispitelor iezuite, ca și a celor protestante. Împreună am dezvoltat teologia ortodoxă și am desfășurat viața bisericească ortodoxă sub diferitele ei aspecte. Ajutorul dat în sec. XVIII pentru apărarea Ortodoxiei în Ardeal, Petru Movilă, Paisie Velicicovski, atîția ierarhi și teologi romîni și ruși, care mărturisesc despre sprijinul ce ne-a venit de la Biserica Ortodoxă Rusă și despre relațiile strînse ce au

existat între cele două Biserici, sînt temeiuri istorice ale intensificării acestor legături: Ierarhii, slujitorii și credincioșii celor două Biserici sînt una în dreapta credință, învățătură, cult, disciplină bisericească. Bisericile su- rori merg pe linia ortodoxă, care este adevăr divin și viață divină întrupată în viața credincioșilor. Dar totodată aceste Biserici sînt alături de popor, sînt legate de patria aceasta, pe care poporul o făurește tot mai luminoasă, și sprijinesc munca poporului pentru viața cea nouă și lupta lui pentru pace. În felul acesta și unitatea lor e mai mare: ele luptă în același front al păcii, alături de sutele de milioane de luptători pentru pace din toată lumea.

Relațiile bisericești se întăresc prin schimb de reviste, cărți, delegații, vizite, prin conferințe pan-ortodoxe, etc. Cu cîtă bucurie a primit Biserica din Ardeal vizita P. F. Patriarh Alexei, și cu ce entuziasm în delegațiile Bisericii noastre la Moscova, conduse de Patriarhul Nicodim și apoi de P. F. Patriarh Justinian, au luat parte și vlădicii Ardealului, în frunte cu actualul Mitropolit, I. P. S. Sa Nicolae Colan, pe atunci Episcop al Clujului. Aducea astfel vlădica Clujului prinosul de recunoștință al lui Ilie Iorest, al lui Sava Brancovici și al atîtor vlădici ardeleni, care la Moscova au găsit alleanță și ajutorare. În una din aceste delegații a luat parte P. C. Traian Belasçu, vicarul Arhiepiscopiei noastre. Și aceasta ne aduce aminte de o altă vizită din trecut, de un alt prinos de recunoștință. În 1748 Nicolae Pop din Balomir, vicarul episcopului martir Inochentie Micu Clain, se le- pără de unire, trecu munții în Țara Romînească, plecă la Moscova și reuși să obțină intervenția țarinei la Curtea din Viena pentru românii ortodocși din Ardeal. Acum, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului mergea pe urmele lui Ni- colae Pop din Balomir să mărturisească despre reîntregirea bisericească, prin care jalba romînilor ardeleni din 1748 a primit definitivă rezolvare.

Astfel vechile legături bisericești își găsesc plinirea în relațiile strînse de astăzi, care au ca scop unitatea Bisericilor ortodoxe, înfrățirea popoa- relor și lupta activă pentru pace. Avînd în vedere rolul Bisericii ortodoxe în promovarea prieteniei romîno-sovietice, Biserica noastră e reprezentată în Consiliul general A.R.L.U.S. prin P. F. Patriarh Justinian și în comune și sate prin slujitorii altarelor.

*

Prietenia romîno-sovietică o sărbătorim azi sub zodia uimitoarelor realizări ale științei și tehnicii sovietice, a mărețelor înfăptuiri economice și culturale ale poporului sovietic și a unei cotituri spre destindere și co- existență pașnică în relațiile internaționale. „Secolul al XX-lea, zice N. S. Hrușciiov, este secolul celei mai mari înfloriri a rațiunii și talentelor omului. În zilele noastre oamenii înfăptuiesc cu mîinile lor visuri de veacuri ale omenirii”. În acest secol de înflorire a geniului omenesc nu se mai poate justifica prin nimic „menținerea relațiilor care au existat între oamenii pri- mitivi”, de neconținută hărțuială. De aceea „vremea noastră poate și tre- buie să devină vremea înfăptuirii marilor idealuri, vremea păcii și progre- sului”. (Cuvînt. în 28 sept. 1959. „Scînteia” nr. 4641/1959). Odată cu zborul rachetelor în lună și în jurul lunii, și-a filfiit aripile de veste bună peste omenire și propunerea sovietică de dezarmare totală și generală. La O.N.U. cu unanimitate s-a acceptat rezoluția care pune ca scop imediat dezar-

marea totală și generală. Acest scop nu aparține numai diplomaților: el e scopul pentru care luptă toate popoarele. El deschide „o etapă nouă în dezvoltarea societății omenеști — etapa păcii” definitive, a Pămîntului fără arme, fără soldați, fără cazărmi. Aceasta ar aduce „un avînt uriaș al bunăstării tuturor popoarelor” (N. S. Hrușciov, „Scînteia”, 1. XI. 1959), care în colaborare și prietenie ar munci pentru ca viața să fie tot mai îmbelșugată, tot mai luminoasă.

Acesta este viitorul în slujba căruia își pun toate forțele poporul sovietic și poporul român, la realizarea căruia simțim mereu sprijinul frățesc al Uniunii Sovietice și noi înșine aducem o contribuție pe măsura posibilităților noastre. Aceasta e adevărata prietenie: prietenia care înmănușchiază eforturile popoarelor pentru împlinirea marilor idealuri de pace, belșug, cultură și progres.

Trăiască în veci prietenia romîno-sovietică!

Trăiască pacea în toată lumea!

Prof. NICOLAE MLADIN

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

SARBATORIREA CELEI DE-A XII-A ANIVERSARI A REPUBLICII POPULARE ROMÎNE LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN SIBIU

Cea de-a XII-a aniversare a proclamării Republicii Populare Romîne — sărbătoare a întregului nostru popor — a fost prăznuită solemn și cald la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu, în cadrele unui program adecvat. Intrucît studenții teologi urmau să plece în vacanța prevăzută de regulamentul de funcționare al școlilor teologice-bisericești, prăznuirea a avut loc cu anticipație, luni 21 decembrie a. c., orele 18.

Au luat parte la sărbătorire: profesorii, funcționarii și studenții Institutului.

Serbarea a fost deschisă cu Imnul de Stat al Republicii Populare Romîne, executat de corul bărbătesc al studenților teologi, sub diriguirea P. C. Conf. univ. Gheorghe Șoima.

În lipsa rectorului, care se afla în deplasare oficială, P. C. Pro-rector Dr. Spiridon Cîndea a arătat în cîteva cuvinte potrivite rostul acestei prăzniri și apoi a dat cuvîntul P. C. Prof. Dr. Nicolae Mladin, spre a expune conferința privitoare la cea de-a XII-a aniversare a Republicii Populare Romîne.

Expresie a stadiului de dezvoltare a societății omenești din epoca sclavagistă, feudală și capitalistă, monarhia apare ca o formă de guvernămînt învechită și depășită încă în orînduirea burgheză. Majoritatea țărilor burgheze au înlocuit monarhia cu republica. Aceasta, însă, este o republică a plutocrației, adică o republică în care puterea aparține celor bogați, moșierilor și capitaliștilor.

În țara noastră, prin lupta poporului muncitor, la 30 decembrie 1947 a fost înlăturată monarhia și instaurată Republica Populară Romînă. Forma de stat de republică populară depășește nu numai monarhia absolută sau constituțională, ci și republica aristocratică sau plutocratică, republica burgheză, deoarece acum nu stăpînește un singur om, cu drept de viață și de moarte asupra tuturor, nici o singură clasă socială, ca în republicile sclavagiste sau burgheze, ci stăpîn este poporul. Clasele exploatoare sînt desființate, iar poporul muncitor devine stăpîn pe munca sa, pe soarta sa și își făurește prin muncă o viață mai bună, o viață liberă și fericită.

Înlăturarea monarhiei a descătușat energiile populare și a chezășuit progresul fără precedent care caracterizează dezvoltarea multilaterală a Patriei noastre în ultimii 12 ani. Cu date elocvente, bine alese, conferențiarul a exemplificat superioritatea vieții de stat a Republicii noastre față

de cea de odinioară, cînd monarhia se afla la putere. A încheiat arătînd că în cadrele Republicii Populare Romîne Biserica noastră și credincioșii ei își exercită în mod liber viața religioasă și participă cu elan la îndeplinirea îndatoririlor patriotice.

Corul studenților teologi a executat apoi „La seceriș”, noua și expresivă compoziție a Părintelui Conf. univ. Gheorghe Șoima, sub diriguirea compozitorului, precum și „Imnul Federației Mondiale a Tineretului Democrat”, de Novicov.

La sfîrșit, P. C. Pro-rector Dr. Spiridon Cîndea a subliniat caracterul educativ patriotic al acestei prăznui și a evocat un episod semnificativ pentru atitudinea monarhiei față de Biserica mării majorități a creștinilor romîni, Biserica Ortodoxă Romînă, arătînd că Concordatul cu Vaticanul — denunțat în 1948 de regimul de democrație populară al Patriei noastre — a fost opera fostului rege de-atunci și a politicienilor înstrăinați de popor din preajma sa.

Asistența a manifestat călduros pentru Patria noastră înfloritoare, Republica Populară Romînă.

ASISTENT

I. P. S. MITROPOLIT NICOLAE AL ARDEALULUI ÎN MIJLOCUL PREOȚIMII

Conferințele preoțești de orientare instituite de Sf. Sinod servesc la o cît mai justă orientare a preoțimii noastre nu numai în problemele de actualitate — de la care preotul nu trebuie să fie absent — ci și în cele bisericești, ca și pentru o înviorare a întregii activități pastorale. Ele înlesnesc un prețios schimb de experiențe practice între preoții de diferite vîrste și contribuie efectiv la apropierea lor întreolaltă.

Cu deosebire în Ardeal, aceste conferințe de orientare, ca și cele administrative și interconfesionale, ca și cursurile de îndrumare misionară și socială, ținute pentru preoți în cadrul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, au servit și servesc și azi la o apropiere și cunoaștere reciprocă din ce în ce mai deplină între preoți, care pînă în toamna anului 1948 slujeau la altare deosebite.

Putem afirma, întemeiați pe constatări făcute pe teren, că toate aceste prilejuri date preoțimii noastre au contribuit din plin la însuși sudarea definitivă a mărețului act al unificării Bisericii noastre ardelenе, pecetluit sărbătorește la 21 octombrie 1948, în Alba Iulia.

*

Pentru conferințele de orientare din luna noiembrie a. c., Sf. Sinod a dispus să fie studiată și adîncită de preoțime tema: „Rolul mirenilor în administrația bisericească și în lucrarea socială a Bisericii”.

Nici nu se putea alege o temă mai potrivită și mai actuală ca aceasta și care să poată servi mai cu folos la încununarea activității desfășurate de preoțimea noastră la conferințele ținute în acest an la sediile protopopiatelor raionale.

Cu bucurie constatăm, acum, când avem informații de la toate protopopiatele din Arhiepiscopie, că subiectul acesta a interesat și a antrenat într-o măsură deosebită pe slujitorii sfintelor altare.

*

În dorința de a-i vedea pe preoți — ca și cu alte prilejuri — cum știu să răspundă la chemarea ocîrmuirii bisericești, I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae, cu arhierescă rîvnă și părintescă dragoste, a plecat de la Centrul eparhial, însoțit de P. C. Pr. Ioan Vlad, consilier cultural, în după amiaza zilei de Duminică 8 noiembrie a. c., îndreptîndu-se spre protopopiatele Sărmaș și Luduș.

La Sărmaș, în fața bisericii, a fost întîmpinat de P. C. Protopop Ioan Șarlea, înconjurat de preoțimea din protopopiat. Înaltul Ierarh a intrat în biserică în cîntarea imnului arhieresc. S-a săvîrșit o Doxologie de către un grup de preoți în frunte cu P. C. Protopop I. Șarlea, după care acesta l-a rugat pe I. P. S. Să conducă lucrările conferinței. A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

Deschizînd ședința de lucru, I. P. S. Să a invitat pe părintele Alexandru Ciacai să rostească meditația „Despre preoție”, în care s-au arătat îndatoririle preotului, începînd cu Taina Sf. Botez și pînă la cele din urmă strădanii pe care slujitorul lui Hristos le depune pentru credincioșii săi.

A urmat referatul oficial: **„Rolul mirenilor în administrația bisericească și în lucrarea socială a Bisericii”**, susținut de preotul Alexandru Horga.

După citirea acestui referat, I. P. S. Mitropolit Nicolae a dat îndrumări preoțimii despre cum trebuie luat cuvîntul pe marginea acestui subiect.

La cuvînt s-au înscris P. C. preoți: Alex. Bogdan, T. Cimpoeșiu, D. Bercu, I. Aldea, I. Turnagiu, V. Oțoiu, Gh. Filip și reprezentantul Dep. Cultelor. Cu toții au făcut ample comentarii pe marginea acestei teme, lămurind-o și scoțînd în evidență rolul deosebit pe care mirenii — propriii noștri credincioși — l-au avut dintru început în Biserica lui Hristos și-l au pînă în zilele noastre.

Luînd cuvîntul, I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae, între altele, a spus: „Am venit să vă văd. Știu că munciți. Noi, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe, sîntem slujitorii celor două Patrii: cea de aici, de pe pămînt, și cea pe care o așteptăm întru viața cea veșnică”. Arată apoi că discuțiile purtate au avut darul să întregească subiectul, căci „un conferențiar oricît ar fi de bun nu poate cuprinde totul”. Referindu-se la meditație, a spus că se bucură din toată inima de această coincidență. Azi s-a vorbit despre chemarea sublimă a preoțimii, ca și de rolul mirenilor în Biserică.

În continuare, I. P. S. Să a sfătuit cu autoritate de ierarh pe preoți ca „să rămîină preoți” în toată lucrarea pe care o săvîrșesc, în Biserică și în afară, căci „preotul oriunde e chemat, este chemat ca preot”. De aceea „vorba spusă de preot merge la inima credincioșilor, căci izvorește din inimă”. „Noi nu sîntem străini de împrejurările de azi, fiindcă am fost întotdeauna o Biserică a poporului, iar Statutul șagunian se inspiră din învățătura și practica bisericii primare”. Remarcă apoi unitatea de credință a credincioșilor noștri, unitate întărită îndeosebi prin actul de unificare. După aceea a dat sfaturi practice preoțimii în legătură cu diferite probleme pastorale ivite în unele parohii.

De încheiere, P. C. Protopop I. Șarlea asigură pe I. P. S. Mitropolit Nicolae de ascultarea și devotamentul întregii preoțimi din acest protopopiat.

După o scurtă vizită la sediul protopopesec, I. P. S. Mitropolit Nicolae a plecat în aceeași zi la Cluj, însoțit de P. C. Consilier Ioan Vlad, fiind oaspetele P. S. Episcop Teofil, urmașul în scaun al I. P. S. Sale.

*

A doua zi I. P. S. Sa a asistat la prăznuirea împlinirii a 50 de ani de viață a P. S. Teofil Herineanu. La prăznuire au luat parte slujitorii Centrului eparhial, în frunte cu P. C. Vicar Dr. Iuliu Goșescu, ai Seminarului Teologic și ai Școalei de Cântăreți Bisericești în frunte cu P. C. Director Prof. Dr. Ioan Zăgreanu, preoțimea ortodoxă din Cluj, în frunte cu P. C. Protopop Sabin Truția, precum și reprezentanții mireni ai Consiliului și Adunării Eparhiale, ca și reprezentantul Dep. Cultelor. Sărbătorirea P. S. Episcop Teofil a dovedit atașamentul sincer al preoțimii și credincioșilor față de acest vrednic preot ridicat pe cea mai înaltă treaptă de Biserica mamă Ortodoxă. Acest lucru a produs bucurie nu numai în inima P. S. Sale, ci și în a tuturor celor prezenți la aniversare.

*

La 11 noiembrie a. c., I. P. S. Mitropolit Nicolae — după ce s-a închinat în monumentală Catedrală ortodoxă — s-a îndreptat spre protopopiatul Luduș, unde a sosit la orele 10.

Și aici, ca și la Sărmaș, a fost întâmpinat de preoțime, în frunte cu P. C. Protopop Iulian Macaveiu, fiind condus cu imnul arhieresc pînă în sfînta biserică, proaspăt pictată.

Cuvîntul de bun sosit a fost rostit de P. C. Protopop I. Macaveiu. Răspunzînd, I. P. S. Mitropolit Nicolae și-a exprimat bucuria că după cîțiva ani bunul Dumnezeu i-a ajutat să vină din nou în mijlocul preoțimii acestui protopopiat.

S-a slujit o Doxologie, răspunsurile fiind date de un grup de preoți.

După rugăciune părintele Macaveiu roagă pe I. P. S. Sa să conducă lucrările conferinței.

Însoțit apoi de P. C. Consilier Ioan Vlad și de P. C. Protopop I. Macaveiu, I. P. S. Sa, fără altă introducere, dă cuvîntul preotului Viorel Stanciu, care prezintă tema oficială despre „**Rolul mirenilor în administrația bisericească și în lucrarea socială a Bisericii**”.

La discuții se înscriu la cuvînt preoții: I. Orășan, I. Chihaiciuc. M. Morușca, V. Apostolescu, V. Porime, Ilie Iacobescu, D. Giurgea și P. C. Consilier I. Vlad.

Toți vorbitorii au privit subiectul sub diferite aspecte aducînd prețioase completări și lămuriri binevenite, încît preoții întorși la parohii vor putea să-și apropie și mai mult pe credincioșii mireni, la buna administrare și sprijinire a Bisericii în lucrarea socială pe care o îndeplinește.

Luînd cuvîntul, I. P. S. Mitropolit Nicolae constată cu bucurie că „discuțiile au întregit și aici ca și la Sărmaș lucrarea susținută de părintele Stanciu și prin aceasta au contribuit la activizarea pastorației în duhul zilelor de azi, dar pe veșnicele temelii puse de însuși Domnul nostru Iisus Hristos”.

„Înțelepciunea în conducerea parohiei ne-o dă Mîntuitorul prin doctrina Sa”. Răspunzînd apoi părintelui Morușca, care a cerut ca Centrul eparhial să dea preoțimii îndrumări practice prin revistele bisericești, I. P. S. Sa a arătat că „revistele noastre bisericești e drept că sînt cam teoretice, ele însă dau principii generale pe care preoții sînt datori să le aplice practic la parohii, după specificul și necesitățile parohiei în care se află. Centrul eparhial nu poate da „rețete”, ci din toată îndrumarea ce o face preoțimii, preotul-paroh să culeagă cele de care are lipsă pentru o bună pastorație în mijlocul credincioșilor”.

Referindu-se la rolul mirenilor în administrația bisericească, I. P. S. Sa spune că îndemnul dat de pr. Iacobescu Ilie, de a citi și aplica prevederile actualelor legiuri bisericești ale Bisericii Ortodoxe Romîne, îl găsește bine venit, căci legiuirile noastre de azi își au temelia în Statutul organic al Mitropolitului Șaguna.

Preotul „să fie pildă de viață morală, cinste și muncă în satele noastre”. „Și în viitor să ajutăm pe semenii noștri în toate realizările, și în cele în legătură cu apărarea păcii. Lucrarea noastră va contribui la întărirea păcii în lume”.

Incheind, roagă pe bunul Dumnezeu să ajute la propășirea Bisericii și Patriei noastre, dorind preoțimii din protopopiatul Luduș succese pastorale și împărtășindu-i arhieresti binecuvîntări.

P. C. Protopop Iulian Macaveiu mulțumește I. P. S. Sale pentru îndrumările date, iar preoțimea, intonînd cîntarea: „Întru mulți ani Stăpîne”, exprimă hotărîrea să-și împlinească datoria mai bine, mai orientată și cu mai mult elan.

Indată după masă, I. P. S. Sa, împreună cu P. C. Consilier Ioan Vlad, se îndreaptă spre Sibiu, mulțumind bunului Dumnezeu pentru toată lucrarea săvîrșită cu această ocazie și avînd convingerea că sămînța pe care a împrăștiat-o în mintea și inima preoțimii din aceste două protopopiate va rodi îmbelșugat, spre slava sfintei noastre Biserici, întărirea Patriei și a Păcii.

ASISTENT

VIZITAȚIE CANONICĂ ÎN PAROHIA COMANA DE JOS

Credincioșii parohiei noastre din Comana de jos (Raionul Rupea) au avut bucuria să fie cercetați Duminică 23 octombrie a. c. de către I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

La sosire, în fața bisericii, credincioșii, pe fețele cărora se citea bucuria întîlnirii cu Arhipăstorul lor, au oferit I. P. S. Sale bogate buchete de flori. C. Părinte paroh Pompiliu Dumbravă a rostit un cuvînt călduros de bineventare. Insistînd asupra unificării bisericești C. Sa a arătat că în parohia pe care o păstorește aceasta s-a făcut fără dificultăți și s-a consolidat întru totul.

Răspunzînd, I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae și-a exprimat bucuria de părinte cu care își cercetează de fiecare dată credincioșii. I-a îndrumat să trăiască în pace și să muncească fără preget, cu bucurie creștinească, pentru înflorirea Patriei noastre dragi, Republica Populară Romînă.

I. P. S. Sa Mitropolitul nostru Nicolae — înconjurat de un sobor — a procedat la Sfințirea Apei Mici. Apoi, intrînd în sf. biserică, a săvîrșit Dumnezeiasca Liturghie, răspunsurile fiind date de către corul studenților teologi din Sibiu.

La priceastă, P. C. Prof. Dr. Milan Șesan a rostit un înălțător cuvînt de învățătură creștinească. Mîneînd de la cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Dar Dumnezeu bogat fiind în milă, pentru multa sa iubire către noi, ne-a făcut vii împreună cu Hristos” (Efes. 2, 4—5). P. C. Sa a îndemnat pe credincioși să stăruiască în credință și-n fapte bune făcîndu-și toată datoria alît față de Tatăl Ceresc, cît și față de Patria noastră pămîntească.

În continuare, P. C. Consilier Gh. Secaș a arătat însemnătatea Sfintei Liturghii pentru viața duhovnicească a credincioșilor. În centrul ei stă Sfinta Cuminecătură care este însuși scump trupul și sîngele Domnului. Ea reprezintă nutremîntul nostru sufletesc de căpetenie.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii a vorbit credincioșilor I. P. S. Mitropolit Nicolae. Tălmăcind cald și deslușit Evanghelia Duminicii (Luca 8, 26—39), I. P. S. Sa a arătat prețul cel mare pe care-l are sufletul omenesc înaintea lui Dumnezeu. Pentru a scăpa un suflet, Mîntuitorul nu pregetă să jertfească o turmă întreagă de porci, arătîndu-ne astfel că valoarea sufletului omenesc este imensă.

În continuare, I. P. S. Sa a arătat o seamă din relele care primejdiesc mîntuirea sufletului, întunecîndu-i frumusețea și neprihănirea cu care l-a împodobit Dumnezeu. Aceste rele — ca: lenea, trufia, vrajba, ș. a. — păgubesc și pe cei ce le săvîrșesc, și pe semenii noștri.

Referindu-se la unificarea bisericească, I. P. S. Sa a arătat că prin ea, am redevenit „o apă și un pămînt”, un altar, o năzuință spre tot lucrul bun și de folos. Sîntem și noi una, acum, nedezbinați bisericește, cum una este întregul nostru popor, care-și făurește prin muncă cinstită un viitor din ce în ce mai fericit.

I. P. S. Sa a încheiat rugînd pe Părintele ceresc să binecuvinteze pașii tuturor celor ce umblă în căile binelui, iar Patriei noastre iubite, Republica Populară Romîină, să-i dăruiască pace și propășire.

La agapa care a urmat, au luat cuvîntul: P. C. Preot Dionisie Bucur și P. C. Prof. Dr. Milan Șesan.

A răspuns I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae, împărtășindu-le tuturor arhieresti binecuvîntări.

În după amiaza aceleiași zile I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae, cu suita, s-a înapoiat la reședință.

OVIDIU CHEȘCU

MOARTEA ȘI ÎNMORMÎNTAREA PROF. UNIV. DR. VASILE GHEORGHIU

În dimineața zilei de 29 noiembrie 1959, tocmai cînd dangătul clopotelor chema credincioșii la biserică, s-a stins din viață Prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu în satul Cut, comuna Dumbrava Roșie, raionul Piatra Neamț din regiunea Bacău. Aici își petrecuse anii de pensionar, ajungînd la frumoasa vîrstă de 88 de ani.

Nici faima sa de savant erudit, nici meritele sale excepționale cîștigate pentru Biserică și nici vitalitatea sa de om echilibrat și statornic egal cu sine însuși, nu l-au putut scăpa de sub povara implacabilei legi a morții: — din pămînt ai fost luat și în același pămînt vei merge!...

Încă cu cîteva săptămîni înainte, își presimțise sfîrșitul și zorea de sîrg să-și pună la punct ultimele lucrări. Numai puține zile nu le-a petrecut în ritmul susținut al unei munci sistematice de 7 ore zilnice, pentru că nu i-au mai îngăduit puterile slăbite de bătrînețe înaintată.

Sicriul cu trupul neînsuflețit al distinsului dascăl a fost așezat în frumoasa și încăpătorea biserică a satului, în care defunctul a slujit și predicat de atîtea ori. Aici s-a săvîrșit, în ziua de 3 decembrie 1959, începînd de la orele 11, slujba înmormîntării de către un sobor de 21 preoți, care au venit din depărtare și din apropiere să aducă ultimul omagiu iubitului lor dascăl sau prețuitului teolog. A pontificat P. C. Sa Părintele Scarlat Porcescu, consilier cultural al Arhiepiscopiei Iașilor, delegatul I. P. S. Sale Dr. Iustin Moiescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

După isprăvirea prohodului, au urmat cuvîntările. Șirul lor a fost început de P. C. Sa Părintele consilier cultural Scarlat Porcescu, care a vorbit în numele I. P. S. Sale Dr. Iustin Moiescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. Sobru și în cuvinte deosebit de alese, P. C. Sa a prezentat trăsăturile generale ale personalității și operei defunctului, reliefînd mai ales profilul moral și valoarea scrisului teologic al acestuia.

Din partea Institutului teologic de grad universitar din București, a vorbit P. C. Diacon Prof. Dr. Orest Bucevski. Cu pătrunderea teologului adînc gînditor și cu competența celui ce a cunoscut — ca discipol și apoi coleg — stilul de viață și săvîrșirile harnice ale răposatului, a pus în lumină deplină componentele dominante și majore ale personalității și operei Prof. V. Gheorghiu, subliniind locul lor în cadrul Teologiei ortodoxe și creștine în general.

În numele I. P. S. Sale Nicolae Colan, Mitropolitul Ardealului, al Institutului Teologic de grad Universitar din Sibiu și al discipolilor ardeleni ai răposatului, a vorbit P. C. Prof. Dr. Corneliu Șirbu, care a stăruit asupra legăturilor sufletești ale defunctului cu Ardealul, asupra calității sale de adevărat dascăl și părinte al ucenicilor săi, care n-a făcut din catedră o carieră ci un apostolat, precum și asupra locului său în analele Teologiei ortodoxe.

Ca reprezentant al credincioșilor din locul de naștere al răposatului, a vorbit P. C. Sa Părintele Dr. Ștefan Slevoacă de la Cîmpulung moldovenesc, reliefînd în cuvinte simțite și alese una din trăsăturile principale ale profilului religios-moral al defunctului: iubirea de Dumnezeu și de semenii, care a făcut din Prof. V. Gheorghiu un „om al lui Dumnezeu” prin excelență.

După ce s-a înconjurat biserica cu sicriul purtat de preoți, osemintele pămîntești ale Prof. Vasile Gheorghiu au fost depuse în cripta familială din grădina bisericii, alături de soția sa, care l-a părăsit cu 4 ani înainte. Aici a vorbit distinsul paroh al satului: P. C. Sa Părintele Ion Ungureanu, care a scos în evidență mai ales privilegiul ce l-a avut de a sta de vorbă îndelung cu răposatul, acesta dovedindu-i a fi o adevărată „comoară de înțelepciune și împărtășindu-i toate momentele principale din viața și activitatea sa.

În cadrul agapei ce s-a servit preoților de către urmașii răposatului, a vorbit P. C. Sa Păr. Mihăilescu, protopopul raionului Piatra-Neamț, în numele preoților din protopopiatul respectiv, prezentînd biografia și aspecte din activitatea defunctului, cu unele amănunte grăitoare.

Prin opera teologică pe care a lăsat-o și prin pleiada mare de ucenici pe care i-a format, unii dintre ei deținînd — în trecut sau în prezent — rosturi mari în sînul Bisericii noastre sau al Bisericilor Ortodoxe surori, personalitatea Prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu va ocupa un loc de frunte în analele Teologiei ortodoxe, iar amintirea lui va rămîne neștearsă și vie.

CRONICAR

PENTRU PACEA LUMII

SESIUNEA COMITETULUI MIȘCĂRII CREȘTINE A PĂCII DE LA VARȘOVIA

(2—4 noiembrie 1959)

Comitetul de continuare a Conferinței creștine a păcii de la Praga, inițiată în iunie 1958, și-a ținut ședința de lucru la Varșovia, între 2 și 4 noiembrie 1959, în localitatea care a suferit din plin grozăviile războiului, unde orașul a fost distrus în proporție de 85 %, iar populația decimată pînă aproape la distrugere, de unitățile hitleriste.

Au fost de față: episcopul Dr. T. Bartha-Debrețin, prof. Dr. Em. Fuchs-Lipsca, seniorul sinodal Dr. V. Hajek-Praga, președintele conferinței, prof. Dr. J. Hromadka-Praga, Magdalena Hager-Lipsca, episcop prot. Dr. Jan Chabada-Bratislava, prof. Dr. J. Iwand-Bonn, consil. G. Lotz-Eisenach, episcop Z. Kaldy-Budapesta, arhiepiscop Dr. J. Kiivit-Tallin-R.S.S. Estonă, episcop Dr. M. Novak-Praga, prof. Dr. L. N. Pariiski-Leningrad-U.R.S.S., prof. Dr. M. Șesan-Sibiu, prof. Dr. W. Schamuch-Greifswald, prof. Dr. J. Turnsky-Praga, rev. Rich. Ullmann-Birmingham, prof. Dr. H. Vogel-Berlin, episcop Dr. A. Wantula-Varșovia, prof. Dr. St. Tankov-Sofia, insp. gen. A. Ziak-Bratislava și J. I. Jidkov-Moscova.

Lucrările au început prin slujba pioasă la monumentul episcopului protestant polon Borsche, ucis în război și apoi la 1 noiembrie prin instalarea solemnă a noului episcop Dr. A. Wantula, în fruntea confesiunii evanghelice luterane poloneze.

Conferința centrală a ședinței a susținut-o prof. H. Vogel asupra temei: „Cum cîștigăm noi pacea”, bazată pe 42 de teze, care în mod logic și creștin resping războiul rece atît cel laic, precum și cel confesional, cînd teologia este folosită de unii apuseni în spiritul militarismului revanșard. Apoi prof. Hromadka a prezentat o supraprivire asupra desfășurării și rezultatelor pozitive dobîndite de mișcarea creștină a păcii și a analizat situația actuală politică mondială, din care se desprind învățăminte și îndatoriri pentru mișcare. Din discuțiile generale care au urmat, cu multă participare și însuflețire, se desprinde concluzia următoare: forțele întunecate agită armele atomice cu dorință de înspăimîntare, ca apoi să poată pescui în apele tulburi ale războiului rece. Cu deosebită satisfacție sînt salutate propunerile de dezarmare totală ale președintelui Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice N. Hrușciov, prin care s-a realizat chiar o mare destindere în situația

mondială. Atenția mișcării trebuie îndreptată spre acele manifestări, care se încadrează în războiul rece, care este purtat de ațîțători pe teren cultural și confesional chiar, cu mai multă încordare. În urma concluziilor luate în ședință, s-au constituit două comisii, una pentru problema războiului rece, condusă de prof. Hromadka, și cealaltă pentru pregătirea viitoarei conferințe a mișcării, din aprilie 1960, condusă de ep. Bartha.

Comisia primă a luat la cunoștință raportul despre lucrările susținute în chestiune la consfătuirea de la Praga, din 21—23 octombrie 1959 și a propus noi membri în comisia care se ocupă cu problema războiului rece, pentru ca activitatea ei să se lărgască și să sporească în amploare. Interesul ei însă să nu fie îndreptat numai la vizarea aparițiilor negative ale acestui război, ci totodată să facă propuneri concrete pentru aplicarea măsurilor active de combatere și prevenire a acestui fel de război rece. Ca bază de orientare îi vor servi cele 42 teze din conferința prof. Vogel, la care membrii comisiei sînt rugați să-și prezinte în scris observațiile lor de amănunt. Se propune publicarea prin tipar a rezultatelor dobîndite de lucrările comisiei.

Comisia a doua s-a ocupat cu referatul prof. Schmauch cu privire la convocarea unei conferințe pan-creștine a păcii. Propunerea a fost unanim aprobată și s-a propus organizarea acestei conferințe în decursul anului 1961, pentru că necesitatea cîștigării păcii este imperioasă cere propuneri și rezolvări grabnice. Amănuntele referitoare la această conferință pan-creștină le va pune și rezolva conferința mișcării din aprilie 1960, care va face și invitățile corespunzătoare. Problematika viitoarei conferințe pan-creștine va fi comunicată frățește și Consiliului mondial al bisericilor spre luare de cunoștință și schimb de păreri și informații. Esența acestei problematiki stă în întrebarea: dacă este omenirea creștină coaptă pentru trecerea de la o epocă a războaielor la cea a păcii de durată, cu presupunerea că creștinătatea este de fapt chemată să militeze viguros pentru inaugurarea acestei epoci a păcii, fiind chiar obligată să-și arate această solidaritate și să înlăture aparițiile bolnăvicioase din cadrul ei, care derutează conștiința credincioșilor prin plămuirile unui război rece confesional, prin care Evanghelia Domnului este pusă în slujba unor interese de-a dreptul demonice.

Pentru pregătirea lucrărilor privitoare la viitoarea conferință a mișcării din aprilie 1960, precum și la cea pan-creștină din 1961, s-au constituit subcomisii speciale operative și teologice, care vor studia materialul corespunzător întrunirilor plănuite.

La încheierea sesiunii, luînd act de propunerile comisiilor, plenul și-a exprimat votul său entuziast pentru pregătirea cu grijă a acestei întruniri, datorită Consiliului ecumenic al bisericilor protestante polone, care a oferit astfel membrilor mișcării să trăiască zile de adevărată frățietate creștină a păcii, ca o imagine a păcii între popoare, dorită și susținută cu neostenită însuflețire de Mișcarea creștină a păcii.

Totuși o umbră și un regret sincer stăpînea sufletele celor de față: secretarul cel plin de dragostea păcii, de însuflețire neobosită pentru reușita mișcării creștine a păcii, și de activitate cu adevărat paulină, B. Pospíšil, nu era printre cei de față. Domnul l-a chemat la sine, la 14 octombrie, tocmai cînd se pregăteau lucrările pentru întrunirea de la Varșovia. Cin-

stindu-i memoria prin clipe de tăcere și rugăciune, membrii comitetului s-au legat prin cuvînt să-i continue însuflețirea și stăruința pentru pace.

Lucrările comitetului s-au încheiat la 4 noiembrie prin rugăciune comună și prin cuvîntul cald de îndemn în continuarea activității creștine pentru pace, rostit de V. Hajek, președintele consiliului polonez Z. Michelis, episcop Wantula, rectorul academiei protestante Niemszky, Dr. Ullmann, arhiep. Kiivit, prof. Pariiski și parohul bisericii superint. Nieveicerzal. La plecare, delegații și-au strîns cordial mîinile, s-au privit cu multă frățietate în ochi, și-au urat spor la lucru în ogorul atît de frumos al păcii între oameni și și-au dorit o binecuvîntată revedere.

În conștiința și în sufletul tuturor stăpînea dorința de a comunica cît mai degrabă roadele acestei întruniri și de a vesti constatarea comună: ce bine e cînd frații sînt împreună în pace și prietenie!

Prof. M. ȘESAN

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

LA ÎNCHEIEREA LUNII PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE. Arhiepiscopia Ortodoxă Romînă de Alba Iulia și Sibiu a organizat o reușită serbare cu prilejul încheierii Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice. Serbarea a avut loc în ziua de 7 noiembrie a. c. și s-a desfășurat în aula Institutului Teologic Universitar.

În prezidiul serbării au luat loc: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. C. Vicar arhiepiscopesc Traian Belășcu, P. C. Prof. Dr. Sofron Vlad, rectorul Institutului Teologic Universitar și P. C. Prof. Dr. Spiridon Cîndea, pro-rector al Institutului.

Serbarea s-a deschis cu Imnul de Stat al Republicii Populare Romîne și Imnul de Stat al Uniunii Sovietice, executate de corul studenților teologi, dirijat de P. C. Conf. univ. Gheorghe Șoima.

A vorbit apoi despre „Prietenia Romîno-Sovietică” P. C. Prof. Dr. Nicolae Mladin. P. C. Sa a arătat care au fost legăturile reciproce, frățești, în trecut, între popoarele Rusiei și poporul romîn, reluarea lor după 23 August 1944 și adîncirea acestor legături pînă la dezvoltarea lor în trainica și călduroasa prietenie romîno-sovietică de astăzi.

Conferința, ascultată cu viu interes de participanții la serbare, se publică integral în altă parte a acestui fascicol de revistă.

În continuare, corul studenților teologi, dirijat de P. C. Conf. univ. Gh. Șoima, a executat cu măiestrie: Cîntecul luntrașilor de pe Volga (cunos-

cuta melodie populară rusă), Cîntecul Patriei de I. Dunaevschii și, de încheiere, Imnul Federației Mondiale a Tineretului Democrat.

Asistența — alcătuită din slujitorii centrului eparhial și ai Institutului Teologic Universitar, studenții teologi și preoții aflați la cursuri — a manifestat călduros pentru prietenia romîno-sovietică.

După ce s-a întreținut cu cei prezenți, în acordurile Imnului arhieresc, I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae a părăsit aula Institutului.

75 DE ANI DE LA NAȘTEREA EMINENTULUI OM DE STAT DR. PETRU GROZA. La 7 decembrie s-au împlinit 75 de ani de la nașterea mult regretatului om de stat progresist Dr. Petru Groza.

Alipit de popor din tinerețe, fiul preotului Adam Groza din Băcia Hunedoarei s-a dovedit toată viața în-suflețit de credință în posibilitatea ridicării celor mulți, harnici, cinstiți și simpli la o viață din ce în ce mai bună, liberă și îmbelșugată.

Încă înainte cu mai bine de un pătrar de veac, Dr. Petru Groza a înțeles că aspirațiile spre libertate și propășire ale maselor populare pot fi duse la îndeplinire numai de către forțele sociale înaintate care au luat conducerea luptei împotriva aservirii și înrobirii țării noastre de către exploataorii ei dinăuntru și dinafară. De aceea, el a apucat cu convingere și fermitate pe calea păcii și a socialismului.

Evoluția evenimentelor petrecute în acest răstimp a vădit clarviziunea sa politică.

După 23 August 1944, a fost președintele celui dintâi guvern democratic din țara noastră. În această calitate și-a câștigat merite nepieritoare prin aportul pe care l-a adus la făurirea Republicii Populare Române și la înfăptuirea și întărirea continuă a statului democrat popular. A militat neobosit pentru înfăptuirea unei politici naționale de egalitate în drepturi și înfrățire între poporul român și minoritățile naționale. Cult și capabil, fruntaș al intelectualității alipite de popor, Dr. Petru Groza a desfășurat o bogată activitate literară și publicistică.

Prieten sincer al Uniunii Sovietice, Dr. Petru Groza era încredințat că prietenia romîno-sovietică reprezintă cheazășia de fond a consolidării independenței noastre naționale și a propășirii Patriei. De aceea a militat pentru adîncirea și întărirea acestei prietenii binefăcătoare cu toată ardoarea unei minți luminate și a unui suflet înflăcărat. Respectuos ca puțini alții față de valoarea și demnitatea omului, i-a iubit pe oameni și petrecea în mijlocul lor, ori de cîte ori putea, ceasuri de adevărată desfătare sufletească.

A fost, mai presus de toate, un om bun și folositor semenilor săi.

Din conștiința poporului nostru nu se va șterge niciodată amintirea luminoasă a celui ce a fost Dr. Petru Groza.

REDACȚIA

CINSTIREA MARELUI NOSTRU SAVANT ACAD. PROFESOR DR. CONSTANTIN I. PARHON. La 27 octombrie a. c. Acad. Prof. Dr. C. I. Parhon a împlinit venerabila vîrstă de 85 de ani. Din acel prilej, Prezidiul Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice l-a distins cu Ordinul „Lenin”, ca semn de înaltă prețuire a îndelun-

gatei și rodnicei lui activități în țărîmul întăririi prieteniei și colaborării culturale romîno-sovietice.

Profesorul Dr. C. I. Parhon este cunoscut și respectat de oamenii de știință din lumea întreagă. Pentru noi, este o glorie națională. De aceea, la împlinirea respectabilei vîrste de 85 de ani, țara întreagă a fost în sărbătoare, felicitîndu-l prin ocîrmuitorii ei.

S-a născut în Cîmpulung-Muscel, la 27 octombrie 1874. Prin tatăl său, de profesiune institutor, ilustrul savant se trage dintr-o familie țărănească de pe Tîrnave.

În școală a fost un element excepțional. Ca student în medicină s-a legat strîns de marele profesor și academician Dr. Gheorghe Marinescu, neurolog de faimă universală și unul din întemeietorii școlii medicale romînești.

La vîrsta de 23 de ani a intrat în învățămîntul superior, colaborînd cu profesorul Marinescu. S-a adeverit și de astă dată zicala înțeleaptă din popor: „Ziua bună se cunoaște de dimineată”. În 1912 a ajuns profesor la Facultatea de Medicină din Iași, iar în 1934 a trecut în aceeași calitate la București.

Numele profesorului Parhon a ajuns cunoscut curînd în lumea întreagă. Activitatea sa științifică, bogată și neînteruptă, ne-a agonisit o faimă cu care poporul nostru se mîndrește pe bună dreptate. În peste o mie de titluri de lucrări științifice, Dl Prof. Parhon a contribuit la dezvoltarea științei medicale. Este unul din creatorii Endocrinologiei — știința medicală care se ocupă cu studierea glandelor cu secreție internă. În 1909, în colaborare cu Dr. M. Goldstein, a publicat primul manual de Endocrinologie din lume.

Pînă la 23 August 1944, Dl Prof. Parhon a lucrat la dezvoltarea știin-

telor medicale în condiții neprielnice. De multe ori și-a cheltuit salariul propriu ca să-și poată îngheba și înzestra un laborator, în care lucra cu distincția și învățata sa soție (decedată înainte cu câțiva ani). Regimurile politice din trecut l-au asuprit deoarece Dl Prof. Parhon s-a apropiat încă din tinerețe de clasa muncitoare, căreia i-a rămas credincios pînă astăzi. În 1940, regimul dictatorial de-atunci l-a pensionat înainte de vreme, urmărind prin acest act abuziv să-l scoată din legătura cu viața noastră universitară, din pricina simțămintelor și convingerilor sale consecvent democratice. În iarna anului 1944—45, regimul de democrație populară al țării noastre l-a reșezat în drepturile sale și i-a făcut toate înlesnirile cuvenite, spre a-și putea desfășura munca științifică în condiții corespunzătoare însemnătății ei și exigențelor creațiilor actuale.

Astăzi, în cadrele Institutului de Endocrinologie al Academiei Republicii Populare Romîne, care-i poartă numele — ca și Universitatea din Capitala Patriei noastre — Dl Prof. Parhon lucrează neobosit pentru propășirea științelor medicale, descoperind și punînd la punct noi metode de apărare și conservare a sănătății oamenilor muncii și de luptă eficace împotriva maladiilor și a îmbătrînirii. DSA a arătat și a dovedit cu date științifice că condițiile de viață ale oamenilor înrîuresc asupra sănătății lor, asupra puterii lor de muncă. „Noi, oamenii de știință, urmărim să cunoaștem și să putem influența natura” — spune marele nostru învățat.

Cei mai de seamă reprezentanți ai științelor medicale din țara noastră dătoresc mult Dlui Prof. Parhon. Elevii săi sînt numeroși și valoroși. În fruntea lor se situează distinsul pro-

fesor universitar Acad. Dr. Șt. Milcu, directorul Institutului de Endocrinologie „Prof. Dr. C. I. Parhon” și secretar prim al supremei noastre instituții de cultură, Academia Republicii Populare Romîne.

Blînd și bun cu toată lumea, Dl Acad. Prof. Dr. C. I. Parhon este cinstit de toată suflarea din țara noastră ca un exemplu luminos de savant în slujba poporului. Acum cinci ani, cînd devenise octogenar, ocîrmuirea Patriei noastre republicane i-a conferit cea mai înaltă distincție din țara noastră: titlul de Erou al Muncii Socialiste. Acum, marea țară vecină și prietenă, Uniunea Sovietică, i-a acordat distincția amintită: Ordinul „Lenin”. Cinstirea aceasta cinstește țara și poporul cărora le aparține marele savant și patriot Dl Prof. Dr. C. I. Parhon.

Vedem în DSA nu numai omul de știință de talie mondială, dar și slujitorul fidel al năzuințelor populare care transformă de cincisprezece ani încoace Patria noastră într-o țară prosperă, cum n-a mai fost nicînd în trecut.

GR. M.

CHEMARE LA LUPTĂ PENTRU PACE ȘI DEZARMARE. La 7 noiembrie a. c., Profesorul englez John Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, a dat publicității o declarație în care se spune:

„Împreună cu toți cei care vor să salveze generația prezentă și generațiile viitoare de pericolul unui război catastrofal, Consiliul Mondial al Păcii salută în mod sincer proiectul de rezoluție cu privire la dezarmarea generală și totală, care va trebui să fie supus Adunării Generale în urma hotărîrii unanime a celor 82 de membri ai O.N.U.

Această rezoluție este o nouă dovadă că în atmosfera internațională

s-au produs schimbări care sînt o consecință a forței colosale a opiniei publice din întreaga lume, care cere încetarea totală și pentru totdeauna a cursei înarmărilor și folosirea resurselor eliberate spre binele omenirii. Avem speranța că în prezent vor putea fi încheiate acorduri politice cu privire la dezarmare.

Timp de zece ani Consiliul Mondial al Păcii a desfășurat campania pentru o dezarmare generală controlată și a făcut propuneri practice cu privire la realizarea unui compromis care să nu pună nici un stat într-o situație defavorabilă, ci să apere interesele tuturor.

De aceea Consiliul Mondial al Păcii împărtășește sincer speranța exprimată în proiectul de rezoluție că măsurile de dezarmare generală și totală în condițiile unui control internațional eficace vor fi elaborate în mod amănunțit și stabilite de comun acord în termenul cel mai scurt.

Rezultatele favorabile vor depinde de menținerea și intensificarea presiunii opiniei publice. Este incontestabil că acest lucru va întâmpina o opoziție considerabilă de felul celei care a zădărnicit toate încercările anterioare pentru realizarea dezarmării. Cei cărora le convine războiul rece, cei care se tem că vor avea de pierdut de pe urma dezarmării vor încerca să împiedice realizarea unui acord. Ei nu reprezintă însă decît o minoritate neînsemnată, spiritul vremii este împotriva lor.

În lunile care vor urma și care sînt hotărîtoare trebuie să depunem toate eforturile pentru a asigura realizarea unui acord cu privire la dezarmare. Noi cu toții, independent de concepții și convingeri, trebuie să căutăm căi de unificare a eforturilor noastre pentru a elibera odată pentru totdeauna lumea de pericolele războiului atomic”.

Documentul acesta indică clar datorita ceasului de față a fiecărui luptător sincer și devotat pentru apărarea păcii, pentru dezarmare și coexistență pașnică.

Vorbind despre convorbirile DSale cu Președintele Eisenhower, Dl. Nichita Hrușciov, Președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, a spus — la Budapesta, în cadrele Congresului Partidului Muncitoresc Socialist Ungar — că acele convorbiri au dus la o oarecare slăbire a încordării internaționale. „Dar acesta nu este decît începutul” — a declarat DSa.

Un început bun, pe care sîntem chemați să-l dezvoltăm prin lupta noastră pentru pace în înfrunchiparea celei mai de seamă năzuințe a omenirii zilelor noastre: o lume fără războaie și fără temeri de război.

REDACȚIA

CONTRIBUȚII LA CREȘTINISMUL VECHI CARPATIC. La problema acestui Creștinism, expusă de mine în Mitropolia Ardealului nr. 5/6 și 11/12 1958, ar mai fi de adăugat următoarele: Față cu teza veche a lui Ioanide G., Originea limbei daco-romane, 1882, în care insistă asupra bazelor pelasgo-elenice, pentru că Ovidiu în Tristia III, 10 indică o asemănare limbistică între getică și elenă: in paucis remanent Graecae vestigia linguae, haec quoque iam Getico barbara facta sono, — se impune, paralel cu teza originii tracice, și teza dependenței cel puțin de limba celtică (vezi și Mitropolia Ardealului nr. 5/6 1958 și Cercetări celtice, Mitropolia Ardealului nr. 9/10 1958). O contribuție importantă la culegerea acestui material informativ se datorește însușitului cercetător Dr. Oct. Voronca din Sibiu. De reținut sînt în această privință cercetările recente cehoslovace, ex-

puse de Filip J., în *Civilizația celtă și moștenirea ei*, Praga 1959, în care arată că celtii erau o seminție întreprinzătoare și curajoasă, dar nestatornică și doritoare de noutăți; ea a dat și numele de Bohemia și cultura ei s-a menținut în Europa centrală pînă în v. 5 d. Hr., fiind indicată și de monede, găsite lîngă Bratislava (cf. Ondrouch V., *Monede celtice de tip „biotec”*, Praga 1959).

Cercetările despre viața dacilor sînt tot mai atente, ceea ce reiese din recente lucrări: Tudor D., *Istoria sclavajului în Dacia romană* (Buc. 1957) și Pippidi D. M., *Contribuții la istoria veche a Romîniei* (Buc. 1958, p. 234ss). Se constată tot mai multe așezări dace în plus, ca la Bran, Feldioara, Poiana pe Siret — Piroboridava, Popești pe Argeș — probabil Argedava, Singidunum — Belgrad — vechea Singidava și altele (vezi Vulpe R., *Cetățile dace*, în „Știință și tehnică” 11, 1958, p. 35 și în „Studii și cercetări de istorie veche” IX-2, 1958, p. 413s). Se constată că societatea dacă de stat avea ierarhie, disciplină militară, unitate religioasă, relații diplomatice, împărțire de sarcini și orașe, unele cu aspect rustic. Femeile foloseau și oglinda și fardul, cum se constată în necropola de la Mangalia.

Au venit romanii. Cu ei vine și cultul lui Jupiter Dolichenus, constatat la Apulum, Napoca, Potaissa, Cibinum și Histria (cf. Merlat P., *Repertoire des inscriptions... du culte de Jupiter Dolichenus*, Paris 1951). Un inel de aur, aflat la Poiana-Tecuci dovedește și cultul Palas Athenei eline. Urmele romane au lăsat numai în Moldova 110 tezaure monetare, descoperite pînă acum. (Alte amănunte oferă Tudor D., în *Oltenia romană*, ed. II, București 1958).

Țara goților, din care a venit în 325

la sinodul de la Nicea episcopul Teofil, se întindea fie între Prut și Nipru, după Hașdeu, fie între Prut și Siret, după Xenopol, fie între Nistru și Buzău, după Onciul, fie între Nistru și Olt, după D. Stănescu. Dar au venit și alanii, de la care pare să derive numele de Iași; de aceea împărații Justinian (— 565) și Heracliu (— 641) se întitulează, pe lîngă „gothikos”, încă și „alanikos” (vezi la Ralys-Potlis, *Sintagma canoanelor*, vol. V, Atena 1855, p. 186, 219, 230). Avarii lasă și ei nume importante (vezi la Csallany D., *Archäologische Denkmäler der Avarenzeit im Mitteleuropa*, Budapesta 1956). Din v. VII datează o balanță, descoperită la Garvăn-Măcin. Dar monedele bizantine încetează să mai circule în Nordul Dunării, între v. VII și X (cf. Dimian I., *Cîteva descoperiri monetare bizantine*, în *Studii de numismatică* 1, 1957, p. 189s).

Prezența slavilor este indicată toponimic și onomastic, în variate forme, precum se constată din publicația Academiei Republicii Populare Romîne: „Contributions onomastiques”, colaborări, Buc. 1958.

Pînă în acest timp, străromîinii își păstrau limba lor romanizată în Creștinism și Biserică, pe baza bogatei terminologii specifice teologice grecești, dar și romanice. Cirilica slavonă însă se va impune și pentru faptul că ea venea cu texte scrise și cărți, pe cînd Creștinismul în limba romanică-valahă se păstra doar oral, prin tradiție. Acesta era avantajul cirilicii slavone bisericești. Prof. M. ȘESAN

DESCOPERIREA LA MANGALIA A PRIMULUI PAPYRUS AFLAT ÎN EUROPA. După cum se știe, în ultimii ani Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Populare Romîne a inițiat și desfășurat pe teri-

toriul țării noastre o largă și asiduă lucrare de descoperire a vestigiilor trecutului îndepărtat. Astfel, în toamna anului trecut s-a deschis șantierul arheologic de la **Mangalia**. Săpăturile de aici se fac după indicațiile competente ale unei comisii de arheologi încercați în frunte cu Dl. Acad. Prof. Em. Condurachi. În concret, săpăturile se fac sub supravegherea unor echipe mici, compuse din câte doi arheologi-cercetători, care conduc în mod periodic lucrările.

În 18 mai 1958, echipa mică, compusă din arheologii Popescu Emilian și Martinovici Trifu, se afla în centrul orașului, unde se desfășurau din plin lucrările de construcție ale unui mare stadion, ale unui teatru de vară și ale unui cinematograf în aer liber. Deodată arheologii zăriră ceva ciudat în urma unor buldozere puternice, care nivelau terenul în imediata lor apropiere. Când se apropiară de locul cu pricina, văzură nu fără surprindere pietrele unui zid circular.

Cercetînd acest cerc de pietre, arheologii și-au dat seama — pe măsură ce el devenea mai vizibil — că au de-a face cu incinta unui mormînt. Pe baza faptului că peste el se afla, înainte de trecerea buldozerelor, o movilă de pămînt (care în antichitate avea rostul de a marca mormintele), precum și pe acela că mormîntul era mare, arheologii au dedus că acolo se află îngropată o personalitate marcantă din vremuri străvechi.

Începînd să sape fără întîrziere în centrul cercului, la un metru sub nivelul solului au apărut primele indicii mai concludente: patru vase din ceramică fină, frumos împodobite și bine păstrate, iar între ele un vas de băut (cantharos), o fructieră și două farfurioare. De remarcat este mai ales faptul că toate piesele acestea erau așezate într-o anumită ordine legată

de ritualul de înmormîntare al epocii respective. Ele aparțin sfîrșitului v. IV î. Hr.

Continuîndu-se săpăturile pînă la lespezile din piatră de calcar care acopereau mormîntul, au dat peste o coroană de bronz aurit, împodobită cu frunze și cu bobite de laur, prinse într-un cadru de os. În jurul coroanei se găsesc cojile a 13 ouă, așezate și acestea într-un anumit fel, după respectivul ritual.

Intrucît după toate semnele de pînă aici nu era vorba despre un tumul oarecare, ci de sarcofagul unei personalități marcante, s-a cerut avizul conducerii Institutului de Arheologie pentru continuarea lucrărilor, adică pentru pătrunderea în criptă. Primindu-se prompt încuviințarea necesară, s-a procedat la înlăturarea lespezilor de calcar și arheologii au pătruns în **camera funerară**. Pe fundul acesteia era un schelet bărbătesc, așezat direct pe pămînt. Peste acest schelet de o lungime puțin obișnuită (1,75 m), se găseau urme de îmbrăcăminte și anume fișii de pînză de culoare albă și roșu închis. În picioarele răposatului erau urme de sandale, prinse de curele care ajungeau pînă la jumătatea gambei. Una din ele mai păstra talpa de piele, care era dublată cu o talpă de lemn. Lîngă capul scheletului se aflau resturile unei coroane care se aseamănă cu cea găsită pe capacul mormîntului. De asemenea s-au găsit și semințe de grîu carbonizate.

Deși foarte important, totuși tot ceea ce se descoperise pînă acum în mormînt nu constituia nimic extraordinar. Surpriza cu adevărat mare a cercetărilor a fost găsirea **papyrusului**, care era așezat pe falangele mîinii drepte a scheletului. Fragmentat în trei bucăți, papyrusul se sprijinea pe oasele bazinului.

În felul acesta s-a descoperit la Mangalia — și anume în ruinele Calatidei, care reprezintă una din cele mai vechi colonii grecești de pe țărmul Pontului Euxin — **primul papyrus găsit în Europa.**

Sulul de papyrus are o lungime de circa 30 cm., iar diametrul de 4—5 cm. Cuprinsul lui este scris în vechea limbă elină. Tinerii arheologi n-au putut distinge decât fragmente de cuvinte grecești, scrise simetric, cu o cerneală brună.

Ce însemnau aceste fragmente de cuvinte grecești nu s-a putut afla. Aceasta din cauză că atingerea cât de ușoară a papyrusului — înainte de reconstituire — ar fi provocat distrugerea lui prin pulverizare completă. Dându-și seama de acest lucru, arheologii noștri n-au mers mai departe cu lucrarea, ci au închis mormîntul și au solicitat venirea la fața locului a unor specialiști mai încercați ai Institutului nostru de Arheologie și ai Centrului de cercetări antropologice al Academiei Republicii Populare Romîne. Toți și-au dat seama, că lucrul cel mai important ce trebuie făcut era **reconstituirea papyrusului.** Întrucît acest lucru îl putea săvîrși numai un mare specialist în restaurarea și conservarea unor materiale atît de gingașe, Academia R. P. R. a făcut urgent apel la ajutorul Academiei de Științe a U.R.S.S.

La numai cîteva zile după aceea, a sosit în țara noastră — cu un avion special — Dl. Prof. **M. A. Aleksandrovski**, șeful Secției de restaurări artistice a Muzeului „A. S. Pușkin” din Moscova.

În prezența marelui specialist sovietic, mormîntul a fost deschis din nou. De data aceasta, însă, pămîntul nu mai avea culoarea roșiatică din momentul primei deschideri, ci prezenta o culoare neagră; cît privește

oasele, acestea se albiseră, iar sulul de papyrus nu mai părea continuu, ci cu rupturi. Toate aceste schimbări au fost produse de aerul proaspăt care pătrunsese în criptă cînd s-au făcut primele lucrări și a exercitat o acțiune puternică.

A urmat apoi sfortările uriașe ale Dlui Prof. M. A. Aleksandrovski de salvare a papyrusului. Așezat pe genunchi în adîncul criptei, marele specialist sovietic a pulverizat ore întregi, de-a rîndul, peste fragmentele de papyrus, diferite soluții chimice, menite a reda soliditatea și elasticitatea materialului. Numai în felul acesta prețiosul document putea fi scos din criptă și transportat pentru reconstituire. Grație intervenției salutare a omului de știință sovietic, faimosul papyrus a putut fi ridicat și dus la București. Ostenelile Dlui Prof. M. A. Aleksandrovski au continuat nu numai aici, ci și la Moscova, unde papyrusul urmează să fie refăcut în laboratoarele Academiei de Științe prin supunerea la un tratament cu raze infraroșii, precum și la un tratament de întinerire.

Descoperirea arheologică de la Mangalia constituie un mare succes al cercetărilor noastre arheologice: ea ne pune în față **primul papyrus găsit în Europa.** Căci pînă acum nu s-a descoperit niciodată un astfel de vestigiu al trecutului pe continentul nostru.

După părerile specialiștilor, cauza acestui fapt s-ar reduce probabil la condițiile naturale ale climatului european, care nu sînt prielnice păstrării unor asemenea rămășițe. Fiind mai umed decît în alte părți ale globului pămîntesc, aerul de aici pricinuieste — de-a lungul mileniilor — descompunerea totală a materialelor de constituție vegetală îngropate în pămînt, chiar și atunci cînd sînt depuse în sarcofage. Papyrușii ce se găsesc în ma-

rile muzee europene s-au descoperit în Egiptul antic, fiind scriși în hieroglife sau în alfabetul elin. Spre deosebire de clima europeană, clima africană este climă de deșert, prielnică păstrării manuscriselor.

Acest papyrus cuprinde deocamdată o taină milenară. Când cuprinsul său va fi descifrat și va prinde astfel să ne grăiască, vom afla ce conține textul și poate și cui a aparținut.

Curiozitatea și interesul specialiștilor în materie nu s-au putut reține de la emiterea unor ipoteze. Astfel, unii presupun că papyrusul ar putea cuprinde textul unei lucrări al cărei autor este răposatul, sau textul unei lucrări pe care acesta a prețuit-o deosebit de mult. Nu-i exclusă nici posibilitatea ca papyrusul să cuprindă textul unui decret onorific, care a fost conferit defunctului pentru anumite merite.

Cît privește întrebarea: cine a fost persoana în mîna scheletului căreia s-a găsit sulul de papyrus, deocamdată nu se poate ști nimic precis și sigur. În schimb, specialiștii s-au pronunțat deja asupra vechimii mormîntului: Pe baza monedelor din timpul lui Filip al II-lea și al lui Alexandru cel Mare, găsite lângă mormînt, precum și a vaselor de ceramică găsite pe capacul mormîntului, cît și a datelor stratigrafice ce se bucură de mult credit în fața arheologilor, ei apreciază că mormîntul datează de aproximativ 2.300 ani. Tot ei mai consideră că numai aerul închis din mormîntul păstrat intact aproape două milenii și jumătate a putut menține într-o astfel de stare papyrusul, unic în Europa și de o valoare deosebită.

Cercetările paleontologilor specialiști în studierea oaselor apreciază vîrsta la care a murit posesorul papyrusului ca fiind între 50—60 de ani. Singurul element ce iese din normal

și care i-a fost constatat în oase după aproape două milenii și jumătate, pare a fi o spondiloză.

De reținut este și faptul, că în timp ce dl prof. M. A. Aleksandrovski lucrează la reconstituirea papyrusului, la Mangalia și Constanța se desfășoară lucrările de alcătuire a proiectului necesar reconstituirii mormîntului în formă lui originală. Căci împreună cu celelalte relicve importante, care s-au găsit în ultima vreme la Mangalia, mormîntul acesta este destinat a alcătui acolo un muzeu în aer liber, care va fi pus la dispoziția oamenilor muncii ce vor vizita aceste locuri istorice.

Inregistrînd în toată amploarea ei această deosebit de importantă și de îmbucurătoare noutate de ordin științific (a cărei comunicare o datorăm revistei „Flacăra”, anul VIII, nr. 31 din 1 august 1959, p. 22), nu putem să nu mărturisim adîncă satisfacție pe care am încercat-o în fața veștii despre acest succes excepțional al actualelor noastre cercetări arheologice.

C. SÎRBU

DESCOPERIREA ICOANELOR RUSEȘTI. În revista „Orizonturi” (iunie 1959), Georges Ārout relevă că arta picturală bisericească din Rusia n-a fost cunoscută marelui public pînă în 1913, cînd s-a organizat la Moscova o expoziție de artă veche rusească. Un vestit cunoscător în materie, vorbind despre această expoziție, spunea: „Cea mai de seamă semnificație a expoziției de artă rusă veche rezidă în extraordinara putere de expresivitate a icoanelor care sînt adunate aici. Pentru cei mai mulți dintre spectatori, aceasta constituie o adevărată surpriză... Este ciudat că pînă în prezent nici un iubitor de artă din Occident n-a contemplat aceste opere, n-a apreciat aceste chipuri ins-

pirate, n-a apreciat aceste culori precise și totodată moi, aceste linii măestrite și aceste chipuri inspirate. Rusia a devenit astfel deodată deținătoarea unei bogății artistice miraculoase”.

Explicația acestor revelații trebuie căutată în faptul că, după dezastrul de la Port Artur, țarul Nicolae II a poruncit (în 30 oct. 1905) ca bisericile vechilor credincioși să fie redeschise. De unde pînă la această dată colecționarii se interesau de opere provenind din școala Stroganoff, după edictul împăralesc amintit ei și-au îndreptat atenția către comorile de artă din bisericile starovierților.

Icoane străvechi iau drumul Moscovei, venind mai ales din nord, de la Novgorod și Pskov.

Mai cu osebire după 1918, autoritățile înființează ateliere de restaurare a icoanelor și astfel o parte din imensul patrimoniu al artei picturale ruse a fost scos la lumină.

Cele mai vechi icoane rusești datează, pe cît se pare, de pe la sfîrșitul sec. XI și din sec. XII. Autorii au fost, se crede, artiști bizantini.

Originea însăși a icoanei e puțin cunoscută. Se pare că primele icoane, reprezentînd scene sau personaje din viața religioasă, au apărut în Siria, și Palestina, înainte de a se răspîndi în Bizanț. De aici arta iconografică se răspîndește în Grecia, Bulgaria și Rusia, pe la începutul veacului XI.

S-a crezut, o vreme, că icoana rusă cea mai veche ar fi celebra Fecioară din Vladimir (sec. XII). W. Weidle, însă, e de părere că Buna Vestire din Usting și Ingerul „cu părul de aur” — amîndouă păstrate în catedrala Adormirea Maicii Domnului din Moscova — sînt anterioare, datînd de pe la sfîrșitul veacului XI. Ele sînt pictate în stil bizantin.

Școala rusă de pictură religioasă începe să se dezvolte de prin sec. XIII—XIV, în nord, la Novgorod și Pskov, apoi la Suzdal pe Volga.

La Novgorod întîlnim pentru prima dată icoane rusești mari, menite să împodobească iconostasul.

În icoanele ruse severitatea bizantină e mai atenuată, desenul mai elegant, formele mai rafinate; întreg ansamblul iconografic e străbătut de o sevă națională, datorită poate unei tradiții populare anterioare.

Pictorul cel mai vestit din vremea aceasta (sec. XIV—XV) e Andrei Rubliov, elev al celebrului Teofan Greul. Rubliov a lăsat o operă de neasemuită valoare. Sf. Treime, de pildă, pictată în 1923 pentru mănăstirea Sf. Serghie din Moscova, „a fost comparată cu cele mai mari capodopere ale primitivilor italieni, ca acelea ale lui Duccio și Giotto”. Apoi: Cei trei îngeri — simbolizînd divinitatea — „par în timp ce vorbesc, că se învîrtesc în jurul mesei albe, într-un cerc molatec și încărcat de mister, susținuți de aripile lor aurite și fremătînde”.

Veacul XV e veacul de aur al picturii rusești. În veacul următor începe declinul. Sub influența apuseană artiștii încep a pune accentul pe virtuozități gratuite și decorative.

La sfîrșitul sec. XVI, Stroganoff izbutește să învioreze pictura bisericească. Dar arta lui se distinge mai mult „prin elementul strălucitor și de înfloritură, decît prin austeritatea și marea spirituală”.

La începutul veacului XVII „magistrala artă picturală religioasă din Rusia apune cu totul. Suflul inspirației populare s-a stins și a lăsat locul manierismului și virtuozității venite din Occident”.

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
REÎNTREGIREA
SIBIU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu